

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікована наукова
праця на правах рукопису

МЕРІМЕРІНА ІНГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 343.163:343.141/143(477)

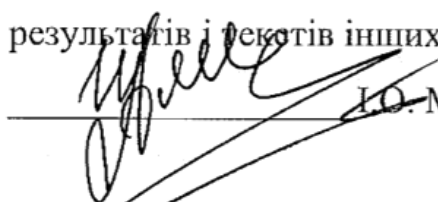
ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОКУРОР ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ,
СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ, СУДОМ**

081 – право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І.О. Мерімеріна

Науковий керівник –

Аленін Юрій Павлович, доктор
юридичних наук, професор,
професор кафедри, заслужений
юрист України, член-кореспондент
Національної академії правових наук
України

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Мерімеріна І. О. Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є самостійно завершеною науковою працею, у якій вперше визначені особливості здійснення доказування прокурором при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом.

У дисертації досліджено загальну характеристику заходів забезпечення кримінального провадження, вивчено правове регулювання статусу прокурора у ході досудового розслідування та у судовому розгляді.

Розглянуто прокурора як суб'єкта доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом. Доведено, що при здійсненні прокурором повноважень, визначених законом, за правильність, законність та обґрунтованість прийнятих рішень та проведених процесуальних дій він несе відповідальність.

Вивчено чинне кримінально процесуальне законодавство України та теоретичні питання, пов'язані з обранням запобіжних заходів та затриманням особи у ході досудового розслідування. У роботі висвітлені поняття, види, мета запобіжних заходів, загальні засади та порядок їх обрання (зміни, скасування), підстави та момент затримання особи. Обґрунтовано необхідність доказування підстав застосування запобіжних заходів. Окрему увагу приділено процесуальному статусу та повноваженням прокурора у охарактеризованих питаннях. Досліджено процедурні аспекти розгляду клопотань про обрання запобіжних заходів та визначено роль прокурора у забезпеченні законності цього процесу.

Розглянуто питання обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, винесення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу, вивчено проблемні питання строку дії запобіжного заходу та ухвали суду. Наведено аргументи, що на законодавчому рівні потребують удосконалення положення КПК України, які визначають порядок обрання слідчим суддею, судом запобіжного заходу у вигляді застави як альтернативи триманню під вартою. Зокрема, розглянуто законодавчі норми з приводу того, що ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, визначення розміру застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України при застосуванні запобіжного заходу, можливо оскаржити в апеляційному порядку.

У дисертації вивчено норми Кримінального процесуального кодексу України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення щодо відображення в інформаційній системі Єдиний реєстр досудових розслідувань відомостей про вжиті заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжні заходи. Проаналізовано можливості Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо обліку таких відомостей. Правильне, своєчасне та повне внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань сприяє формуванню статистичної звітності правоохоронних органів, що визначає рівень кримінальної протиправності, дані про осіб, які учинили кримінальні правопорушення.

У ході вивчення окрему увагу приділено повноваженням прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва та проведенні перевірок повноти, достовірності та своєчасності внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Виявлено загальні проблеми вдосконалення повноважень прокурорів на вказаному напрямку. Запропоновано з метою уникнення наявних неузгодженостей положення статті 131 КПК України доповнити нормою щодо необхідності обов'язкового внесення до ЄРДР

відомостей про обрання, зміну, скасування та продовження заходів забезпечення кримінального провадження.

Досліджено виявлені процесуальні порушення, які допускаються при здійсненні реєстраторами обліку заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів.

Досліджено нормативне регулювання повноважень прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді під час вирішення судом питань, пов'язаних з обранням, зміною, скасуванням та продовженням заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів. Наведено аргументи щодо доцільності передбачити окремою нормою повноваження прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді, визначено необхідність внесення змін до п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України, доповнення ст. ст. 315, 392 КПК України нормою щодо можливості сторони обвинувачення оскаржувати в апеляційному порядку рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання, зміст ст. 331 КПК України доповнення нормою з приводу зобов'язання прокурора заявляти клопотання щодо продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з метою обґрунтування доцільності такого.

З'ясовано в чому полягає стадія апеляційного оскарження у кримінальному провадженні. У ході дослідження розглянуто які ухвали слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, згідно вимог Кримінального процесуального кодексу України можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Наголошено, що можливість оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Виділено і описано перелік осіб, які мають право подати апеляційну скаргу. Наведено аналіз нормативного регулювання оскарження ухвал слідчого судді. На основі вивчення встановлено характерні риси оскарження окремих заходів забезпечення кримінального провадження.

Розкрито роль прокурора у ході здійснення перевірки законності та обґрунтованості прийнятих слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження.

Обґрунтовано думку про те, що доцільним є необхідність розширення переліку ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню згідно до положень Кримінального процесуального кодексу України, а саме можливості оскарження прокурором ухвал слідчого судді про арешт майна, відмову у ньому, повне або часткове скасування арешту майна, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання або відмову в його застосуванні, застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи або відмову в його застосуванні.

Досліджено норми КПК України щодо заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються до неповнолітніх осіб як учасників кримінального провадження. Узагальнено повноваження прокурора при обранні, зміні, продовженні та скасуванні щодо неповнолітніх осіб окремих заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів. Вивчено нормативну базу, якою керуються прокурори при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Звернуто увагу на запровадженні відновного правосуддя для неповнолітніх.

Указано на межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів слідчим суддею та судом у кримінальному провадженні. Розкрито сутність окремих заходів забезпечення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні.

У ході дослідження з'ясовано, що до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених можуть бути застосовані всі заходи забезпечення кримінального провадження, однак їх вжиття має певні особливості.

Опрацьовано проблематику, яка виникає під час реалізації повноважень прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження до неповнолітніх осіб та запропоновано шляхи їх вирішення.

У результаті аналізу різних наукових підходів зроблено висновок щодо необхідності внесення змін щодо окремих положень КПК України в частині визначення поняття «ювенальний прокурор», узагальнення переліку запобіжних заходів, у тому числі тих, які застосовуються до неповнолітніх осіб, запропоновано внесення змін щодо визначення відповідальності адміністрації дитячої установи за порушення взятих на себе зобов'язань при передання під нагляд неповнолітнього.

Окреслено запобіжні заходи, які можуть застосовуватись до неосудних осіб. Вивчено роль прокурора у ході обрання, зміни та скасування запобіжних заходів до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування.

Ключові слова: прокурор, повноваження прокурора, доказування, обрання, зміна, скасування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, слідчий суддя, суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань, облік.

SUMMARY

Merimerina I. The prosecutor as a subject of proof in the choosing, modification, cancellation of measures to ensure criminal proceedings by the investigating judge, the court. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript. Thesis for the Doctor of Philosophy scientific degree in the specialty 081 – “Law”. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2021.

The thesis is an independent completed scientific work which for the first time identifies features of the prosecutor’s bringing evidence during selection, change, cancellation of measures for ensuring criminal proceedings by the investigating judge or the court.

The thesis researched general characteristic of measures for ensuring criminal proceedings; the legal regulation of the prosecutor’s status during the pre-trial investigation as well as during court trial was studied in it.

Prosecutor was viewed as a subject of evidence during selection, change, cancellation of measures for ensuring criminal proceedings taken by the investigating judge or the court. It was proved that a prosecutor exercising the powers determined by the law, independently and completely bears responsibility for correctness, legality and substantiation of decisions taken and procedural actions conducted.

The current criminal procedural legislation of Ukraine as well as theoretical issues related to selection of preventive measures and detention of a person during the pre-trial investigation were studied. The work highlights concepts, types, purpose of preventive measures, general principles and order of their selection (change, cancellation), grounds and the moment of detention of a person. The necessity to bring evidence of grounds for application of preventive measures was proved. Special attention is paid to the prosecutor’s procedural status and powers in the issues described. Procedural aspects for consideration of petitions on selection of preventive measures was researched and the prosecutor’s role in ensuring legitimacy of this process were determined.

The matter of choosing a preventive measure in the form of custody, giving a decree on the detention permit for the purpose of forcible arrest was viewed; problematic issues of preventive measure validity period and the court's decision validity period were considered. Arguments are presented that require improvement at the legislative level of the provisions of the CPC of Ukraine, which determine the procedure for selection of a preventive measure in the form of a bail (by the investigating judge or the court) as an alternative to detention. In particular, possibilities of appealing the investigating judge's decision on application of a preventive measure in form of detention or refusal to apply such an appeal, determination of the bail size without taking into account the requirements of Part 5 Art. 182 of the CPC of Ukraine at application of the preventive measure.

The thesis studies norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Regulations on the Unified Register of Pre-trial Investigations, the procedure for its formation and maintenance as for displaying in the information system the Unified Register of Pre-trial Investigations information on measures taken to ensure criminal proceedings, including preventive measures. Possibilities of the Unified Register of Pre-trial Investigations regarding accounting of such information were analyzed. Correct, timely and complete entry of information into the Unified Register of Pre-trial Investigations contributes to formation of statistical report system of law enforcement agencies, and this determines the level of crimes and crime disclosure as well as the level of data on the persons who committed these crimes.

In the course of the study, particular attention is paid to prosecutor's authority at supervising the observance of laws during pre-trial investigations in the form of procedural guidance and conducting checks of completeness, correctness and timeliness of data entry into the Unified Register of Pre-trial Investigations. General problems of improving powers of prosecutors in this direction were identified. In order to avoid the existing inconsistencies provisions of Article 131 of the CPC of Ukraine are proposed to be supplemented with a provision on the necessity of mandatory introduction of information on selection, change, cancellation and

prolongation of measures for ensuring criminal proceedings to the Unified Register of Pre-trial Investigations (URPI).

We investigated the detected procedural violations, which are allowed at registration of measures of criminal proceedings, including preventive measures.

Normative regulation of the prosecutor's authority in the preparatory court proceedings and court proceedings during court's giving a decision on issues related to selection, change, cancellation and prolongation of measures for ensuring criminal proceedings, including precautionary measures, was studied. Arguments are given as to the expediency to use a separate norm for envisaging prosecutor's authority in preparatory court proceedings and court investigations, to bring changes to paragraph 4 4, Part 2 Art. 315 of the CPC of Ukraine, to amend Articles 315, 392 of the CPC of Ukraine with a norm on the prosecutor's possibility to appeal the court's decision adopted during the preparatory hearing, to supplement the content of Art. 331 of the CPC of Ukraine with a norm on the prosecutor's obligation to file a petition for extension of the preventive measure in the form of detention for the purpose of justifying expediency of such.

The stage of the appeal in criminal proceedings was clarified. During the study we viewed investigating judge's decisions concerning the application of measures for ensuring criminal proceedings which are subject to appeal in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It is emphasized that appealing decisions made by the investigating judge during the pre-trial investigation is an important guarantee for protection of the rights and legitimate interests of the participants in the respective criminal proceedings. The list of persons who have the right to file an appeal is highlighted. Normative regulation of appealing investigative judge's decisions was analyzed. Characteristic features of appealing certain measures of criminal proceedings were identified and investigated.

Investigated is the prosecutor's role in checking legality and validity of decisions made by the investigating judge on the selection, change, cancellation of measures for ensuring criminal proceedings.

It is argued that it is expedient to supplement the Criminal Procedural Code of Ukraine with provisions concerning the possibility of prosecutor's appealing decisions made by the investigating judge on attachment of property or refusal to attach property, complete or partial cancellation of attachment of property, release from attachment of property, as well as on returning temporarily removed items and documents, application of a preventive measure in the form of a personal obligation or on refusal to apply it, on application of a preventive measure in the form of a personal bail, on application of a preventive measure in the form of transferring a juvenile suspect or accused under the supervision of parents, guardians, trustees or administration of a child care institution or on refusal to apply such a measure.

Studied are norms of CPC of Ukraine on measures aimed at provision of criminal proceedings applied to juvenile persons as participants of criminal proceedings. We generalized prosecutor's authority during selection, change, prolongation and cancellation of certain measures against juvenile persons for ensuring criminal proceedings, including preventive measures. We studied the normative base prosecutors are guided by at application of measures aimed at provision of criminal proceedings. Attention is paid to the introduction of restorative justice for juveniles.

Determined are borders of bringing criminal procedural evidence during application of preventive measures by the investigating judge and the court in the respective criminal proceedings. The essence of certain measures applied to juveniles suspected or accused in criminal proceedings was revealed.

The study found out that all measures of criminal proceedings can be applied to juvenile suspects and accused persons, but application of such measures has certain peculiarities.

We studied problems that arise during the implementation of the prosecutor's powers in the application of measures of ensuring criminal proceedings against juveniles and proposed ways to solve these problems.

As a result of the analysis of various scientific approaches, the conclusion was drawn on the necessity of introducing changes to certain provisions of the CPC of

Ukraine in the part of definition of the “juvenile prosecutor” concept, generalization of the list of preventive measures, including those applied to juveniles, amendments were proposed concerning determination of responsibilities of a child care institution administration for violation of obligations assumed during transfer of a juvenile person under supervision.

Prevention measures that may be applied to distracted persons were outlined. We studied the prosecutor’s role in the course of selection, change and cancellation of preventive measures against a person subjected to application of compulsory measures of medical nature or a decision concerning application of such measures.

Key words: *prosecutor, prosecutor’s authority, evidence, selection, change, cancellation of measures for ensuring criminal proceedings, preventive measures, investigating judge, court, Unified Register of Pre-trial Investigations, accounting.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові статті, у яких опубліковано основні результати дисертаційного дослідження:

1. Завертайло І. О. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановлення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Випуск 34 (3). С. 79-83.

2. Завертайло І. О. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовженні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження в суді першої інстанції. *Журнал східноєвропейського права.* 2019. № 64. С. 160-169.

3. Завертайло І. О. Повноваження прокурора під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020. № 3. Vol. 1. P. 128-132.

4. Мерімеріна І. О. Реалізація повноважень прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 228-234.

5. Мерімеріна І.О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийнятих слідчим суддею рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник УжНУ. Серія : Право*. 2021. № 64. С. 341-345.

Список публікацій здобувача, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

6. Завертайло І. О. Процесуальні порушення під час складання обвинувального акта і підстави повернення його судом для усунення недоліків, в тому числі з угодою (погляд практичного працівника). *Вісник Академії митної справи. Серія : Право*. 2015. № 1 (14). С. 127-133.

7. Завертайло І. О. Роль прокурора в доказуванні обставин під час затримання підозрюваного та обрання запобіжних заходів під час досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 551-573.

8. Завертайло І. О. Повноваження прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Верховенство права очима правників-початківців* : матеріали Всеукр. наук. конф., 18 листопада 2017 року. Т. 1. Одеса, 2017. С. 246-248.

9. Завертайло І. О. Здійснення прокурором доказування при обранні деяких заходів забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичні та кримінальні-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування* : матер. ІІІ дистанц. конф., 11 грудня 2017 року. Одеса, 2017. Т.1. С. 218-222.

10. Завертайло І. О. Оскарження розміру застави, визначеної судом при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2018 року. Одеса, 2018. Т. 2. С. 344-347.

11. Завертайло І. О. Нагляд прокурора при обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 332-335.

12. Завертайло І. О. Припинення дії запобіжних заходів за КПК України. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. семін. 06 грудня 2019 року. Івано-Франківськ : редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. С. 23-26.

13. Завертайло І.О. Деякі аспекти прокурорського нагляду при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт). *Правове життя сучасної України* : матер. міжнар.наук.-практ. конферен., 15 травня 2020 року. Одеса, 2020. Т. 3. С. 281-284.

14. Завертайло І. О. Щодо здійснення виклику слідчим, прокурором та судового виклику у кримінальному провадженні. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина* : матер. міжнар. наук.-практ. конферен., 26-27 червня 2020 року. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 132-136.

15. Завертайло І.О. Про окремі аспекти звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. конферен., 26-27 червня 2020 року. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 78-81.

16. Мерімеріна І.О. Прокурор як суб'єкт доказування при зміні запобіжних заходів. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 11–12 червня 2021 року. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 53-56.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	15
1.1. Заходи забезпечення кримінального провадження: загальна характеристика, види, порядок застосування.....	15
1.2. Правове регулювання статусу прокурора як суб'єкта доказування при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження.....	25
1.3. Нагляд прокурора при обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.....	34
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ.....	44
2.1. Роль прокурора в доказуванні обставин при затриманні підозрюваного та обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування.....	44
2.2. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки.....	86
2.3. Прокурорський нагляд за законністю обрання, зміни, скасування інших заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування, самостійне їх ініціювання прокурором.....	95
2.4. Вивчення прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження.....	111
Висновки до розділу 2.....	121

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ ТА ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ.....	124
3.1. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовження, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії підготовчого провадження та під час судового розгляду.....	124
3.2. Особливості здійснення доказування прокурором при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх та неосудних осіб	137
Висновки до розділу 3.....	151
ВИСНОВКИ.....	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
ДОДАТКИ.....	173

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України

ВСУ – Верховний Суд України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЗЗ – запобіжні заходи

ЗЗКП – заходи забезпечення кримінального провадження

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КСУ – Конституційний суд України

пп. – підпункт

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

гл. – глава

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Кримінальне провадження, як відомо, неможливе без застосування у випадках, визначених законом, певних заходів примусу. Інститут кримінального процесуального примусу є необхідним і соціально-обумовленим засобом виконання державою захисту суспільства від злочинних посягань, забезпечення належного кримінального процесуального провадження, нейтралізації протидії розслідуванню. Такі заходи характеризуються державно-владним характером відносин, пов'язаністю з певними обмеженнями прав і свобод суб'єктів процесу, застосуванням всупереч їх волі та бажанню.

У сучасних умовах суспільних відносин важливу роль у забезпеченні дотримання основоположних прав людини визначає наявність у державі ефективного механізму процесуального врегулювання діяльності органів досудового розслідування. У зв'язку з чим, надважливою є роль прокурора та його повноважень при здійсненні обмежень прав людини при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом. Прокурор наділений повноваженнями як погоджувати клопотання слідчого, дізнавача так і самостійно приймати рішення застосовувати до особи заходи забезпечення кримінального провадження, та у подальшому доказувати їх доцільність та обґрунтованість перед слідчим суддею, судом при розгляді таких клопотань.

Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом має забезпечити не лише законність у діях слідчого, дізнавача, але й визначити обсяг обвинувачення, тому він повинен і зобов'язаний коригувати дії слідчого, дізнавача відповідно до свого бачення предмета та меж і засобів збирання, перевірки доказів у кримінальному провадженні.

Досліджувана тема була предметом вивчення для багатьох науковців, але проблематика участі прокурора у доказування при обранні, зміні та

скасування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом не мала системного та комплексного вивчення. Зокрема, наукові та практичні аспекти застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, проблематику повноважень прокурора при їх застосуванні, у різні часові періоди досліджували такі науковці, як: О.В. Авраменко, Ю.П. Аленін, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, І.В. Гловюк, П.М. Гультай, В.А. Завтур, З.З. Зінатуллін, О.В. Єні, М.І. Карпенко, О.М. П. М. Каркач, В.Г. Клочков, Коріняк, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, Є.І. Макаренко, Ю.Д. Москалюк, О.С. Осадча, А.І. Палюх, І.В. Рогатюк, Н.А. Сотник, В. М. Тertiшник, В.Я. Тацій, О.І. Тищенко, В.І. Фаринник, Т.І. Фулей та інші.

Питання введення інституту кримінальних проступків були предметом наукових робіт В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна, Л.М. Демидова, М.М. Дмитрука, В.М. Бурдіна, В.О. Тулякова, О.А. Банчука, Ю.М. Грошевого, Ю.В. Городецького, Д.С. Азарова, І.В. Ковтуна, О.В. Керевич, М.Г. Кантока, К.П. Задоя та інших. Однак, більшість цих робіт присвячена категорії кримінальних проступків у контексті доктрини кримінального права, запровадження у законодавство зазначеного поняття та здійснення досудового розслідування кримінальних проступків. Що ж стосується досліджень саме ролі та повноважень прокурора при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, така проблематика не досліджувалась.

Стан опрацювання проблематики інституту оскарження в кримінальному провадженні здійснювався у наукових працях таких вчених, як Ю.П. Аленіна, І.В. Басистої, Н.Р. Бобечко, О.В. Винокурова, І.В. Гловюк, Т.Г. Ільєвої, Д.І. Клепоку, В.О. Попелюшко, М.М. Ольховської, М.Є. Савенко, В.І. Сліпченко, А.Р. Туманянц, Т.Г. Фоміної, С.Л. Шаренко, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко та ін. Водночас залишилися питання проблематики, які потребують наукового осмислення, а саме роль прокурора при оскарженні прийнятих

судом рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Окремі аспекти застосування запобіжних заходів до неповнолітніх осіб та окремих заходів забезпечення кримінального провадження у своїх працях висвітлювали О.Ф. Вакуленко, Ю.В. Гошовська, М.І. Карпенко, О.В. Керевич, М.В. Лиманська, І.В. Ольшанецький, В.О. Січко, В.В. Романюк, Г. Щербакова, Т.Г. Фоміна та ін. Однак, у більшості з них вивчалися питання різновидів заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовуються до неповнолітніх, особливості обрання запобіжних заходів, у зв'язку з чим потребує розкриття та додаткового вивчення питання, які повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження має безпосередньо прокурор в світлі змін та вимог сучасності, які межі кримінального процесуального доказування під час прийняття таких процесуальних рішень.

Водночас комплексне наукове дослідження проблематики здійснення прокурором доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом не здійснювалось.

Наведені обставини зумовили вибір теми, структуру та зміст дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (ДРН 011U0184).

Мета і завдання дослідження. Відповідно до встановленого об'єкта (правовідносини, що виникають при обранні, зміні, скасування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом) і предмета

дисертації (повноваження прокурора при обранні, зміні, скасування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом), її метою дослідження є простеження особливостей повноважень прокурора при обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження; внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

визначити загальну характеристику, види та порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

визначити статус прокурора при обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження, окреслити повноваження прокурора у цій сфері;

охарактеризувати особливості нагляду прокурора при здійсненні обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань;

охарактеризувати прокурора як суб'єкта доказування при обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження;

з'ясувати роль прокурора в доказуванні обставин при обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування;

розкрити особливості реалізації прокурором повноважень при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки;

з'ясувати особливості вивчення прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження;

визначити особливості повноважень прокурора при обранні, продовження, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії підготовчого провадження та під час судового розгляду;

встановити особливості здійснення доказування прокурором при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх та неосудних осіб;

навести науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині нормативного регулювання повноважень прокурора при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дослідження є сукупність філософських, загальнонаукових (аналіз і синтез; індукція і дедукція; моделювання; абстрагування і конкретизація) та спеціальних методів наукового пізнання: діалектичний метод (для визначення ключових понять дослідження, зокрема «запобіжні заходи», «заходи забезпечення кримінального провадження», «повноваження прокурора») (підрозділи 1.1, 1.2); функціональний метод (розкрито роль та функціональну спрямованість повноважень прокурора при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження) (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1); формально-юридичний метод (під час аналізу відповідних положень Конституції України, міжнародно-правових актів, кримінального процесуального законодавства України, підзаконних нормативно-правових актів, рішень Європейського суду з прав людини) (підрозділи 1.1-1.3, 2.1-2.4, 3.1-3.2); системний метод та метод системно-структурного аналізу (для визначення системи повноважень прокурора у ході досудового розслідування та у судових стадіях) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1); логіко-нормативний метод (сформульовано конкретні пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства під час розгляду та вирішення клопотань про застосування ЗЗКП) (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та закордонних вчених з теорії права, кримінального та кримінального процесуального права.

Нормативну основу наукового дослідження становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, акти кримінального процесуального законодавства України, постанови Пленуму та інформаційні листи Верховного суду, накази Генерального прокурора, Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, практики ЄСПЛ.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення ЄСПЛ, рішення Конституційного суду, узагальнення судової практики ВССУ, ухвали слідчих суддів, розміщені у Єдиному реєстрі судових рішень (2014-2020 р.р.). Використовувався особистий досвід роботи автора як прокурора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням повноважень прокурора як суб'єкта доказування при обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

науково обґрунтовано доцільність узагальнення всіх запобіжних заходів в ст. 176 КПК, зокрема тих, що можуть застосовуватись до неповнолітніх – передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд та поміщення у приймальник-розподільних для дітей;

доведено, що до особи не може бути застосовано декілька запобіжних заходів одночасно, в той же час може бути застосовано декілька ЗЗКП;

запропоновано визначити в ст. 36 КПК конкретне повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів під час обрання, зміні та скасування ЗЗКП;

доведено, що прокурором має здійснюватися належна перевірка клопотання слідчого або його складання у відповідності до вимог КПК України, обґрунтування необхідності зміні запобіжного заходу та

неможливості запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, особливо якщо це стосується саме зміни на більш суворий запобіжний захід;

удосконалено:

наукові положення, що стосуються повноважень прокурора при обранні, зміні та скасування ЗЗКП, серед яких виокремлено самостійне ініціювання ЗЗКП шляхом подання клопотання; погодження або відмова у погодженні відповідного клопотання слідчого; участь у судовому засіданні щодо його розгляду; виконання ухвал слідчого судді, суду про застосування деяких ЗЗКП; апеляційне оскарження рішень слідчого судді за наявності підстав;

наукові підходи щодо необхідності уточнення чи входить час затримання особи у загальний час затримання її як підозрюваної у кримінальному провадженні;

обґрунтування позиції щодо зазначення в ухвалі про надання дозволу на затримання з метою приводу особи відповідного строку закінчення дії такої ухвали;

обґрунтування законодавчого регулювання при обранні, зміні та скасуванні запобіжних заходів у ході досудового розслідування кримінальних проступків та щодо окремих категорій осіб, а саме неповнолітніх та неосудних осіб;

теоретичні підходи щодо особливостей доказування під час судового провадження, зокрема необхідності передбачення окремою нормою повноважень прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді;

обґрунтування удосконалення процедури оскарження прокурором в апеляційному порядку (зокрема, через закріплення у КПК повноважень щодо оскарження (1) ухвал слідчого судді про арешт майна, відмову у ньому, повне або часткове скасування арешту майна, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання або відмову в його застосуванні, застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, застосування

запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи або відмову в його застосуванні; (2) рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань щодо обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного стосовно обвинуваченого);

набуло подальшого розвитку:

доцільність доповнення положень ст. 131 КПК нормою щодо необхідності внесення до ЄРДР відомостей про обрання, зміну, продовження та скасування ЗЗКП;

наукові положення щодо доцільності внесення вимоги щодо усунення порушень обліку в ЄРДР даних про ЗЗ та ЗЗКП на виконання вимог ч. 1 ст. 36 КПК;

запропоновано виключити умову при якій можливо здійснити затримання «безпосередньо після вчинення злочину»;

запропоновано викладення в новій редакції положень статей щодо таких запобіжних заходів як особисте зобов'язання, особиста порука, а також доцільності застосування таких ЗЗ за рішенням прокурора.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – для подальшого наукового дослідження доказування при застосуванні ЗЗКП, повноважень прокурора у кримінальному провадженні;

правотворчій діяльності – для удосконалення нормативного регулювання повноважень прокурора при обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом;

правозастосовній діяльності – для забезпечення ефективної реалізації повноважень прокурора обранні, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження (акт впровадження в практичну діяльність

Одеської обласної прокуратури від 27 вересня 2021 року; акт впровадження в практичну діяльність Одеської обласної прокуратури від 29 вересня 2021 року);

навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Теорія доказів у кримінальному провадженні», «Сторона обвинувачення у кримінальному провадженні», «Заходи забезпечення кримінального провадження», «Проблеми вдосконалення кримінального процесуального законодавства», «Судове провадження» «Використання інформаційних технологій в кримінальному провадженні», для підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на міжкафедральному семінарі кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності та кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження оприлюднено на: Всеукраїнській науковій конференції «Верховенство права очима правників-початківців» (м. Одеса, 18 листопада 2017 р.), III дистанційної конференції «Криміналістичні та кримінальні-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування» (м. Одеса, 11 грудня 2017 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.), VIII Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 06 грудня 2019 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.), міжнародній науково-практичній

конференції «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина». (м. Запоріжжя, 26-27 червня 2020 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 26-27 червня 2020 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції». (м. Одеса, 11-12 червня 2021 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, що були сформульовані у дисертаційному дослідженні, викладено в восьми публікаціях, з яких чотири наукових статті відповідають вимогам п. 11 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167 (зі змінами), одній науковій статті, опублікованій у періодичному виданні іншої держави (Словацька Республіка), а також у восьми тезах доповідей на всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (138 найменувань) та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 185 аркушів, з них основного тексту – 155 аркушів, список використаних джерел розташовано на 17 аркушах, додатки – на 13 аркушах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Заходи забезпечення кримінального провадження: загальна характеристика, види, порядок застосування

Процеси демократизації суспільства напряду пов'язані з проведенням законодавчих реформ, які впливають на створення дієвого механізму забезпечення прав людини і громадянина, що відображається у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

Так, в ст. 2 КПК України визначено серед завдань кримінального судочинства охорону прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, «щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [44].

Забезпечення визначених завдань можливе у разі дотримання всіма учасниками кримінального провадження норм кримінального процесуального закону, активної участі у кримінальному судочинстві та добросовісного виконання покладених на них процесуальних обов'язків.

Попри це, суб'єкти кримінального провадження можуть перешкоджати досягненню визначених законодавцем завдань шляхом невиконання процесуальних обов'язків чи зловживання наданими правами, у зв'язку з тим, що інтереси сторін провадження не завжди співпадають з завданнями кримінального судочинства.

Підозрювані, обвинувачені, інколи й інші учасники кримінального провадження можуть навмисно заважати розслідуванню кримінальних правопорушень, ухилятися від явки до органів досудового розслідування та суду, здійснювати незаконний вплив на свідків, потерпілих, тощо. На підставі

чого, можна говорити про те, що самого авторитету закону для забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження буває недостатньо.

У зв'язку з цим, права деяких учасників мають підлягати більшому рівню обмеження, що в свою чергу сприятиме їх належній поведінці в ході досудового розслідування.

Положення Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року № R (2000) 19 «Комітет міністрів – державам-членам про роль прокуратура в системі кримінального правосуддя» передбачають, що прокурори є представниками органів державної влади, які від імені суспільства та в інтересах держави гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і необхідну ефективність системи кримінального судочинства [92].

Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України став одним із етапів наближення до визнаних міжнародно-правових стандартів та сприяв впровадженню такого інституту як заходи забезпечення кримінального провадження, які направлені на втілення в життя рівня обмеження прав.

Заходи забезпечення кримінального провадження – є новим терміном для українського законодавства, який замінив відразу два, які існували раніше — «захід процесуального примусу» і «запобіжний захід».

Поняття терміну «заходи забезпечення» на законодавчому рівні відсутнє. Аналіз законодавчого переліку заходів забезпечення кримінального провадження, дає підстави вважати, що ці заходи мають спільні ознаки із заходами кримінально-процесуального примусу – теоретичним поняттям, запропонованим і апробованим наукою кримінального процесуального права. Однак єдиної позиції науковців і практиків щодо співвідношення зазначених понять нема [110, с. 187].

Як зауважив Фаринник В.І., «диференціація механізму реалізації заходів кримінального процесуального примусу в законодавстві зарубіжних держав обумовлена існуванням у суспільстві прогресивних ідей про єдність системи захисту прав людини на основні міжнародно-правових стандартів правосуддя,

а також наявністю різних процесуальних процедур, що забезпечують ефективне досягнення завдань кримінального судочинства» [127, с. 15].

Аналіз зарубіжного законодавства, що регламентує механізм реалізації заходів кримінального процесуального примусу, дозволяє виділити ряд закономірностей: «1) існування нормативних правил, окремих законів, що регламентують питання, пов'язані з реалізацією заходів кримінального процесуального примусу; 2) відсутність чіткого визначення системи заходів кримінального процесуального примусу та нечітке розмежування затримання та арешту; 3) наявність декількох суб'єктів, уповноважених обґрунтовувати, застосовувати і здійснювати заходи кримінального процесуального примусу; 4) наявність можливості застосовувати заходи кримінального процесуального примусу щодо широкого кола учасників кримінального судочинства; 5) наявність самостійного механізму реалізації заходів кримінального процесуального примусу, залежно від механізму судового контролю. При цьому суттєвою перевагою зарубіжних правових систем є значна можливість вибору того чи іншого примусового заходу» [127, с. 15].

Через застосування заходів забезпечення кримінального провадження як заходів процесуального примусу закон фактично дозволяє застосовувати у передбаченому КПК України порядку заходи щодо обмеження прав і свобод особи у кримінальному провадженні.

Примус можна визначити як процес обмеження індивідуальної волі особи за допомогою впливу ззовні, який направлено на те, щоб примусити індивіда вчинити певні дії або утриматись від їх вчинення.

Сучасний державно-правовий примус – це «метод цивілізованої, процесуально оформленої, введеної в правові рамки об'єктивної репресивної діяльності, яка є реакцією (відповіддю) на порушення чи загрозу порушення правових норм і зовнішнім впливом на поведінку конкретного суб'єкта» [36, с. 7].

Ф.М. Кудін стверджує, що «фактичне обмеження прав суб'єкта і, отже, реальна дія державно-правового примусу стають можливими лише в ході

правозастосовної діяльності, спрямованої на запровадження в життя відповідних правоохоронних норм» [57, с. 14].

Як зазначає В.В. Рожнова «державно-правовий примус – це нормативно закріплений вплив держави на суб'єктів суспільного життя з метою забезпечення їх належної поведінки, який у вигляді встановлених законом правообмежень здійснюється компетентними органами під час правозастосовної діяльності» [102, с. 9].

Свою чергою В.Ю. Мельніков кримінальний процесуальний примус визначає як «сукупність заходів державно-владного характеру, що причиняють істотне, тимчасове обмеження прав і законних інтересів обвинуваченого, підозрюваного та інших учасників кримінального судочинства шляхом фізичної, психічної і моральної дії на них за наявності фактичних даних, які вказують на необхідність вживання цих заходів, на підставі винесеного компетентними посадовими особами рішення, з метою запобігання і припинення кримінально-процесуальних порушень, відновлення процесуальних правовідносин у сфері судочинства для досягнення його завдань» [66, с. 137].

Серед науковців не існує однозначної думки з приводу ототожнення заходів процесуального примусу з заходами забезпечення кримінального провадження.

На думку Л. М. Лобойка та О. А. Банчука примус і заходи забезпечення кримінального провадження не є тотожними поняттями, оскільки заходами примусу доцільно визнавати лише привід, затримання особи, вилучення майна чи документів, під час яких застосовується фізична сила [61, с. 133].

В той же час С. М. Смоков зазначає, що заходи забезпечення кримінального провадження та заходи кримінального процесуального примусу є ідентичними [109, с. 629].

Ми погоджуємось з тим, що кримінальне провадження не можливе без застосування у визначених законом випадках певних заходів примусу, які відносяться до заходів забезпечення кримінального провадження, однак вони

не є тотожними, оскільки заходи забезпечення кримінального провадження поняття більш широке, яке включає в себе певні заходи примусу та має відмінності, які пов'язані з тим, що є передбаченими законом заходами впливу на суб'єктів кримінального процесу з метою забезпечення виконання ними своїх обов'язків, застосовуються уповноваженими органами в межах своїх повноважень з метою успішного ходу кримінального провадження та при наявності законних підстав, умов і порядку застосування.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження та характеризуються такими ознаками:

- 1) носять процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом;
- 2) законом регламентовані підстави, межі та порядок їх застосування;
- 3) єдиною метою є забезпечення належного порядку кримінального провадження, його дієвості;
- 4) примусовий характер, у зв'язку з тим, що застосовуються лише у випадках, визначених законом;
- 5) іншими заходами неможливо досягнути завдань кримінального провадження;
- 6) специфічний суб'єкт застосування, який діє в межах своїх повноважень (слідчий суддя, суд, за деякими виключеннями);
- 7) застосовуються до осіб, які є суб'єктами кримінально-процесуальних відносин.

В КПК України заходам забезпечення кримінального провадження законодавцем присвячено Розділ 2, яким передбачено перелік та урегульовано порядок їх застосування.

Так, заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід (ст. ст. 133-143 КПК України);
- 2) накладення грошового стягнення (ст. ст. 144-147 КПК України);

- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст. ст. 148-153 КПК України);
- 4) відсторонення від посади (ст. ст. 154-158 КПК України);
- 4-1) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (ст. 155-1 КПК України);
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст.159–166 КПК України);
- 6) тимчасове вилучення майна (ст. ст. 167–169 КПК України);
- 7) арешт майна (ст. ст. 170–175 КПК України);
- 8) затримання особи (ст. ст. 188–192, 207–213 КПК України);
- 9) запобіжні заходи (ст. ст. 177–187 КПК України) [44].

Перелік заходів забезпечення кримінального провадження побудований за принципом від менш суворих до більш суворих заходів.

Запобіжними заходами є: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою. Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК України.

Крім заходів забезпечення кримінального провадження, перелічених вище, можуть застосовуватись й інші заходи процесуального примусу, а саме можливість примусового залучення особи для проведення медичної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК), видалення обвинувачення за ухвалою суду з зали судового засідання тимчасово або на весь час судового розгляду, у разі повторного порушення порядку судового засідання (ст. 330 КПК), застосування до неповнолітніх окремих запобіжних заходів (передання їх під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи (ст. 493 КПК)). Неповнолітній обвинувачений може бути видалений із залу судового засідання (495 КПК), поміщений у приймальник-розподільник для дітей осіб, які скоїли суспільно небезпечне діяння у віці від одинадцяти років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (499 КПК).

Окремою категорією є особи, стосовно яких визначено можливість застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування. До таких осіб ст. 508 КПК передбачено можливість застосування судом таких запобіжних заходів як: «передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом, поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку» [44].

Зазначений перелік є вичерпним, у зв'язку з чим, застосування будь-яких інших заходів забезпечення кримінального провадження неможливе.

Всі перелічені заходи забезпечення законодавцем виділено в окремі норми, якими врегульовано порядок та підстави їх застосування та лише статтею 132 КПК України визначено загальні правила, які застосовуються до всіх заходів забезпечення кримінального провадження.

Однак, на нашу думку виникає питання, чи можливе застосування до однієї особи декількох заходів забезпечення кримінального провадження одночасно. Жодною нормою чинного КПК України цього не визначено, при цьому виходячи зі змісту статей, які передбачають застосування того чи іншого заходу забезпечення можна дійти висновку, що до особи можливе застосування наприклад, відсторонення від посади та обраний запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. В свою чергу обрання стосовно особи декількох запобіжних заходів на нашу думку неможливе, у зв'язку з тим, що особа не може бути піддана примусу шляхом застосування одночасно різних обмежень. Сам процес погодження прокурором клопотання слідчого або самостійного ініціювання обрання запобіжного заходу передбачає доведення можливості застосування визначеного ними запобіжного заходу одночасно з доведенням неможливості обрання іншого більш м'якого. Як приклад, доведення доцільності обрання саме домашнього арешту у зв'язку з тим, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить належної процесуальної поведінки з урахуванням ризиків, визначених ст. 177 КПК України.

Нормами КПК України передбачено, що слідчому, прокурору заборонено ініціювати застосування запобіжного заходу у разі якщо відсутні такі підстави визначені кримінальним процесуальним законодавством, що слугує гарантією забезпечення прав підозрюваного або обвинуваченого та уникнення зловживань стороною обвинувачення.

Л. М. Лобойко та О. А. Банчук усі заходи забезпечення кримінального провадження поділяють на 2 групи: запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження [61, с. 131].

В.В. Рожнова заходи забезпечення кримінального провадження класифікує за різними критеріями, зокрема: «1) за цілями застосування: – заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, та виконання ними процесуальних обов’язків (запобіжні заходи)» [103, с. 333]. Застосування таких заходів пов’язано із суттєвим обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, «вони мають специфічну мету та особливий порядок застосування; – заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо). На відміну від запобіжних, завданням цих заходів полягає є забезпечення слідчого та суду можливістю виявити, вилучити та дослідити докази; – заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку під час провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади); – заходи зі забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо); 2) за часом дії: – заходи, що тривають упродовж певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт майна тощо); – заходи, які є короткочасними (тимчасовий доступ до речей і документів; привід тощо); 3) за підставами застосування: – заходи, що застосовуються у зв’язку з невиконанням процесуальних обов’язків (привід, запобіжні заходи тощо); – заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення майна); 4) за режимом обмеження прав і свобод людини:

– заходи, пов’язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи); – заходи, не пов’язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава тощо)» [103, с. 333].

Як зазначалось раніше, спільною ознакою заходів забезпечення є наявність примусу у їх застосуванні, у зв’язку з чим, саме до компетенції слідчого судді (у ході досудового розслідування) або суду (у судовому провадженні) законодавцем віднесено прийняття рішення про їх застосування за загальним правилом. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав і свобод осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, є гарантією дотримання їх законних інтересів. Впровадження судового контролю за прийняттям процесуальних рішень про застосування заходів забезпечення покликане дотриманням європейських стандартів у галузі прав людини та гарантує незалежність, неупередженість та дотримання належної процедури при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що ухвала слідчого судді на досудовому розслідуванні та ухвала суду в судовому провадженні є правовою підставою для застосування заходів забезпечення у кримінальному провадженні.

В цьому контексті, слушною є думка А.В. Завтура про те, що «порядок розгляду слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження має деуніфікований характер. Для кожного конкретного виду таких заходів, КПК України встановлює різні нормативні засади ініціювання питання про його розгляд; строків такого розгляду; переліку процесуальних дій, що необхідні для його повного та неупередженого здійснення; вимог до змісту судового рішення за результатами судового розгляду» [33, с. 26].

Слідчий суддя, суд, постановляючи відповідну ухвалу, ґрунтується на власному переконанні щодо наявності достатніх для цього підстав, з урахуванням наданих сторонами доказів, обґрунтувань. Це питання

обов'язково вирішується з огляду на оцінку потреб досудового розслідування, з урахуванням можливості без застосування заходу забезпечення отримати «речі чи документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні» (ч. 4 ст. 132 КПК України).

Винятками є тимчасове вилучення майна (ст. 168 КПК України), законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою (ст. ст. 207, 208 КПК України), які можуть застосуватись і без ухвали слідчого судді, суду.

Крім того, частиною 9 статті 170 КПК України законодавець визначає, що на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах може бути накладено попередній арешт, «за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), яке має бути погоджене прокурором» [44], «при невідкладних випадках та виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину» [44]. Строк застосування такого арешту має бути не більше 48 годин. Після прийняття такого рішення, невідкладно, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно чи кошти повертаються особі, якщо протягом 24 годин прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або ж якщо прокурору відмовлено в задоволенні такого клопотання.

Як слушно зазначає І.В. Рогатюк, аналізуючи вказану норму, законодавцем відведено важливу роль прокуророві, «оскільки саме прокурор вправі звертатись до слідчого судді з клопотанням про арешт майна, коли воно фактично вже заарештоване, та відповідальність щодо арешту майна або коштів на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, оскільки остаточне рішення про такий арешт приймає саме прокурор під час надання погодження на його проведення до рішення суду» [101, с. 196].

Ф.М. Кудін свого часу зазначав, що «запроваджуючи в життя правоохоронну норму права, компетентні органи в жодному разі не можуть допускати спотворення волі держави незалежно від того, чи відображається це у вигляді використання нормативно незакріплених заходів, або у вигляді порушення меж допустимого примусу, що викликається відступами від умов і порядку застосування примусових засобів» [57, с. 14].

Підсумовуючи проаналізоване вище ми можемо дійти висновку, що без застосування заходів забезпечення кримінального провадження неможливе здійснення досудового розслідування. Разом з тим, їх застосування має бути здійснене у законному порядку та у спосіб визначений кримінальним процесуальним законодавством. А тому, з метою дотримання законності при обранні заходу забезпечення у кримінальному провадженні дуже важлива роль прокурора, як процесуального керівника, оскільки саме на нього покладено тягар доказування, організація в цілому процесу здійснення розслідування, спрямування векторів досудового розслідування, координація діяльності дізнавача та слідчого, а також забезпечення дотримання законів під час проведення розслідування.

1.2. Правове регулювання статусу прокурора як суб'єкта доказування при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження

Прокурор є суб'єктом кримінального процесу, який приймає участь у всіх його стадіях, діяльність якого направлена на нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, який відображається у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням та підтримання публічного обвинувачення у суді.

В свою чергу прокурор поєднує нагляд за додержанням законів органами досудового розслідування з безпосередньою участю у розслідуванні, коли він

самостійно проводить слідчі (розшукові) дії або приймає участь в їх проведенні.

О.В. Сапін зазначав, що «дослідження процесуальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні не може бути комплексним без порівняльного аналізу відповідних положень зарубіжного законодавства. Сучасне реформування системи кримінальної юстиції не повинно залишатись осторонь прогресивних положень та правових інститутів, що існують в інших країнах. Водночас, кримінальний процес України має зберігати власні історично сформовані правові традиції, адже жодну іноземну систему кримінального судочинства не варто брати за еталон та імплементувати у власне законодавство» [106, с. 36]. Дійсно, ми погоджуємось з його думкою, оскільки незважаючи на те, що Україна тримає курс на наближення до європейських стандартів та виконує зобов'язання відповідно до вимог міжнародних партнерів, однак, враховуючи правову систему нашої держави все ж таки реформування має здійснюватись у відповідності до законодавства та зважаючи на особливості, які нам притаманні.

Наділивши прокурора повноваженнями процесуального керівництва досудовим розслідуванням та запровадивши принципи «незмінності прокурора» та «самостійності прокурора», законодавець покладає на прокурора відповідальність саме за кінцевий результат кримінального провадження. Жодне з основних рішень слідчого у кримінальному провадженні є незаконними без попереднього узгодження його з прокурором. Тобто прокурор безперервно здійснює процесуальне керівництво, що відрізняється від того епізодичного, вибіркового прокурорського нагляду який був до 2012 року. На прокурорі лежить обов'язок не тільки нагляду, а й вцілому організації процесу всього досудового розслідування, а потім і підтримання державного обвинувачення в суді, та за необхідності участі на стадіях перегляду судових рішень [105, с. 161].

У своїй праці О.О. Торбас окреслює поняття прокурорського розсуду, та говорить про те, що такий розсуд застосовується прокурором під час реалізації

ним функцій обвинувачення, а і при здійсненні інших повноважень, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [119, с. 166]. Слушним є поділ здійснення прокурорського розсуду окремо у ході здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідування та під час підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді.

Положеннями ст. 36 КПК України передбачено, що прокурор у кримінальному провадженні забезпечує не тільки законність у діях слідчого, дізнавача, але й визначає обсяг обвинувачення, тому він повинен і зобов'язаний коригувати дії слідчого, дізнавача відповідно до свого бачення предмета та меж і засобів збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні.

Як вказує І.В. Гловюк доказування у кримінальному провадженні пов'язане не лише зі збиранням, перевіркою та оцінкою доказів для встановлення фактичних обставин кримінального провадження в аспекті досягнення кінцевої мети доказування (встановлення обставин, перелічених у ч. 1 ст. 91 КПК України), а й із встановленням достатності даних для прийняття проміжних кримінально-процесуальних рішень, у тому числі рішень слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [10, с. 98].

Враховуючи, що заходи забезпечення кримінального провадження – передбачені законом правові механізми стримувань, протипаг та примусу, які використовуються у кримінальному провадженні для досягнення мети і виконання завдань кримінального процесу, прокурор є суб'єктом, який доводить перед слідчим суддею або судом доцільність обрання заходів забезпечення кримінального провадження. У зв'язку з чим, для прийняття слідчим суддею, судом рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження за загальними правилами, передбаченими у ст. 132 КПК України, прокурор має «довести що існує обґрунтована підозра що особою вчинено кримінальне правопорушення такого ступеня тяжкості,

що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; можливе виконання завдання, з метою чого слідчий, прокурор звертаються із клопотанням» [44].

Варто зауважити, що тягар доказування існування обставин кримінальним процесуальним кодексом покладено на слідчого, прокурора, які звертаються з відповідним клопотанням до слідчого судді, суду.

Уваги потребує думка Ю.П. Аленіна, котрий зазначав про необхідність виділення так званого «локального» предмета доказування, який полягає в тому що є перелік певних обставин, які слід встановити, зокрема, при здійсненні судом (суддею) контрольних повноважень. Мається на увазі, що розгляд у судді клопотання слідчого про обрання до обвинуваченого запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою потребує встановлення наявності відповідних підстав [48, с. 239-240].

В законодавстві вказані обставини відсутні, попри це наявні роз'яснення Пленуму Верховного суду, який у своїй постанові зауважив, що «під час судового розгляду подання органу дізнання, слідчого чи прокурора про взяття під варту предметом дослідження є ті обставини, які законом визначені для обрання такого запобіжного заходу. Розглядаючи подання, суддя з'ясовує, чи є підозра у вчиненні особою злочину або обвинувачення останньої обґрунтованими, тобто чи є в розпорядженні органу дізнання, слідчого встановлені у визначеному законом порядку достатні дані, що свідчать про наявність ознак злочину, вчиненого саме цією особою (ними можуть бути заяви й повідомлення про злочин, явка з повинною, документи, складені за результатами оперативно-розшукової діяльності, протоколи слідчих дій, висновки експертиз тощо)» [81].

Тому, можливо дійти висновку, що «локальний» предмет доказування використовується як слідчим суддею так і прокурором як інструмент

доказування при застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

О.М. Коріняк говорить, що попри те, що остаточне рішення залишається за слідчим суддею, прокурор, попередньо вирішуючи це питання в ході розслідування, здійснює досудову перевірку законності й обґрунтованості застосування заходу забезпечення кримінального провадження досліджуваного виду та виступає при цьому гарантом захисту прав і свобод людини від неправомірного обмеження особистої свободи [55, с. 157].

Варто погодитись з В.А. Завтуром, котрий вказує, що «під час погодження клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження перевіріці мають підлягати: 1) відповідність клопотання вимогам до їх форми та змісту, що встановлені КПК України для кожного заходу окремо; 2) наявність умов та підстав застосування заходу певного виду; 3) наявність належних та допустимих доказів, що підтверджують наявність фактичних обставин, які мають значення для вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, сукупність яких, на думку прокурора, є достатньою для переконання слідчого судді, суду у необхідності їх застосування» [34, с. 144].

Вище зазначалось, що повноваження прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва передбачено у ст. 36 КПК України. Однак, повноваження щодо нагляду за додержанням законності при застосуванні заходів забезпечення не конкретизовано, у частині другій ст. 36 КПК України окреслено лише загальне повноваження прокурора, яке полягає в тому, що «прокурор погоджує або відмовляє у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самостійно подає слідчому судді такі клопотання» [44].

В свою чергу, О. В. Єні зазначає, що під час досудового розслідування діяльність прокурора – процесуального керівника щодо застосування

запобіжних заходів втілюється у таких формах як: «1) погодження або відмова у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про застосування запобіжних заходів; 2) самостійне складання таких клопотань та звернення з ними до слідчого судді; 3) відкликання в разі необхідності клопотання, його доповнення чи зміна; 4) участь у судовому розгляді клопотань про застосування запобіжних заходів; їх обґрунтування перед слідчим суддею; 5) за наявності підстав – апеляційне оскарження ухвал слідчого судді, або ж підготовка заперечення на апеляційні скарги інших учасників; участь у перегляді в суді апеляційної інстанції) та під час судового розгляду (підготовка та звернення до суду із клопотанням про обрання запобіжного заходу, в тому разі якщо він не обирався, зміна запобіжного заходу чи його скасування та висловлення міркувань з приводу заявлених клопотань потерпілого, сторони захисту про зміну або скасування запобіжного заходу). Під час судового розгляду діяльність прокурора щодо застосування запобіжних заходів полягає в підготовці та зверненні до суду із клопотанням про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу, а також зазначення думки з приводу заявлених клопотань потерпілого, сторони захисту про зміну чи скасування запобіжного заходу» [18, с. 51].

Разом з тим, аналізуючи положення КПК України можна дійти висновку, що повноваженнями прокурора є: самостійне ініціювання обрання, зміни чи скасування шляхом подання клопотання слідчому судді, суду; погодження або відмова у погодженні відповідного клопотання слідчого; участь у судовому засіданні щодо його розгляду; виконання ухвал слідчого судді, суду про застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження; апеляційне оскарження рішень слідчого судді за наявності підстав [25, с. 247].

На нашу думку у кожному випадку застосування заходів забезпечення кримінального провадження прокурор фактично попередньо вирішує це питання, здійснюючи при цьому перевірку законності і обґрунтованості застосування конкретного виду заходу у ході досудового розслідування

кримінального провадження. Слідчий суддя має право розглянути та вирішити це питання, лише на підставі позитивного волевиявлення прокурора щодо необхідності застосування заходів забезпечення кримінального провадження, яке має бути оформлено у вигляді клопотання встановленої форми, складене або затверджене прокурором [12, с.]. Отже, прокурор має ключову роль в процесі застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у зв'язку з чим, ефективна реалізація наданих йому повноважень сприяє успіху усього кримінального провадження.

Аналізом деяких заходів забезпечення кримінального провадження можна дійти висновку що, наприклад, обґрунтування слідчим, прокурором клопотання про накладення грошового стягнення, яке має відповідати вимогам зазначеним у ст. 145 КПК України, «полягає у наведенні в ньому відомостей, які підтверджують невиконання особою обов'язку (що, по суті, свідчить про наявність фактичної підстави застосування даного заходу), а також наданні копій відповідних матеріалів, які підтверджують доводи, зазначені у клопотанні» [44]. Наприклад, це може бути копія повістки про виклик із повідомленням про її вручення, копії ухвал слідчого судді, тощо.

Тому, до клопотання про накладення грошового стягнення додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань про зареєстроване кримінальне правопорушення, в межах якого подається відповідне клопотання, копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує свої доводи.

При погодженні такого клопотання прокурор має перевірити чи є в матеріалах кримінального провадження докази того, що особі було відомо про необхідність виконання нею певного процесуального обов'язку, однак умисно без поважних причин його не виконано.

У випадку звернення з клопотаннями про тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом в межах кримінального провадження, досудове розслідування у якому вже триває декілька місяців, то в такому клопотанні слід зазначати необхідність застосування такого заходу

забезпечення кримінального провадження наприкінці досудового розслідування чи під час судового розгляду з урахуванням ст. 132 КПК України.

Не можна обґрунтовувати клопотання лише тим, що особа підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, за вчинення якого санкція статті Кримінального кодексу України передбачає покарання, у тому числі, у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами та без зазначення підстав, з яких у відповідності до вимог кримінального процесуального закону, підозрюваного може бути тимчасово обмежено у користуванні спеціальним правом.

Необхідно мати на увазі, що тягар доказування у даному випадку полягає у необхідності прокурору надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування цього заходу потрібне для припинення підстав застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та досягнення дієвості кримінального провадження. Разом з тим, прокурору при погодженні клопотання потрібно враховувати також положення ч. 2 ст. 152 КПК України.

При погодженні або складанні клопотання про відсторонення особи від посади прокурор повинен встановити наявність достатніх підстав для відсторонення особи від посади, тобто необхідність застосування до особи саме такого заходу забезпечення кримінального провадження.

Важливе значення при вирішенні питання про продовження строку відсторонення від посади має обґрунтування у клопотанні прокурора обставин, зазначених у ч. 2 ст. 158 КПК України.

Або ж що стосується, наприклад, тимчасового доступу до речей та документів, до яких заборонено доступ, в даному випадку прокурором при погодженні або складанні такого клопотання повинні бути виконі вимоги, передбачені статтями 132, 160, 163 КПК України з можливістю довести обґрунтованість клопотання при його безпосередньому розгляді.

Особливу увагу необхідно звертати на такі особливі підстави:

окрім самого клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів потрібно надати матеріали та докази, які б обґрунтовували доцільність його задоволення;

у клопотанні слід довести причетність особи до вчинення кримінального правопорушення та зазначати, що підозрюваній особі вручене повідомлення про підозру, яке відсутнє в матеріалах справи, доданих до клопотання; обов'язкова наявність відомостей про дату вручення клопотання разом із доданими документами підозрюваній особі;

у клопотанні зазначати, яке значення може мати вказана інформація в разі її отримання від оператора мобільного зв'язку.

Також перед таким погодженням прокурор повинен ознайомитись з матеріалами, якими слідчий підтверджує необхідність застосування тимчасового доступу до речей і документів, підстави такого застосування, та перевірити чи законним шляхом отримано докази.

Поряд із цим, прокурор повинен «мотивовано обґрунтувати необхідність вилучення інформації, якою володіють транспортні телекомунікаційні мережі і яка становить охоронювану державою таємницю, обґрунтовано довести у який спосіб буде використовуватись отримана інформація, а також те, що потреби досудового розслідування виправдовують саме такий ступінь втручання; обґрунтовано довести, що вичерпані всі можливості для встановлення причетних до кримінальних правопорушень осіб у інший спосіб» [64].

Враховуючи викладене, прокурор, вивчаючи відповідне клопотання, має здійснювати оцінку достатності підстав для звернення до слідчого судді, суду з таким клопотанням та довести необхідність застосування певного заходу забезпечення кримінального провадження під час розгляду клопотання слідчим суддею або судом.

В світлі так званого процесу «діджиталізації» та цифрової трансформації суспільства, на нашу думку слушним є дослідження питань ведення ЄРДР в частині обліку заходів забезпечення кримінального провадження та

повноважень прокурора в контексті належного ведення інформаційної системи, що буде розглянуто в наступному підрозділі.

1.3. Нагляд прокурора при обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань

Передумовою належного запровадження у 2012 році кримінального процесуального законодавства було, насамперед, якісне ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань у повній відповідності до вимог, визначених Генеральним прокурором України.

Д.А. Патрелюк зазначає, що українське кримінальне процесуальне законодавство запровадило змішаний або частково електронний кримінальний процес, тобто паперове провадження з елементами електронної фіксації. Так, відповідно до КПК України досудове розслідування починається з суто електронної процедури – внесення слідчим (прокурором) відомостей до ЄРДР, результатом якої є електронний процесуальний документ автоматично сформований системою (витяг). Напротивагу початку кримінального провадження, на усіх інших стадіях процесуальні рішення і юридичні факти ініціюються, узгоджуються та приймаються виключно на паперових носіях, проте найбільш значущі з них обов'язково повинні фіксуватися у реєстрі. Таким чином, настання окремих юридичних фактів (початок та припинення провадження, зупинення та відновлення розслідування, пред'явлення підозри, оголошення підозрюваного у розшук тощо) прямо залежить від їх електронної фіксації у ЄРДР [78, с. 169].

Крім того, реєстр у сучасній правовій системі виступає не лише як правовий інструмент, оскільки саме внесення даних до ЄРДР є необхідною передумовою початку досудового розслідування, а як накопичувач даних про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили, прийнятих рішень під час досудового розслідування, результатів судового провадження.

Саме на підставі даних Реєстру формується статистична звітність правоохоронних органів, що визначає рівень злочинності та розкриття злочинів, дані про осіб, які їх учинили.

Показники звітностей формуються на підставі відомостей, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань реєстраторами, а саме: прокурорами, слідчими, дізнавачами органів поліції, органів безпеки, органу, який здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

В світлі чого, набуває досить важливого значення повноваження прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час здійснення досудового розслідування у формі процесуального керівництва щодо своєчасності, повноти та достовірності внесення відомостей до ЄРДР, оскільки такі повноваження мають сприяти уникненню фактів невідповідності внесеної до Реєстру інформації матеріалам кримінального провадження.

З урахуванням таких повноважень, досить цікавою є думка А.В. Столітнього з приводу того, що перспективним напрямом розвитку кримінального процесу є запровадження автоматизованого кримінального процесуального контролю – електронної підсистеми, побудованої за визначенням у КПК України самоподібним процесуальним алгоритмом, що здійснює автоматизований аналіз (контроль) процесуальної інформації та забезпечує недопущення процесуальних порушень шляхом блокування внесення до електронної системи не передбачених законодавством рішень (вчинення дій), у режимі реального часу контролює дотримання належної кримінальної процесуальної процедури та забезпечує облік виявлених кримінальних процесуальних аномалій для вжиття заходів реагування [112, с. 92].

Високотехнологічний прогрес вимагає від правоохоронних органів використання сучасних комп'ютерних технологій та інформаційних баз з метою швидкої обробки даних, пошуку інформації, у зв'язку з чим необхідно щоб така інформація та дані відповідали реальному стану справ.

Діяльність органів прокуратури України пов'язана з постійним збиранням, передачею, фіксацією, збереженням, пошуком і опрацюванням інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Необхідною передумовою прийняття правильних рішень є оптимальний обсяг якісно опрацьованої інформації.

Застосування сучасних інформаційних технологій при обліку та звітності є важливими елементами організації роботи органів прокуратури сьогодення.

Відповідно до ст. ст. 3, 214 КПК України «досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань» [44]. Реєстр створено Генеральною прокуратурою України на виконання вимог п. 22 Перехідних положень КПК України.

Інформаційна система ЄРДР призначена для забезпечення автоматизації збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення та надання відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, що їх вчинили, та руху кримінального провадження.

За допомогою підсистеми програмного комплексу ЄРДР здійснюється пошук провадження в Реєстрі за основними атрибутами з урахуванням прав користувача, забезпечення контролю за здійсненням досудового розслідування, формування та друку аналітичної звітності встановленого зразка, зберігання та перегляду дій користувача в системі.

Порядок формування та ведення ЄРДР, а також надання відомостей з нього визначено Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Офісу Генерального прокурора № 298 від 30.06.2020 [80].

Вперше в історії держави завдання щодо обліку відомостей про кримінальні правопорушення, осіб, які їх учинили та прийнятих під час досудового розслідування процесуальних рішень, формування звітності з цих питань покладено на органи прокуратури. В свою чергу такими змінами покладено на прокурорів повноваження щодо здійснення посиленого

контролю та нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, і особливо – за обліковою дисципліною в кримінальних провадженнях.

З упровадженням Реєстру та відмовою від інституту порушення кримінальної справи відбулося «зрощення» кримінального процесу і електронної бази. Фактично на сьогодні кримінальний процес і ЄРДР ототожнюється, про що свідчить початок досудового розслідування [113, с. 143].

Неможливо пройти повз думки та висловитися з приводу негативних аспектів початку досудового розслідування шляхом реєстрації кримінальних правопорушень в ЄРДР.

Так, частиною першою статті 214 КПК України визначено, що «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування» [44].

Погоджуємось з думкою Ю.П. Аленіна, яка полягає у тому, що при зобов'язанні внесення відомостей до Реєстру за фактично всіма поданими заявами та повідомленнями відсутня ефективна фільтрація повідомлень і заяв про кримінальні правопорушення та виокремлення не кримінальних подій. Крім того, дійсно сприяє великому процесуальному навантаженню саме на дізнавачів та слідчих щодо перевірки таких заяв та повідомлень. В результаті значна частина часу витрачається на перевірку фактично абсурдних замість того аби приділити більше уваги розслідуванню тяжких або особливо тяжких злочинів [4, с. 399].

Разом з цим, визначальну роль в частині забезпечення об'єктивності відображення в Реєстрі даних про кримінальні правопорушення, осіб, що їх вчинили, та результатів досудового розслідування відведено прокурорам, які

здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Враховуючи, що реєстраторами – слідчими та дізнавачами, нерідко допускаються чисельні порушення облікової дисципліни у кримінальних провадженнях, у разі не вжиття заходів до їх усунення – це негативно впливатиме на формування звітності щодо стану та структури кримінальних правопорушень в регіоні та в цілому по Україні.

Від якості внесення даних, уміння користуватися аналітичними можливостями системи залежить достовірність статистичної інформації, ефективність планування заходів щодо протидії злочинності.

Переважна частина процесуальних рішень передбачає їх внесення до Реєстру. На початковому етапі відповідно до вимог пункту 5 статті 214 КПК України до інформаційної системи Єдиний реєстр досудових розслідувань вносяться відомості про:

«1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань» [44].

Положеннями КПК України не передбачено окремої норми, яка б регулювала необхідність внесення до ЄРДР відомостей про вжиті заходи кримінального провадження відповідно до статті 131 Кримінального процесуального кодексу України, що на нашу думку є суттєвим недоліком, оскільки норма підпункту 7 пункту 5 статті 214 КПК України з приводу внесення до ЄРДР інших обставин, передбачених положенням є розмитою та не чіткою.

В свою чергу необхідність обліку вжитих заходів забезпечення кримінального провадження передбачено у розділі 3 Положення, у якому лише зазначено, що такі відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться протягом 24 годин з моменту вчинення процесуальної дії.

З метою підвищення значимості такого інституту у кримінальному провадженні та уникнення безвідповідального відношення до обліку в Реєстрі вжитих заходів забезпечення кримінального провадження, на нашу думку положення статті 131 КПК України необхідно доповнити нормою щодо необхідності внесення до ЄРДР відомостей про обрання, зміну, скасування та продовження заходів забезпечення кримінального провадження.

Технічними можливостями програмного комплексу передбачено, що внесення відомостей здійснюється шляхом фіксації реєстраторами відомостей в ЄРДР та вибору у довідниках для заповнення документів первинного обліку даних про особу, що вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у його вчиненні за формою, наведеною у додатку 4 до вказаного Положення.

Додатком 4 передбачено внесення до картки на особу інформації про вжиті заходи кримінального провадження (крім запобіжних заходів). Слід зазначити, що ці поля не є обов'язковими для заповнення, а відтак повнота та об'єктивність таких відомостей залежить від добросовісності реєстратора. Ухвала слідчого судді або суду є юридичною підставою застосування заходів

забезпечення кримінального провадження. Однак, на нашу думку це є недосконалістю інформаційної системи, адже такі дані мають підлягати обов'язковій електронній фіксації в Реєстрі з метою подальшого аналізу та контролю за додержанням законів при здійсненні розслідування [23, с. 334].

Положенням передбачено, що серед інших, до Реєстру вносяться відомості про обрання, зміну та скасування запобіжного заходу (статті 176-178, 200, 202, 492, 493, 508 КПК України), дату затримання (звільнення) особи, продовження строків тримання під вартою (статті 197, 199, КПК України).

Такі дані обліковуються шляхом заповнення відповідних реквізитів після внесення до ЄРДР відомостей про оголошення про підозру.

Функціональні можливості ЄРДР з використанням відповідних реквізитів дають можливість здійснити відбір інформації про осіб, до яких вжиті заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі окремо по запобіжним заходам. Також, у системі наявна можливість відфільтровувати дані по кожному заходу окремо.

Згідно вимог Положення контроль за своєчасністю, повнотою та достовірністю внесення інформації до ЄРДР мають забезпечувати прокурори, керівники органів досудового розслідування та прокуратури.

Прокурор у кримінальному провадженні у разі внесення до Реєстру даних про результати досудового розслідування має особисто перевіряти правильність та повноту внесених відомостей про кримінальне провадження, осіб, що його вчинили та рух кримінального провадження.

Тому одним із дієвих методів забезпечення достовірності звітних даних та запорукою повноти та правильності внесеної інформації до ЄРДР є якісний облік роботи, у тому числі слідчого, дізнавача, що в свою чергу сприятиме подальшому розширенню критеріїв відбору інформації, оперативному формуванню відомостей за обраними параметрами за визначений період.

Однак, на практиці не усіма реєстраторами дотримуються вимоги Положення щодо необхідності повного та достовірного відображення відомостей щодо вжитих заходів забезпечення кримінального провадження у

системі ЄРДР, чим нівелюється затрачений час, покладений на розкриття кримінального правопорушення та в цілому значущість даних, які вносяться до ЄРДР.

Зазначене надає можливість дійти висновку, що саме прокурор має сприяти належному здійсненню обліку вжитих заходів забезпечення кримінального провадження та поряд із організаційними, вживати і правові заходи, спрямовані на усунення виявлених порушень. Однак, у чинних нормативно-правових актах України щодо ведення ЄРДР чітко не визначено яким документом прокурор повинен реагувати на виявлені порушення обліку відомостей в Реєстрі.

Варто погодитись з думкою А.В. Столітнього, який вирізнив вимогу та вказівку, як документи прокурорського реагування, які можливо застосовувати під час здійснення нагляду за органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Зокрема, внесення вимоги органам державної влади та службовим особам згідно ч. 1 ст. 36 КПК України та вказівки згідно вимог п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України [114, с. 175].

На нашу думку, прокурор має вносити вимоги щодо усунення порушень обліку заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, саме на виконання вимог ч. 1 ст. 36 КПК України, а також ст. 20 Закону України «Про державну статистику», розділами VI «Контроль та нагляд» та VII «Інше» Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, згідно з якими відповідальність по відомствах за забезпечення своєчасного, повного та об'єктивного внесення інформації до Реєстру покладається на керівників органів досудового розслідування та реєстраторів.

Висновки до розділу 1

1. Заходи забезпечення кримінального провадження мають свої особливі характеристики, які включають серед інших процесуальний характер, підставі,

межі, порядок їх застосування, єдину мету та спеціальний суб'єкт застосування. В свою чергу повноваження прокурора як учасника кримінального процесу покликані захищати права та свободи людини, здійснювати нагляд законністю при обмеженні таких прав у ході досудового розслідування та судового розгляду, у зв'язку з чим, зростає роль прокурора в частині застосування заходів кримінального процесуального примусу.

2. До особи можливе застосування декількох заходів забезпечення кримінального провадження, в той час як застосування одного запобіжного заходу виключає можливість одночасного застосування з іншим запобіжним заходом.

3. В КПК України в статті 36 має бути визначено повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

4. Прокурор має бути ініціативним при обранні, зміні, скасуванні або продовженні запобіжних заходів, оскільки саме на ньому лежить тягар доказування необхідності та доцільності застосування таких заходів, тому у подальшому прийняте слідчим суддею рішення можливе лише з позитивного виявлення прокурором.

5. Перед погодженням клопотань щодо застосування заходу забезпечення кримінального провадження прокурор має ознайомитись з матеріалами, які його обґрунтовують, довести необхідність застосування певного виду заходу забезпечення під час розгляду слідчим суддею, судом. Прокурор зобов'язаний перевірити законність застосування конкретного заходу до особи.

6. При погодженні чи ініціюванні окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження прокурор має враховувати особливості порядку та підстав застосування кожного з них.

7. Положення статті 131 КПК України мають передбачати необхідність внесення до ЄРДР відомостей про обрання, зміну, скасування та продовження заходів забезпечення кримінального провадження, що сприятиме уникнення

безвідповідального відношення до обліку в Реєстрі. Прокурор має вживати заходів щодо належного здійснення обліку вжитих заходів забезпечення кримінального провадження та поряд із організаційними, вживати і правові заходи, спрямовані на усунення виявлених порушень.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ ПОВНОВАЖЕНЬ ЩОДО ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

2.1. Роль прокурора при доказуванні обставин при затриманні підозрюваного та обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування

В системі заходів забезпечення важливу роль займають запобіжні заходи, які фактично носять попереджувальний характер, та застосовуються слідчим суддею або судом за наявності підстав і в порядку, визначеному законом, стосовно підозрюваного, обвинуваченого щоб ними у подальшому виконувались покладені на них процесуальні обов'язки. Крім того, застосування запобіжних заходів запобігає спробам можливої неправомірної поведінки підозрюваного або обвинуваченого [31, с. 554].

Характерними ознаками запобіжних заходів є те що: «1) обмежують конституційні права людини на свободу та особисту недоторканість, у зв'язку з чим, мають більший ступінь примусу у порівнянні з іншими заходами заходами кримінального провадження; 2) підстави застосування слідчим суддею, судом чітко визначені законом; 3) суб'єктний склад, до яких застосовуються обмеження – підозрюваний, обвинувачений та персональний характер правообмежень особистих прав лише для визначеного переліку осіб; 4) мають специфічну мету – забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам його можливої неправомірної поведінки» [42, с. 166].

Як зазначалось раніше ч. 1 ст. 176 КПК України до запобіжних заходів віднесено: «особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою та затримання особи – як тимчасовий запобіжний захід» [44]. До окремих категорій осіб (неповнолітніх, осіб, стосовно яких мають

бути застосовані примусові заходи медичного характеру) можуть бути застосовані інші заходи забезпечення, про що вже вказувалось у дослідженні вище.

З метою забезпечення можливості видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції), в особливому порядку застосовуються такі види тримання під вартою як тимчасовий арешт та екстрадиційний арешт.

Ні в якому разі не може бути застосовано до особи запобіжний захід за відсутності обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення задля того аби примусити особу дати показання проти себе чи проти інших осіб або для виявлення фактів чи інформації, яка може слугувати в подальшому підставою для обґрунтованої підозри [13, с. 42].

Зрозуміло, що однієї лише «обґрунтованої підозри недостатньо для обрання запобіжного заходу, оскільки слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених КПК» [76, с. 146-147].

«Обґрунтована підозра повинна відрізнятися дещо вищим ступенем обґрунтованості, тобто базуватися на більш вагомих доказах порівняно з повідомленням особі про підозру» [39, с. 245].

Варто зазначити, що й більшість науковців дотримується думки, що «самого факту повідомлення особі про підозру недостатньо для визнання підозри обґрунтованою як підстави застосування запобіжного заходу» [1, с. 107; 1, с. 75-76; 13, с. 43].

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Чеботар проти Молдови», № 35615/06, від 13 листопада 2007 року, п. 48, судом було зазначено: для того, щоб арешт по обґрунтованій підозрі був виправданим у відповідності до ст. 5 п.1(с), поліція не повинна мати докази, достатні для пред'явлення обвинувачення, ані в момент арешту, ані під час перебування заявника під вартою. Так само не обов'язково, щоб затриманій особі в подальшому було пред'явлено обвинувачення або ця особа постала перед судом [95].

Слід мати на увазі, що список запобіжних заходів визначений статтею 176 КПК України є вичерпним та наведений у порядку зростання обмежень прав і свобод людини і громадянина, які з ними пов'язані. У частині 3 цієї статті визначено, що найм'якішим запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найсуворішим – тримання під вартою. Поділ запобіжних заходів на різновиди враховуючи особу і обставини у кожному конкретному випадку дозволяє вибрати оптимальний спосіб як досягнення встановлених у ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження, так і гарантування прав його учасників [31, с. 556].

Як вважає Н.В. Марчук визначаючи роль прокурора при обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування, необхідно зупинитися на двох важливих аспектах діяльності прокурора. «По-перше, участь прокурора у застосуванні запобіжних заходів спрямована на забезпечення дієвості кримінального провадження. По-друге, прокурор повинен наглядати за додержанням прав і законних інтересів особи при застосуванні запобіжних заходів» [65, с. 58]. З вказаного можливо дійти висновку, що з однієї сторони прокурор як носій функції обвинувачення, кримінального переслідування, або виходячи із положень ч. 2 ст. 36 КПК України, процесуального керівництва досудовим розслідуванням, приймаючи участь у вирішенні питань, пов'язаних з обранням запобіжних заходів у визначених законом випадках, здійснює їх оцінку виходячи з доцільності та ефективності для забезпечення притягнення винного до кримінальної відповідальності. З іншої сторони, прокурор являючись гарантом законності, забезпечення прав і свобод учасників процесу, інститут запобіжних заходів не повинен розглядати винятково як такий, що має обвинувальну спрямованість, і зобов'язаний у кожному випадку здійснювати оцінку законності та обґрунтованості обрання того чи іншого запобіжного заходу. Тобто, необхідно не забувати, що при обранні запобіжного заходу не можуть бути порушені вимоги принципів презумпції невинуватості та забезпечення права на захист [31, с. 556].

Особливості організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням висвітлено в Наказі Офісу Генерального прокурора від 28.03.2019 № 51 «Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні» [85]. У вказаному Наказі на жаль не передбачено здійснення контролю за законністю застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як то визначалось у попередньому наказі Генерального прокурора України від 19.12.2012 № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [87], однак, пунктом 2 Наказу від 28.03.2019 № 51 передбачено, що «керівники прокуратур усіх рівнів, структурних підрозділів прокуратур усіх рівнів, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків та у межах повноважень, передбачених КПК України, при визначенні прокурора у кримінальному провадженні обов'язково дотримуються рівномірного розподілу кримінальних проваджень з урахуванням критеріїв навантаження на прокурора, серед яких є обсяг участі прокурора в розгляді слідчими суддями клопотань, скарг під час досудового розслідування, строки досудового розслідування та запобіжного заходу стосовно підозрюваного» [85].

Крім того, пунктом 4 Наказу визначено, що «прокурори у судовому провадженні відповідно до вимог законодавства ініціюють привід обвинуваченого чи зміну запобіжного заходу на більш суворий, порушують перед судом питання про дисциплінарну відповідальність захисника, накладення грошових стягнень на учасників судового провадження у разі зловживання ними своїми процесуальними правами» [85].

Прокурори у підготовчому судовому засіданні відповідно до вимог законодавства заявляють «клопотання про здійснення судового виклику осіб для допиту; за наявності підстав заявляють клопотання про витребування речей чи документів, розгляд судом питання про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження (в тому

числі запобіжного заходу щодо обвинуваченого), тощо» (пункт 6 Наказу від 28.03.2019 № 51) [85].

Аналізуючи вказані положення можна дійти до висновку, що на прокурора покладається обов'язок бути ініціативним при обранні, зміні, скасуванні або продовженні запобіжних заходів, оскільки саме на ньому лежить тягар доказування.

При характеристиці ролі прокурора у забезпеченні законності при обранні запобіжних заходів необхідно мати на увазі те, що по-перше, прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів при обранні запобіжних заходів; по-друге прокурор бере безпосередню участь в процесі їх обрання. Частина 4 статті 176 КПК України передбачає, що «під час досудового розслідування запобіжні заходи застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора» [44].

Погоджуємося з позицією А. В. Лапкіна, який зауважує на те, що в алгоритмі участі прокурора у застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні можна виділити три етапи: «1) ініціювання застосування запобіжного заходу; 2) обрання запобіжного заходу; 3) виконання запобіжного заходу.

На першому етапі прокурор реалізує повноваження, визначене у п. 10 ч. 2 ст. 36 КПК України, а саме: погоджує або відмовляє у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення процесуальних дій чи самостійно подає слідчому судді такі клопотання» [59, с. 59].

Прокурор приймаючи рішення щодо необхідності обрання того чи іншого запобіжного заходу, має врахувати, що такі заходи носять превентивний характер. Такий характер знаходить своє відображення в забезпеченні виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, що є метою їх обрання, а також запобігання спробам, закріпленим у положеннях ч. 1 ст. 177 КПК України.

На практиці часто можливі випадки, що запобіжний захід застосовується на підставі припущення того, що в майбутньому підозрюваний, обвинувачений матимуть імовірну негативну поведінку, саме тому превентивна дія запобіжних заходів «знаходиться в найбільшій проблемній зоні правозастосування». У зв'язку з чим, в основі рішення про необхідність обрання того чи іншого запобіжного заходу завжди повинна бути сукупність конкретних доказів, які свідчать про необхідність попередження неналежної поведінки підозрюваного чи обвинуваченого (підсудного).

Підставою застосування запобіжного заходу нормами законодавства встановлено, по-перше, наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, по-друге, наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст.177 КПК України. Ініціювання застосування запобіжного заходу слідчим, прокурором не можливе без наявності для цього підстав, передбачених КПК.

Якщо вказані вище підстави свідчать про необхідність застосування запобіжного заходу, то визначення його виду здійснюється також з урахуванням тих обставин, що визначено у ст. 178 КПК України [31, с. 558].

О.Н. Агакерімов, В.Г. Дрозд, В.П. Климчук, О.В. Мироненко, В.О. Попелюшко, О.І. Тищенко вважають, що «підставами для застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та наявність ризику (ризиків), перелік яких визначено в п. п. 1-5 ч. 1 ст. 177 КПК, і він не підлягає розширеному тлумаченню» [2, с. 56-61; 17, с. 255; 34, с. 404; 54, с. 72; 97, с. 216]. Окрім наведених вище підстав, Ю.М. Грошевий, О.В. Фірман, О.Г. Шило, В.Т. Нор, М.І. Шечук вважають, що ще «однією підставою для застосування конкретного запобіжного заходу є наявність відомостей про те, що іншими запобіжними заходами в даному кримінальному провадженні виконання його завдання неможливе» [14, с. 222; 111, с. 124; 119, с. 271, 56, с. 176, 73, с.175].

Слідчий суддя, суд не мають права розглянути та вирішити питання застосування запобіжного заходу, якщо відсутнє позитивне волевиявлення прокурора щодо необхідності його застосування, яке має бути належним чином оформлене у вигляді клопотання встановленої форми, складеного або затвердженого прокурором. [12, с. 341].

Зміст клопотання слідчого, прокурора про обрання запобіжних заходів повинно відповідати вимогам ст. 184 КПК України. У разі якщо слідчий або прокурор не дотримуються вимог ст. 184 КПК України слідчий суддя приймає рішення про відмову в його задоволенні. Варто мати на увазі, що до кожної особи до якої ініціюється питання про обрання запобіжного заходу, у кримінальному провадженні відносно декількох осіб, має бути винесене окреме клопотання.

Не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання, його копія разом з матеріалами, які обґрунтовують необхідність застосування запобіжного заходу, надаються підозрюваному, обвинуваченому (ч. 2 ст. 184 КПК України). «Таке клопотання подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування» [31, с. 559].

Варто розглянути питання, якими саме матеріалами або їх копіями обґрунтовується застосування запобіжного заходу. Насамперед, на нашу думку, мова про те, якими доказами слідчі можуть обґрунтовувати ризики, які представляють собою ймовірність отримання несприятливих для досудового розслідування подій, визначених у ч. 1 ст. 177 КПК України.

Зокрема, якщо особа переховується від органів досудового розслідування та/або суду має бути надано постанову про оголошення особи в розшук, показання свідків, докази, що особа має намір переховуватись, купівля квитків, зміна місця проживання підтверджені документально, відомості про відсутність постійного місця проживання, тощо.

У разі якщо наявний ризик знищення, сховання або спотворення будь-якої із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення

обставин кримінального правопорушення, необхідно надати документи, які це підтверджують, показання свідків про намір підозрюваного вчинити дії особи, спрямовані на знищення, сховання або спотворення речей або документів, які є важливими для розслідування.

Також, в обґрунтування необхідності застосування запобіжного заходу документально має бути підтверджено, що підозрюваний незаконно впливає на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні.

Крім того, необхідно надавати документи, які підтверджують, що підозрюваний раніше вчиняв подібні дії, показання свідків, дані про особу, які підтверджують її протиправну поведінку, інформація про те, що особа притягалась до кримінальної відповідальності або до адміністративної відповідальності, дані, що у особи є зв'язки у кримінальному оточенні, докази того, що особою вчиняються певні конкретні дії, які створюють перешкоди правосуддю, або ж вчиняється інше кримінальне правопорушення чи продовження кримінального правопорушення, у якому особа підозрюється, обвинувачується.

Також, клопотання має бути обґрунтовано зокрема, інформацією, що особа зловживає чи зловживала наркотичними засобами або алкоголем, інформацією про стан здоров'я та майновий стан, міцність соціальних зв'язків, документами, довідками про те, що підозрюваний вже був засуджений, має не зняту чи не погашену судимість, а також те, що можливо притягався до адміністративної відповідальності, схильний до протиправних вчинків, або ж те, що під час досудового розслідування одних правопорушень вчиняв чи вчиняє інші злочини, тощо.

Процесуальними носіями доказів виступають протоколи слідчих дій, інші документи, результати технічного документування, висновки експертів, речові докази, документи, дані про особистість підозрюваного.

Сукупність матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу має бути в тому обсязі, який дозволить

визначити, що причетність особи до вчинення кримінального правопорушення є вірогідною та достатньою для застосування щодо неї обмежувального заходу, та наявні всі підстави для висновку про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінальних правопорушень.

У тому разі, якщо прокурору стали відомі обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення, вже після подання клопотання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу та відкликати дозвіл на затримання, якщо такий дозвіл був отриманий. Якщо слідчому, прокурору після подання клопотання про застосування запобіжного заходу стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, вони зобов'язані доповнити чи змінити клопотання, або взагалі замінити його новим клопотанням.

На другому етапі прокурор приймає участь у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу слідчим суддею, судом шляхом участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу. Згідно з ч. 1 ст. 193 КПК України клопотання про застосування запобіжного заходу розглядається за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника. Отже, прокурор є обов'язковим учасником такого розгляду, який має керуватись нормами ст. ст. 177, 178 КПК України з тим, щоб у подальшому в ході судового розгляду відповідного клопотання довести наступне: «1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам у клопотанні» [59, с. 59].

На нашу думку основним завданням прокурора на цьому етапі є доведення перед слідчим суддею, судом умов і підстав для обрання конкретного запобіжного заходу з тим, аби переконати їх у тому, що рішення про обрання одного із видів запобіжних заходів, який обмежує права і свободи

підозрюваного, обвинуваченого, відповідає характеру певного суспільного інтересу (визначеним у КПК України конкретним підставам і меті), що, незважаючи на презумпцію невинуватості, превалює над принципом поваги до прав і свобод особи.

Нагляд за додержанням встановлених законом порядку і умов реалізації запобіжного заходу прокурор здійснює на етапі виконання запобіжного заходу.

В свою чергу особливості наглядової діяльності прокурора, передусім, залежать від суті конкретного запобіжного заходу.

Конституція України у ст. 29 гарантує право кожної людини на свободу та особисту недоторканність і передбачає, що «затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою».

Визначення на конституційному рівні строку затримання в годинах передбачає необхідність встановлення в галузевому законодавстві початкового моменту, з якого повинні відраховуватися 72 години затримання. Таким відповідно до ст. 209 КПК України є «момент, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою» [44]. Саме цей момент має бути чітко зафіксовано в протоколі затримання і з нього, з урахуванням правил ст. 115 КПК України, слід відраховувати 72-годинний строк затримання [31, с. 561].

На нашу думку в главі 18 КПК України мають бути уточнення, які б роз'яснювали чи входить час затримання особи в адміністративному порядку у загальний час затримання її як підозрюваної в рамках кримінального провадження.

Адміністративне затримання або затримання особи в порядку кримінального провадження є виключним запобіжним заходом, порядок застосування якого суворо регламентований Кодексом України про адміністративні правопорушення [40] та Кримінальним процесуальним

кодексом України відповідно [44]. Тому вважаємо, що варто КПК України передбачити, що час затримання особи в адміністративному порядку у загальний час затримання її як підозрюваної в рамках кримінального провадження не входить.

КПК України передбачає такі види затримання: 1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (у порядку статей 190, 191 КПК України); 2) законне затримання (у порядку ст. 207 КПК України); 3) затримання уповноваженою службовою особою (у порядку ст. 208 КПК України); 4) затримання з метою екстрадиції (у порядку ст. 582 КПК України). Ці види затримання відрізняються за цільовим призначенням, підставами та порядком застосування, а також суб'єктами, які уповноважені приймати таке рішення.

Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (у порядку статей 190, 191 КПК України). Метою такого затримання є забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, оскільки для забезпечення об'єктивності такого розгляду необхідною умовою є особиста присутність на судовому засіданні підозрюваного, обвинуваченого. Варто зауважити, що слідчий суддя має право постановити ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу виключно, у разі якщо: «1) ухвала про привід підозрюваного, обвинуваченого (для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою) не була виконана або 2) прокурор, слідчий за погодженням із прокурором звернувся з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Це клопотання може бути подане: 1) одночасно з поданням клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою; 2) після подання клопотання про обрання запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного, обвинуваченого до суду на підставі судового виклику; 3) після неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за

судовим викликом для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і за відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю».

Порядок судового розгляду клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу, на відміну від розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, має певну специфіку, а саме: такий розгляд відбувається у закритому судовому засіданні за участю прокурора; мета цього виду затримання обумовлює обов'язок прокурора довести наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого, а також достатні підстави вважати, що особа переховується від органів досудового розслідування або може вчинити неправомірні дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. За результатами судового розгляду слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу або відмову в цьому.

При затриманні особи копія ухвали про надання дозволу на затримання з метою приводу вручається затриманому. У КПК України не передбачено складання протоколу в цьому разі, однак вважаємо за доцільне внести відповідні зміни та доповнення до ч. 5 ст. 191 КПК України про необхідність його складання, оскільки пріоритетного значення набуває фіксування часу затримання, що пов'язано з імперативною вимогою закону доставити в такому разі затриману особу до слідчого судді, суду не пізніше 36 годин з моменту затримання.

Необхідно звернути увагу на відмінність строків доставлення до слідчого судді, суду при затриманні на підставі ухвали слідчого судді (36 годин з моменту затримання) і без такої ухвали (60 годин з моменту затримання). Це необхідність мати достатньо часу у другому випадку для перевірки даних про особу та складання обґрунтованого клопотання про обрання запобіжного заходу, на відміну від затримання на підставі дозволу слідчого судді, суду, коли особа вже встановлена та наявні підстави для

обрання до неї запобіжного заходу, клопотання про який вже подане до суду [31, с. 563].

Згідно ч. 5 ст. 190 КПК України ухвала про відмову в наданні дозволу на затримання може бути оскаржена в апеляційному порядку (ч. 1 ст. 309 КПК України). Ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає. Рішенням Конституційного Суду України № 5-р/2020 від 17.03.2020 положення ч. 5 ст. 190 визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційними) [99].

Конституційний Суд України зазначив, що «затримання з метою приводу, органічно пов'язане з обранням у судовому порядку запобіжного заходу, є процесуальною дією, що надає підозрюваному, обвинуваченому можливість брати участь у відповідній судовій процедурі, в межах якої він може доводити перед судом відсутність підстав для застосування щодо нього запобіжного заходу і, відповідно, для його затримання. З огляду на це права названих учасників кримінального провадження не порушуються, тому законодавець обґрунтовано не передбачив можливості оскарження ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу» [99].

«Водночас можливість для сторони обвинувачення оскаржити ухвалу про відмову в наданні дозволу на затримання з метою приводу може бути єдиним способом забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу, зокрема, у вигляді тримання під вартою. Так, за частиною четвертою статті 190 Кодексу повторне звернення до суду з клопотанням про надання дозволу на затримання однієї і тієї ж особи по тому самому кримінальному провадженню після винесення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у задоволенні такого клопотання можливе лише при виникненні нових обставин, які підтверджують необхідність тримання особи під вартою» [99].

На нашу думку проблемним питанням, яке виникає у зв'язку з неузгодженостями та прогалинами нормативного регулювання кримінального процесу на практиці є винесення судами ухвал про дозвіл на затримання з

метою приводу без зазначення конкретного строку закінчення її дії, тобто всі такі ухвали мають строк дії не більше 6 місяців, а деякими суддями строк дії ухвали обмежується двома місяцями.

Відповідно до ст. 188 КПК України «прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [44].

Положення ч. 1 ст. 190 КПК України регламентують які відомості має містити ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу, зокрема, дату втрати законної сили ухвалою [27, с. 82].

Згідно ч. 3 ст. 190 КПК України, «ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

- 1) приводу підозрюваного, обвинуваченого до суду;
- 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;
- 2-1) добровільного з'явлення підозрюваного до слідчого судді, а обвинуваченого до суду, про що слідчий суддя, суд повідомляє прокурора;
- 3) відкликання ухвали прокурором» [44].

В свою чергу суд не має можливості, наприклад, спрогнозувати, конкретну дату, на яку саме буде здійснено привід підозрюваного, обвинуваченого.

Мала поширення практика надання відповідних ухвал про дозвіл на затримання з метою приводу без зазначення конкретного строку закінчення її дії, тобто всі такі ухвали мають строк дії не більше 6 місяців, а деякими суддями, строк дії ухвали обмежується двома місяцями. Для прикладу: ухвали Приморського районного суду м. Одеси від 10.03.2015, Ірпінського міського суду Київської області від 21.12.2018 (№ 367/2804/17), Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 10.01.2019 (№ 159/2032/18) [125, 122, 123].

Станом на лютий 2020 року в розшуку органів правопорядку (підрозділи МВС та Нацполіції, СБУ тощо) перебуває близько 48,5 тис. осіб.

Проведеним аналізом встановлено, що з метою здійснення належного розшуку таких осіб, співробітникам поліції, або державним обвинувачам необхідно як мінімум кожні 6 місяців ініціювати перед судом питання щодо надання дозволу на затримання з метою приводу осіб, тобто необхідно заявити більше 36 000 таких клопотань протягом 1 року (щомісяця близько 3000). Зазначене призводить до наявності додаткового необґрунтованого навантаження на технічних працівників поліції, прокуратури, суду, суддів, а також зайвих витрат матеріальних ресурсів та робочого часу осіб, що забезпечують документообіг, а також безпосередніх учасників кримінального процесу. На сьогоднішній день, на тлі скрутної для країни економічної, політичної та криміногенної ситуації, зазначені питання не можуть залишатись поза увагою [27, с. 82].

Виходячи з викладеного, з метою усунення таких негативних явищ, вважаємо, що доцільним буде запровадження практики визначення у кожній ухвалі про надання дозволу на затримання з метою приводу особи, конкретного строку закінчення дії ухвали, обмеживши його фактом затримання, або доставлення особи до суду.

Вважаємо що таке формулювання резолютивної частини ухвали про надання дозволу на затримання з метою приводу, жодним чином не суперечить діючому КПК України та несе позитивну практику його застосування.

Зазначене надає можливість більш раціонального використання робочого часу як співробітників органів досудового розслідування, прокуратури, так і суддів та виключає формалізм при регулярному зверненні з такими клопотаннями до суду.

З метою уникнення неоднозначного застосування норм КПК України, нами запропоновано на законодавчому рівні конкретизувати положення ч. 1 ст. 190 КПК України щодо відомостей, які має містити ухвала про дозвіл

на затримання з метою приводу, а саме з приводу зазначення в п. 6 вищезазначеної частини статті наступні положення: строк дії ухвали або ж момент втрати ухвалою законної сили [27, с. 81].

Законне затримання (у порядку ст. 207 КПК України). Метою такого затримання є попередження та припинення протиправної діяльності особи, яка затримується, запобігання ухиленню її від слідства та суду. Така мета досягається шляхом фізичного захоплення кожним (тобто будь-якою особою) правопорушника з метою позбавлення можливості подальшого вчинення протиправних дій, у тому числі спрямованих на зникнення з місця події, а також доставлення правопорушника до органу досудового розслідування [63, с. 226].

Згідно зі ст. 207 КПК України «кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу (за винятком судді та народного депутата України, для яких законом передбачено додаткові гарантії), за наявності підстав, коли особу застали: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні» [44].

Вказаний вид затримання може здійснюватися як за вчинення кримінального проступку, так і злочину. При цьому особа, яка здійснила затримання у порядку ст. 207 КПК України, зобов'язана негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно її повідомити про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Слід звернути увагу на необхідність дотримання вимоги негайного доставлення до уповноваженої службової особи (або негайного її повідомлення), що свідчить про недопустимість незаконного обмеження свободи іншої людини. Затримання особи на тривалий строк при відсутності необхідності виключає його правомірність і може бути підставою для притягнення особи до юридичної відповідальності за незаконне позбавлення волі.

Після доставлення затриманого до уповноваженої службової особи за наявності підстав до початку досудового розслідування слідчий, прокурор зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР і перевірити наявність у діях особи складу злочину, за який може бути передбачено покарання у виді позбавлення волі. Якщо ці обставини будуть встановлені, з дотриманням вимог ч. 5 ст. 208 КПК України складається протокол затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. За відсутності таких обставин затримана особа має бути звільнена. У разі встановлення у діях особи підстав для притягнення її до адміністративної відповідальності, застосовується порядок, передбачений Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Затримання уповноваженою службовою особою (у порядку ст. 208 КПК). Мета затримання на підставі ч. 1 ст. 208 КПК України полягає у попередженні та припиненні протиправної діяльності особи, запобіганні її ухиленню від досудового розслідування та суду.

За загальним правилом цей запобіжний захід застосовується до особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який може бути призначене покарання у виді позбавлення волі (ч. 1 ст. 208 КПК України). Нормативний характер цієї умови забезпечує дію принципу пропорційності втручання у права людини, що означає адекватність останнього суспільній небезпечності вчиненого кримінального правопорушення [43, с. 326].

Згідно положень ст. 208 КПК України «уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

- 1) якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого статтями 255, 255-1, 255-2 КК України» [44].

Даний перелік є вичерпним.

Проте існують випадки, коли місцезнаходження підозрюваної особи встановлюються через певний час, а не відразу після вчинення злочину, при цьому уповноваженою особою неможливо оперативно отримати ухвали суду на її затримання. Наприклад, підозрюваний намагається покинути територію України, знаходиться в аеропорту, у таких умовах потрібно негайно приймати рішення про затримання, що суперечить вимогам ст. 208 КПК України. Таким чином, вказане питання доцільно врегулювати шляхом виключення з п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України умову, при якій можливо здійснити затримання «безпосередньо після вчинення злочину».

В контексті розгляду питання затримання особи за вказаними обставинами виникає питання можливості його розгляду не тільки як заходу забезпечення кримінального провадження, а як невідкладної слідчої дії під час виконання якої з'являються докази причетності цієї особи до вчинення злочину.

З одного боку воно (затримання) виступає як міра процесуального примусу у вигляді короткострокового взяття під варту, яке здійснюється органом дізнання, слідчим в невідкладних випадках без рішення судді, а з іншого боку, затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, може служити також і одним з способів збирання доказів і в останньому випадку має розглядатися як слідча дія. Тоді протокол затримання, в якому знаходять відображення мають значення для справи дані про час, місце і обставини

затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, є джерелом доказів [5, с. 8].

Тобто тут мова йде про двояку правову (процесуальну) природу цього виду затримання, а у зв'язку з чим зростає роль прокурора по забезпеченню належного фіксування факту затримання.

Крім того, п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України вказано, що затримувати можливо лише за вчинення тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Однак, вивченням майнових кримінальних правопорушень, рівень яких зростає, вбачається, що вони займають левову частину тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених на території держави.

У зв'язку з чим, вважаємо необхідне внести зміни та доповнення п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, а саме: що особу можливо затримувати без ухвали слідчого судді якщо під час розслідування зібрано достатньо доказів, які в сукупності з іншими доказами дають підстави вважати, що саме вона його вчинила чи причетна до його вчинення, а також є підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Порядок затримання уповноваженою службовою особою включає такі етапи:

«1) повідомлення затриманому підстав затримання та його прав – відповідно до ч. 4 ст. 208 КПК України уповноважена службова особа повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування, вимагати перевірки обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені законом;

2) вручення затриманому пам'ятки про процесуальні права та роз'яснення статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 і 63 Конституції України і прав затриманих осіб;

3) доставлення до органу досудового розслідування – за ст. 210 КПК України уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством;

4) забезпечення права на участь захисника – його порядок визначається залежно від того, чи бажає затриманий самостійно запросити захисника чи йому необхідно забезпечити його участь.

У першому випадку відповідно до ст. 48 КПК України «слідчий, прокурор зобов'язані надати затриманій особі допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. При цьому слідчий, прокурор, зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника» [44].

У другому випадку слідчий, прокурор зобов'язані негайно повідомити центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги про затримання особи.

5) складання протоколу про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, – згідно з ч. 5 ст. 208 КПК України складається протокол, в якому, крім відомостей, указаних у ст. 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку (який відповідно до ч. 3 ст. 208 КПК України може бути здійснено уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України); клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. У практичному аспекті важливим є фіксування в протоколі точних відомостей стосовно місця та часу

затримання, що забезпечує можливість здійснення контролю за дотриманням вимог закону стосовно 72 годин затримання. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору;

6) повідомлення інших осіб про затримання – за змістом ст. 213 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Якщо є підстави для обґрунтованої підозри, що при повідомленні про затримання особа може зашкодити досудовому розслідуванню, уповноважена службова особа може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги негайності;

7) не пізніше 60 годин з моменту затримання особа має бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. Встановлення такого строку для доставлення затриманого до суду обумовлено тим, що слідчий суддя повинен мати достатньо часу для розгляду клопотання в судовому засіданні. При доставленні затриманого не пізніше 60 годин з моменту затримання у слідчого судді залишається 12 годин у межах 72-годинного строку, передбаченого ст. 29 Конституції України, що є цілком достатнім для постановлення законної та обґрунтованої ухвали» [31, с. 569].

Затримання з метою екстрадиції (у порядку ст. 582 КПК України). Такий вид затримання передбачено законом для забезпечення можливості видачі осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (екстрадиції), а тому й відзначається певною специфікою, що обумовлена його метою та стосується підстав і порядку здійснення.

Мета такого затримання полягає у виконанні запиту іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), яка перебуває на території України. Підставою для затримання з метою екстрадиції є оголошення іноземною

державою у розшук особи у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення.

Про затримання негайно інформується прокурор, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання. Отримавши таке повідомлення, прокурор перевіряє законність затримання особи та негайно інформує відповідну обласну прокуратуру, яка протягом 60 годин після затримання повідомляє відповідний центральний орган України, який протягом трьох днів інформує компетентний орган іноземної держави. Про кожен випадок затримання громадянина іноземної держави, який вчинив злочин за межами України, повідомляється Міністерство закордонних справ України.

Якщо не встановлені обставини, за наявності яких видача (екстрадиція) не здійснюється, протягом 60 годин з моменту затримання особа доставляється до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу тимчасового або екстрадиційного арешту, ініціатором якого виступає прокурор.

Затримання з метою екстрадиції може бути оскаржено в порядку, передбаченому законом (ч. 7 ст. 582 КПК України).

Хочеться більш детально зупинитись на деяких аспектах прокурорського нагляду при застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт).

У сучасному світі зі збільшенням міграційних потоків між країнами правопорушникам нерідко вдається уникати кримінальної відповідальності та покарання, використовуючи можливість виїзду за кордон.

При встановленні таких осіб за кордоном та їх затриманні здійснюється процедура екстрадиції, яка за своїм змістом є комплексом процесуальних та організаційних заходів, що мають на меті забезпечення принципу невідворотності покарання, і є впливовим чинником протидії злочинності.

Екстрадиція не виходить за рамки кримінального судочинства, вона є одним із етапів кримінального процесу, кінцевим результатом якого є покарання особи за вчинений злочин.

Екстрадиція включає в себе офіційний запит про видачу особи, її встановлення на території однієї держави, перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі, а також прийняття рішення за запитом та фактичну передачу такої особи іншій державі, компетентні органи якої звернулись із запитом про видачу.

Екстрадиційними заходами, які є самостійними процесуальними діями являються: затримання особи, яка вчинила злочини за межами України (ст. 582 КПК України); тимчасовий арешт (ст. 583 КПК України); екстрадиційний арешт (ст. 584 КПК України); екстрадиційну перевірку (ст. 587 КПК України); тимчасову видачу (ст. 579 КПК України).

Слід зазначити, що по суті, і тимчасовий арешт, і екстрадиційний арешт – це тримання під вартою. Відмінності полягають у моменті застосування (тимчасовий арешт може бути застосовано ще до надходження запиту від іноземної держави, а екстрадиційний – після), строках застосування (тимчасовий арешт – до 40 діб або інший строк, встановлений відповідним міжнародним договором; екстрадиційний арешт не може перевищувати 12 місяців), документах, що додаються до клопотання прокурора, який ініціює перед слідчим суддею розгляд питання про застосування примусу.

Згідно КПК екстрадиційним арештом є «застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції)» [44].

«Після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою» [44] (ч. 1 ст. 584 КПК).

Разом із клопотанням на розгляд слідчого судді подаються:

- 1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом;
- 2) документи про громадянство особи;
- 3) наявні матеріали екстрадиційної перевірки (доручення центрального органу про проведення екстрадиційної перевірки, протокол затримання особи, її пояснення, клопотання та рішення слідчого судді про застосування до особи тимчасового арешту, наявні на даний час запити та відповіді компетентних органів України щодо з'ясування громадянства особи та наявності у неї статусу біженця, довідки щодо стану здоров'я, відомості щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності в Україні тощо).

Після одержання клопотання слідчий суддя встановлює затриману особу, пропонує їй зробити заяву щодо ставлення до застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційного арешту) та обставин, які містяться у клопотанні, перевіряє відповідність запиту про видачу та наявних матеріалів екстрадиційної перевірки положенням КПК України та міжнародного договору України, вислуховує думку прокурора, інших учасників і за результатами постановляє ухвали, визначені у ч. 7 ст. 584 КПК України.

З наведеного вбачається, що закон зобов'язує прокурора та слідчого суддю забезпечити участь особи у судовому засіданні при розгляді клопотання про застосування до неї тимчасового та екстрадиційного арешту.

У свою чергу вважаємо, що положення ч. 1 ст. 584 КПК України щодо тримання особи під екстрадиційним арештом потребують доповнення, оскільки на практиці зазначена норма закону потягла досить суттєве навантаження на окремі прокуратури та суди регіонального рівня (за місцем тримання осіб під вартою – місце знаходження відповідної пенітенціарної установи), якими забезпечується екстрадиційний арешт та його продовження. Крім того, мають місце випадки, коли екстрадиційний арешт застосовується судом за місцем затримання особи без попереднього застосування

тимчасового арешту (випадки затримання особи після отримання клопотання іноземної країни про видачу).

На нашу думку, положення ч. 1 ст. 584 КПК України доцільно доповнити після слів: «прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді» словами: «... в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана (у разі попереднього отримання клопотання іноземної держави про видачу або у разі перебування під вартою у межах цього ж населеного пункту регіону) або перебуває під вартою (у разі затримання в межах інших населених пунктів регіону)».

При розгляді клопотання слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у справі стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу. У випадку надходження до суду клопотань особи або її представників з цих питань прокурору на підставі ч. 8 ст. 584 КПК України слід висловлювати свою позицію щодо залишення їх без розгляду, а якщо суд прийняв клопотання до розгляду – залишати його без задоволення.

Екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі, але не може тривати більше дванадцяти місяців. Цей строк повинен рахуватися з дня прийняття слідчим суддею рішення про застосування екстрадиційного арешту.

Прокурор у клопотанні про застосування екстрадиційного арешту до особи має обов'язково вказувати вищезазначене формулювання щодо строку його застосування і звертати увагу слідчого судді на необхідність саме такого формулювання у резолютивній частині відповідного рішення.

Формулювання у скороченому вигляді на зразок «до вирішення питання про видачу особи» може призвести до низки проблем, оскільки момент прийняття рішення за запитом і момент фактичної передачі розірвані у часі.

Крім того, на практиці місцеві суди встановлюють 2 місячний строк, що унеможлиблює у цей період провести екстрадиційну перевірку, прийняти

рішення за її наслідками та забезпечити фактичну передачу до іноземної країни.

Тому пропонуємо дещо змінити формулювання редакції ч. 10 ст. 584 КПК України: «Екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі на дванадцять місяців».

У межах цього строку слідчий суддя за місцем тримання особи під вартою за клопотанням прокурора не рідше одного разу на два місяці перевіряє наявність підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення.

Початок двомісячного строку, протягом якого прокурор має внести клопотання, а слідчий суддя – розглянути його, слід відраховувати з дати останньої ухвали слідчого судді щодо перевірки наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою.

У клопотанні необхідно наводити дані про хід і результати екстрадиційної перевірки, підстави подальшого тримання особи під вартою та клопотати про визнання слідчим суддею наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою.

За скаргою особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, її захисника чи законного представника слідчий суддя за місцем тримання особи під вартою відповідно до ч. 12 ст. 584 КПК України не частіше одного разу на місяць перевіряє наявність підстав для звільнення особи з-під варти. Якщо протягом встановленого для прокурора двомісячного строку слідчий суддя за скаргою особи, її захисника чи законного представника перевірить наявність підстав для звільнення, у цьому разі строк для звернення прокурора з клопотанням слід відраховувати з дати такої останньої перевірки [20, с. 284].

«Тримання під вартою – винятковий запобіжний захід, який полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства, ув'язненні (арешті) й утриманні його під вартою на встановлених законом підставах і умовах. Тримання під вартою є найбільш суворим запобіжним заходом і

застосовується виключно, у разі якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, пов'язаним із перешкоджанням здійсненню кримінального провадження у будь-яких формах» [128, с. 329].

«Обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, залежить від ступеня покарання за вчинений злочин і застосовується з метою запобігання уникнення серйозних і непереборних ускладнень, які можуть негативно позначитися на правоохоронних інтересах, а також для своєчасного впливу на поведінку ненадійного або недобросовісного суб'єкта кримінального провадження» [72, с. 108].

Згідно практики ЄСПЛ для тримання під вартою повинні бути відповідні і достатні підстави. Якщо ж «держави не наведе «відповідних і достатніх» підстав для тримання під вартою обвинуваченої у правопорушенні особи, така особа має бути звільнена після затримання і перебувати на волі до початку судового розгляду її справи (рішення у справах Вемгофф проти Німеччини, Ягчі і Саргін проти Туреччини)» [134, с. 137-138].

Використання при обмеженні права на свободу та особисту недоторканість «судової процедури, яка відповідає вимогам справедливості і заснована на конституційних засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободі надання ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, презумпції невинуватості, забезпечує дію принципу правової визначеності і виключає можливість прийняття непередбачуваних для суб'єкта права на судовий захист рішень та свавільного обмеження його прав і свобод» [43, с.319].

В. М. Корнуков зазначає, що «при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою завжди необхідно пам'ятати, що він максимально обмежує права та свободи особи і надмірне захоплення ним виявляється насамперед у непотрібному, невиправданому обмеженні свободи обвинувачених (підозрюваних) осіб» [56, с. 2, 83].

У свою чергу при складанні клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою належить забезпечити суворе дотримання вимог ст. ст. 183, 184 КПК України щодо змісту, підстав застосування, обґрунтованості підозри, ризиків невиконання обвинуваченим процесуальних обов'язків, виконання вимог щодо вчасного вручення (за 3 години) клопотання обвинуваченому та його захиснику, тощо.

Комітет Ради Європи орієнтує, якщо є підстави для застосування запобіжного заходу, воно не обов'язково повинно бути пов'язано з обмеженням свободи. Відповідно до Резолюції Комітету міністрів Ради Європи № 11 від 9 квітня 1965 року «Взяття під варту» і Рекомендацією R(80) 11 від 27 червня 1980 року «Про взяття під варту до суду», Комітет міністрів рекомендував дотримуватися таких принципів «при розгляді питання про застосування запобіжного заходів як взяття під варту:

- взяття під варту не повинно бути запобіжним заходом, що застосовується в обов'язковому порядку, судовий орган повинен приймати рішення з урахуванням всіх обставин справи;
- взяття під варту повинно розглядатися як виняткова міра;
- взяття під варту повинно застосовуватися або продовжуватися лише в разі суворой необхідності і не повинно застосовуватися для цілей покарання;
- особу, взяту під варту, має бути поінформовано про свої права і про порядок їх здійснення» [91].

Особа може триматися під вартою, лише коли наявні усі із наступних умов є розумна підозра, що він чи вона вчинила правопорушення; та є вагомими підстави вважати, що у разі звільнення він чи вона втече, або вчинить серйозне правопорушення, або втручатиметься у відправлення правосуддя, або становитиме серйозну загрозу громадському порядку; та немає жодної можливості застосувати альтернативний захід, щоб запобігти таким небезпекам; та цей захід є складовою процесу кримінального судочинства.

«Наявність підстав для тримання будь-кого під вартою, має періодично переглядатися судовим органом, який повинен постановити звільнення підозрюваної особи, якщо вирішить, що більше немає однієї або кількох умов, зазначених вище. Інтервал між переглядами зазвичай має бути не довшим, ніж один місяць, якщо тільки відповідна особа не має права порушити у будь-який час клопотання про звільнення. Відповідальність за забезпечення такого перегляду має лежати на органах прокуратури або слідчому органі, і якщо орган прокуратури або слідчий орган не заявив клопотання про продовження тримання під вартою, будь-яка особа має автоматично звільнитися з-під варти. Визнання того, що обставини справи можуть змінюватися вимагає періодичного розгляду судовим органом питання, чи все ще виправдане застосування тримання під вартою або альтернативних заходів, і за порушення такого розгляду відповідає обвинувальний або слідчий орган, оскільки на цьому органі лежить тягар доведення, що продовжує існувати достатнє виправдання для будь-якого заходу» [74].

Згідно зі статистичною інформацією, у 2011 році направлено до суду 41194 подання про взяття під варту. Що стосується КПК 2012 року то розглянемо дані декількох попередніх років, зокрема у 2019 році направлено до суду 21 501 клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, у 2020-ому – 18 984 клопотання, у січні – червні 2021-го – 9 383 клопотань [111]. Можливо дійти висновку, що спостерігається зменшення кількості клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, можливо це зумовлено застосуванням менш суворих запобіжних заходів, зокрема домашнього арешту, який активно практикують суди.

Авжеж, також необхідно не допускати факти направлення до суду обвинувальних актів відносно осіб, які тримаються під вартою, в останній день дії строку такого запобіжного заходу.

Крім того, виникає необхідність законодавчого закріплення у главі 24 «Закінчення досудового розслідування» питання за який строк до закінчення строку тримання під вартою особи обвинувальний акт необхідно скеровувати

до суду або ж надання суду до проведення підготовчого судового засідання у главі 27 «Підготовче провадження» повноважень з розгляду питання щодо продовження строку тримання під вартою [27, с. 82].

На думку А.Я. Хитрої, Я.О. Дошак, «основним недоліком клопотання є недостатня обґрунтованість з точки зору доцільності застосування такого запобіжного заходу. Здебільшого в документах органи досудового розслідування обмежуються невмотивованою констатацією обставин, зазначених у ст. 178 КПК України, або ж їх переліком. Досить поширеними є посилення на те, що особа, щодо якої порушується питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, вчинила тяжкий злочин або злочин, за який строк покарання перевищує три роки; проте не завжди належним чином обґрунтовуються припущення, що підозрюваний (обвинувачений) може ухилитися від розслідування чи суду, перешкодити повному, швидкому та неупередженому розслідуванню та розгляду матеріалів кримінального провадження.

Тяжкість обвинувачення не може слугувати єдиним обґрунтуванням продовження строку тримання під вартою, тому судам, окрім кваліфікації, слід визначати ризики (ст. 177 КПК України), інакше судові рішення щодо продовження тримання під вартою не відповідатимуть вимогам практики ЄСПЛ і нормам КПК України» [136, с. 299-300].

Особисте зобов'язання – це запобіжний захід, сутність якого полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК України. При цьому таких обов'язків може бути один або кілька, а саме: «1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю; 2) не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи; 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею з дотриманням умов,

визначених слідчим суддею, судом; 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом; 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності; 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання; 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну; 9) носити електронний засіб контролю» [44]. Перелік зазначених обов'язків є вичерпним.

За характером правообмежень особисте зобов'язання є найбільш м'яким запобіжним заходом. Утім, навіть у тих випадках, коли особа не заперечує проти виконання покладеного на неї обов'язку, примусовий характер цього запобіжного заходу знаходить свій прояв у самій можливості його зміни на інший, більш жорсткий і покладенні грошового стягнення, що передбачено ч. 2 ст. 179 КПК України.

Особливість особистого зобов'язання полягає в тому, що цей захід може застосовуватися як самостійний запобіжний захід чи як додаткові обов'язки при застосуванні інших запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою, які можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, якщо така необхідність доведена прокурором при обґрунтуванні клопотання.

Необхідно зауважити, що у випадках покладення цих обов'язків на підозрюваного, обвинуваченого як запобіжного заходу строк його дії законом чітко не встановлено. Разом з тим ч. 6 ст. 194 КПК України передбачено, що обов'язки, закріплені у ч. 5 цієї ж статті, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого при обранні запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, на строк не більше двох місяців, а в подальшому його може бути продовжено слідчим суддею, судом за обґрунтованим клопотанням прокурора. Після закінчення строку ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію й обов'язки скасовуються.

Підставою застосування особистого зобов'язання є ухвала слідчого судді, яка постановляється під час досудового розслідування за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, а в судовому розгляді – ухвала суду, яка постановляється за клопотанням сторони.

Ухвала слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання оскарженню не підлягає. Заперечення проти неї може бути подане під час підготовчого провадження в суді.

«Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду – прокурор» [44].

Необхідно зазначити, що більшість науковців та практиків схильні до того, що такий запобіжний захід як особисте зобов'язання має обиратись прокурором, а не судом, що значно розвантажить роботу слідчих суддів, з чим ми теж погоджуємось.

Тому ми пропонуємо статтю 179 викласти у такій редакції:

«Стаття 179. Особисте зобов'язання

1. Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього прокурором, слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 цього Кодексу [44].

2. Прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків та за результатом надання оцінки обставинам, які передбачені статтями 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

3. У постанові про застосування запобіжного заходу прокурор зазначає відомості про:

1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється особа;

2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу;

- 3) посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини;
- 4) запобіжний захід, який застосовується;
- 5) конкретні обов'язки, передбачені частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, що покладаються на підозрюваного.

4. Копія постанови про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному негайно під розпис.

5. Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

6. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор.

7. Постанова прокурора про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання, може бути оскаржено слідчому судді у порядку, передбаченому цим Кодексом» [44].

Особиста порука – сутність цього запобіжного заходу полягає в тому, що особи, які заслуговують на довіру, надають «письмове зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків» [44] відповідно до ст. 194 КПК України і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу про те вимогу [44] (ч. 1 ст. 180 КПК України).

«Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру» [44].

Умова обрання такого запобіжного заходу включає в себе декілька складових. По-перше, поручителі повинні заслуговувати на довіру (або особливу довіру) слідчого судді, суду. По-друге, з метою судового контролю

законність обрання запобіжного заходу у вигляді особистої поруки слідчий суддя, суд має пересвідчитись у наявності того, що поручитель дійсно може позитивно впливати на поведінку підозрюваного, обвинуваченого та забезпечити його явку до органу досудового розслідування чи в суд у разі необхідності. По-третє, поручителі повинні погодитися брати участь у кримінальному провадженні в такий спосіб.

У такому разі поручителі мають надати письмове зобов'язання про те, що вони поручаються за належну поведінку особи. Вони повідомляються про суть кримінального провадження, в якому обирається запобіжний захід, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання у вигляді грошового стягнення у розмірі, який залежить від виду кримінального правопорушення (ч. 5 ст. 180 КПК України).

Добровільність прийняття на себе обов'язків поручителя зумовлює право відмови від поручительства до виникнення підстав, які тягнуть за собою передбачену законом відповідальність. В даному випадку поручитель має вжити заходів для того, щоб забезпечити явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про зміну йому запобіжного заходу на інший. Відмова від поручительства має бути оформлена у письмовій формі та приєднана до матеріалів кримінального провадження.

Вважаємо, що такий запобіжний захід як особиста порука може бути застосований за постановою прокурора, у зв'язку з чим, пропонуємо статтю 180 доповнити частиною 1¹ такого змісту: Прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків, які передбачені ст. ст. 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистої поруки. Копія постанови про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному та поручителям негайно під розпис. У частині 2 статті 180 перед словами «слідчий суддя» доповнити словом і знаком «прокурор,».

Застава – запобіжний захід, що «полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов’язків, під умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов’язків (ч. 1 ст. 182 КПК України)» [44].

Підозрюваний, обвинувачений або інша особа можуть внести заставу від свого імені або ж вона може бути внесена заставодавцем – іншою фізичною чи юридичною особою, яка вносить кошти від свого імені. Разом з тим КПК України передбачає обмеження щодо кола суб’єктів, які можуть бути заставодавцями. Так, слідчий суддя не може приймати заставу від «юридичної особи державної або комунальної власності або такої, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб’єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності» [44].

В ухвалі слідчого судді повинні чітко фіксуватися дані про особу, яка вносить заставу, «прізвище, ім’я та по батькові, дата народження, місце проживання та перебування, а у випадках, коли заставодавцем є юридична особа, – її найменування, місцезнаходження, необхідні банківські реквізити, а також дані про особу її представника і документ, яким підтверджуються його повноваження» [82].

Розмір застави визначається в ухвалі слідчого судді, суду з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного, обвинуваченого, інших даних про його особу та ризиків, передбачених ст. 177 КПК України. «Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов’язків та не може бути завідомо непомірним для нього» [44]. Водночас її сума має бути такою, що дійсно забезпечує стримуючий ефект цього запобіжного заходу.

Розмір застави залежить від виду кримінального правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується особа, і визначається законом «у таких межах: 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні нетяжкого злочину, - від одного до двадцяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, - від двадцяти до вісімдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, - від вісімдесяти до трьохсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [44]. При цьому, у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно» [44].

Застава застосовується у кримінальному провадженні як самостійний запобіжний захід і як альтернатива триманню під вартою. Залежно від цього різним є порядок його застосування.

Як самостійний запобіжний захід застава застосовується у такому порядку: 1) слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про обрання запобіжного заходу у вигляді застави; 2) підозрюваний, обвинувачений або заставодавець зобов'язані внести кошти на відповідний рахунок не пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави; 3) законодавцем передбачено виконання обов'язків, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави, покладених на підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця із часу винесення рішення про обрання такого запобіжного заходу щодо особи, яка не тримається під вартою, у тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок.

Застосування застави як альтернативи триманню під вартою відбувається у такому порядку: 1) у будь-який момент підозрюваний,

обвинувачений або заставодавець мають право внести заставу в розмірі, який визначено в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. В такому випадку факт внесення застави є підставою дня звільнення підозрюваного, обвинуваченого з-під варти. З цього моменту підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави; 2) роз'яснення обов'язків та наслідків їх невиконання здійснюється уповноваженою службовою особою місця ув'язнення.

У подальшому у нашому дослідженні буде проаналізовано питання необхідності оскарження рішень слідчих судів, якими при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, визначається розмір застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України.

Домашній арешт – запобіжний захід, сутність якого «полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби.

Домашній арешт може бути застосовано виключно до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі» [44].

Строк застосування домашнього арешту законом обмежено. Ухвала слідчого судді про застосування домашнього арешту не може перевищувати двох місяців, однак якщо виникає необхідність може бути продовжено за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК України. Загальний строк перебування особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. Ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим після закінчення цього строку.

Контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, здійснюється працівниками органу

внутрішніх справ, які зобов'язані негайно поставити його на облік і повідомити про це слідчого або суд.

Частиною 6 статті 132 КПК України визначено такі клопотання слідчого, дізнавача, прокурора – «про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження». В контексті нашого дослідження цікавим є питання, пов'язані зі зміною обраних заходів забезпечення кримінального провадження. Аналізуючи норми КПК України виявлено, що законодавцем не виділено окрему норму присвячену особливостям зміни заходів забезпечення кримінального провадження та відповідних клопотань.

Лише положення статей 200, 201 КПК України передбачають що слідчий, за погодженням з прокурором, прокурор, підозрюваний, обвинувачений мають право звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про зміну запобіжного заходу, з яких можна дійти висновку, що законодавцем передбачено, що лише при застосуванні запобіжних заходів може виникнути необхідність в їх зміні.

На думку О.І. Тищенко передбачена кримінальним процесуальним кодексом України «процедура зміни запобіжного заходу у процесі кримінального провадження надає змогу скорегувати попереднє рішення про застосування запобіжного заходу, якщо змінилися підстави та обставини, які враховуються при його обранні» [117, с. 325].

Так, дійсно, у ході кримінального провадження підстави застосування запобіжного заходу, а також обставини, які враховувалися при його обранні, можуть змінитися. В таких випадках запобіжний захід може бути скасовано або змінено на інший (менш або більш суворий). «Зміна запобіжного заходу здійснюється ухвалою слідчого судді, суду за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора про зміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК України). Таким чином, зміна запобіжного заходу можлива як на стадії досудового розслідування так і під час судового розгляду» [68, с. 54].

У переважній більшості ці зміни пов'язані з посиленням запобіжних заходів, і, як правило, замість запобіжних заходів, не пов'язаних з триманням

під вартою, обирається тримання під вартою. Зміна запобіжного заходу пояснюється або тим, що вона виявилася недостатньо ефективною, або тим, що була обрана без достатніх до того підстав [70, с. 224].

Як і обрання запобіжних заходів, їх зміна можлива на підставі клопотання прокурора або ж слідчого за погодженням з прокурором, що в свою чергу свідчить про те, що прокурор в даному випадку відіграє важливу роль, оскільки основним завданням прокурора є організація процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координація процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення додержання у процесі розслідування вимог законодавства та недопущення порушень прав і законних інтересів осіб, які піддаються заходам примусу.

Зміст клопотання про зміну заходу забезпечення кримінального провадження має відповідати вимогам ст. 184 КПК України.

Законодавець визначив, що клопотання про зміну запобіжного заходу передбачає особливості його обґрунтування, що пов'язано обов'язковістю посилення на обставини, які по-перше, виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, по-друге існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

На нашу думку наявність таких обставин має бути обов'язково перевірено прокурором та з'ясовано чи дійсно вони є такими, які не були відомі зокрема слідчому, у разі ініціювання саме ним питання зміни запобіжного заходу, особливо якщо мова йде про зміну запобіжного заходу на більш суворий.

В свою чергу потреба здійснення такої перевірки виходить з необхідності додання до клопотання про зміну запобіжного заходу копій матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

Також, задля обґрунтування доцільності зміни запобіжного заходу слідчий та прокурор можуть надати до клопотання перелік свідків, яких вони

вважають за необхідне допитати під час розгляду клопотання, із зазначенням відомостей, які вони можуть надати, та обґрунтуванням значення цих відомостей для вирішення питання.

Крім того, обов'язково до клопотання має бути надано підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надіслана копія клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Важливим є дотримання строків подання клопотання про зміну запобіжного заходу – не раніше 30 днів «після постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову у зміні запобіжного заходу, якщо у ньому не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею, судом» [68, с. 55].

Не дотримання таких вимог до змісту клопотання та додатків до нього може бути підставою для відмови в його задоволенні, поверненні клопотання або ж залишення без розгляду слідчим суддею, судом. З метою уникнення ухвалення судом таких рішень саме прокурор має забезпечити належну перевірку клопотання слідчого або складання клопотання у відповідності до вимог КПК України, обґрунтувати необхідність зміни запобіжного заходу та неможливості запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, особливо якщо це стосується саме зміни на більш суворий запобіжний захід.

КПК України у статті 203 регламентує негайне припинення дії запобіжних заходів. Так, «ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом» [44].

Аналізуючи вказану норму виникає питання з приводу необхідності розмежування понять застосування запобіжного заходу та обрання запобіжного заходу. На думку науковців, «обрання запобіжного заходу включає в себе прийняття рішення про запобіжний захід, а застосування запобіжного заходу – це процесуальна дія, яка здійснюється з моменту прийняття рішення про обрання запобіжного заходу до її зміни та скасування»

[42, с. 170]. На наш погляд визначення поняття «застосування запобіжного заходу» як процесуальної дії є більш ширшим запропонованого та включає в себе не лише обрання, зміну та скасування запобіжного заходу, а також припинення його дії.

Т.Г. Фоміна висловила думку з приводу визначення поняття «припинення дії запобіжного заходу» як кінцевого моменту процесуального порядку застосування запобіжного заходу, пов'язаного із відміною дії запобіжного заходу у випадках, передбачених законом. Скасування запобіжного заходу на думку останньої – «це кінцевий момент процесуального порядку застосування запобіжного заходу, який пов'язаний із прийняттям судового рішення про відміну дії запобіжного заходу» [133, с. 210].

Між скасуванням запобіжного заходу та припиненням його дії, на нашу думку є відмінності в суб'єктах, які приймають такі рішення, підстав їх прийняття та моменту здійснення. По-перше, КПК України не регламентує чіткі підстави для скасування запобіжного заходу, в той же час у ст. 203 КПК України визначено підстави припинення дії запобіжних заходів. Зокрема, запобіжні заходи припиняють свою дію в момент:

- 1) закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;
- 2) ухвалення виправдувального вироку;
- 3) прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження.

По-друге, припинення дії запобіжного заходу здійснюється негайно, тобто у найкоротший строк протягом робочого дня, в який мають здійснюватися (відбуватися) відповідні дії, з моменту настання підстав для їх здійснення. Скасування запобіжного заходу здійснюється з моменту прийняття слідчим суддею, судом відповідного рішення. В цьому і простежується третя відмінність у суб'єктному складі, оскільки в КПК України не визначено орган та особа, які приймають рішення про припинення дії запобіжного заходу, а також не урегульовано порядок його процесуального оформлення.

Крім того, взагалі не визначено порядок припинення дії запобіжних заходів у випадках, коли кримінальне провадження не закривається, а приймається рішення про закриття лише щодо підозрюваного, або коли сплинули підстави для обрання запобіжного заходу (зміна кваліфікації дій підозрюваного, встановлення його неосудності тощо).

За таких обставин та з урахуванням того, що на стадії досудового розслідування рішення про закриття кримінального провадження, якщо особі повідомлено про підозру, приймається прокурором, на нашу думку положення ст. 203 КПК України доцільно доповнити після слів: передбаченому цим Кодексом словами: «... та в інших випадках, коли сплинули підстави застосування запобіжного заходу, на підставі відповідної постанови» [29, с. 24].

Авторський колектив науковців-практиків коментуючи норму ст. 203 КПК України зазначає, що «строк обрання запобіжного заходу визначається в ухвалі слідчого судді, суду. По його закінченні ця ухвала втрачає свою силу, а з нею й вимоги, передбачені в її змісті. Якщо строк дії запобіжного заходу в ухвалі не зазначено, то підставою для його закінчення може бути проголошення судом виправдувального вироку в судовому провадженні, що автоматично скасовує всі процесуальні заборони, які було покладено на обвинуваченого до проголошення вироку» [45, т. 1, с. 508].

Однак, в ухвалі слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу, крім тримання під вартою та домашнього арешту, зазначення строку, на який він обирається не є обов'язковим. Разом з цим, в ухвалі може бути зазначено строк дії конкретних процесуальних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, які покладаються на підозрюваного, обвинуваченого. На підставі чого О.М. Коріняк дійшла висновку, що на досудовому розслідуванні загальний строк дії таких запобіжних заходів може становити до 12 місяців (максимальний строк проведення досудового розслідування – ст. 219 КПК України) із часу повідомлення особі про підозру [55, с. 93].

У висновку можна зазначити, що норма закону щодо припинення дії запобіжного заходу є недосконалою і потребує доповнення, з метою уникнення проблемного застосування на практиці, та викладення в такій редакції: «Ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом, та в інших випадках, коли сплинули обставини застосування запобіжного заходу, на підставі відповідної постанови».

2.2. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки

Набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України у 2012 році сприяло впровадженню значної кількості прогресивних положень, одним з яких є інститут кримінальних проступків, який мав бути запроваджений разом з прийняттям кодексу. Однак, з урахуванням необхідності перегляду усталеної системи побудови Кримінального кодексу України та значну кількість поданих з моменту вступу КПК України на розгляд Верховної Ради України проектів запровадження інституту кримінальних проступків, постійно відтерміновувалось введення їх в дію [26, с. 128].

Попри це, з метою виконання Україною вимог міжнародних конвенцій та угод, які були ратифіковані Верховною Радою України, з 1 липня 2020 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 № 2617-VIII (в редакції Закону України від 20.12.2019 № 321-IX) [84], яким запроваджено інститут кримінальних проступків та механізм їх розслідування у формі дізнання.

Законом внесено відповідні зміни до КПК України, якими визначено необхідний алгоритм дій для слідчого, прокурора та суду у зв'язку з запровадженням інституту кримінальних проступків (процедуру передачі кримінальних проваджень від слідчих дізнавачам, дії прокурора та суду при підготовці, отриманні, прийнятті до провадження обвинувальних актів тощо), передбачено перелік підстав затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок та інших запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до такої особи.

У зв'язку з тим, що прокурор є одним із ключових учасників кримінального провадження, зміни, які передбачені Законом, мають безпосереднє відображення у його практичній діяльності, з урахуванням чого наявна потреба у дослідженні повноважень прокурора при застосуванні запобіжних заходів у ході досудового розслідування кримінальних проступків.

Відповідно до частини 2 статті 12 КК України (в редакції, чинній з 1 липня 2020 року) «кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі» [44].

Досі позиція науковців щодо кримінальних проступків є різною. На думку І.В. Ковтун запровадження інституту кримінального проступку хоча й здатне зблизити національне законодавство про кримінальну відповідальність із законодавством країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінального процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність [52, с. 238].

Г.В. Федотова зазначає, що під кримінальним проступком потрібно розуміти проміжний вид діяння між злочином та адміністративним

правопорушенням, при цьому термін «кримінальний проступок» слід вважати більш вдалим, оскільки частина «проступок» вказує на зв'язок з іншими правопорушеннями, а кримінальний – на зв'язок зі злочином [129, с. 105].

У свою чергу, О.В. Сачко висловлює позицію, що законодавець не сформулював суттєві ознаки відмінності злочинів від проступків, а лише формально їх розмежував; не сформульовано різницю між злочином та проступком, а визначення залишилось майже ідентичним; формування інституту кримінальних проступків здійснено без належної доктринальної цілісності та забезпечення гармонізації конституційних норм, норм кримінального та адміністративного права [107, с. 129].

Ми погоджуємось з думкою науковців, дійсно в законодавстві відсутні визначення та розмежування понять «кримінальний проступок» та «злочин», та внесені зміни щодо кримінальних проступків потребують доопрацювання.

Загалом поняття «кримінального проступку» разом зі «злочином» можна вважати складовими елементами «кримінальне правопорушення», яке належить до понятійного апарату міжнародного права й широко використовується в практиці Європейського Суду з прав людини. Тому однією із причин запровадження кримінального проступку в національне законодавство впевнено можна назвати прагнення України наблизитися до міжнародних стандартів у цій сфері [137, с. 308].

Вимогами статей 3, 298 КПК України передбачено, що «досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень», визначених главою 25 цього Кодексу [44].

Зокрема, частиною третьою статті 214, статтею 300 КПК України передбачено можливість проведення окремих слідчих дій до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Статтею 219 КПК України визначено скорочені, порівняно з досудовим розслідуванням злочинів, строки розслідування проступків, а також спеціальні строки у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального

проступку, у тому числі у випадках, якщо підозрюваний не визнає вини або за необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, вчинення кримінального проступку неповнолітнім, затримання особи та якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи.

«Правові наслідки вчинення особою проступку (зокрема, судові стягнення) мають бути пропорційними і не повинні передбачати розірвання засудженим звичних соціальних зв'язків (щоб не ускладнювати ресоціалізацію особи), водночас повинні досягати мети спеціальної та загальної превенції, а також відновлення попереднього становища, яке існувало до вчинення проступку. Власне, мета виокремлення проступку – це гуманізація, посилення приватних засад (диспозитивності) юридичної відповідальності і забезпечення її невідворотності» [135, с. 13].

О.В. Керевич зазначає, що характерною рисою «досудового розслідування кримінальних проступків є закріплення законодавцем у КПК України обмежень у використанні процесуальних засобів та заходів. Специфіка здійснення провадження по кримінальних проступках передбачає, що під час їх розслідування не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Ці обмеження вводяться у зв'язку з тим, що суспільна небезпечність кримінальних проступків, у порівнянні зі злочинами, менша, тому і процесуальний вплив на права та свободи людини повинен також бути меншим» [50, с. 529].

Так, згідно ст. 299 КПК України «під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначених цим Кодексом, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука» [44].

Слушним є запитання Д.С. Азарова з приводу того, чому до цього кола запобіжних заходів не увійшла застава, оскільки на його думку це обмежує повноваження слідчого, слідчого судді, суду в кримінальному породженні щодо кримінального проступку [3, с. 13].

Незалежно від обрання запобіжного заходу підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.

Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки застосовуються слідчим суддею в порядку, визначеному ст. 176-180 КПК України за клопотанням дізнавача погодженого із прокурором або за клопотанням прокурора.

У разі затримання таких осіб до 72 годин «затримана без ухвали слідчого судді особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання чи особистої поруки» [44].

Відповідно до ст. 40-1 КПК України, «дізнавач уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» [44].

Клопотання дізнавача, прокурора про застосування запобіжних заходів подаються у порядку ст. 184 КПК України.

«Дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, у порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 КПК України, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого» [44].

На нашу думку очікуваними є випадки, коли прокурор взагалі не знатиме про затримання, у тому числі через те, що дотримання вимог ч. 4 ст. 298-2 щодо невідкладного надсилання копії протоколу затримання особи прокурору, ускладнюється процедурою призначення процесуального керівника.

Обрані до «набрання чинності цим Законом запобіжні заходи у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою діють до моменту їх зміни, скасування чи припинення» [44].

Передбачено, що не пізніше 72 годин з моменту набрання чинності Законом України від 22.11.2018 №2617-VII (відразу після повідомлення про підозру у вчиненні проступку) мають бути внесені до слідчих суддів клопотання про скасування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, тримання під вартою та застави стосовно тих підозрюваних, яким обрано такі запобіжні заходи. Одночасно із чим має бути внесено клопотання про обрання таким особам іншого запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання чи особистої поруки.

Також, Законом урегульовано алгоритм дій щодо кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснювалось за сукупністю злочинів, один або декілька з яких визначені як кримінальні проступки, та які направлено до суду, але не призначено до судового розгляду. В даному випадку, що стосується запобіжних заходів, то передбачено, що «якщо такій особі обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою, слідчий або прокурор за наявності підстав для їх зміни чи скасування вирішують питання щодо звернення до суду з відповідним клопотанням щодо його зміни. Обрані до набрання чинності цим Законом такі запобіжні заходи продовжують свою дію до моменту їх зміни, скасування чи припинення» [84].

Під час досудового розслідування кримінальних проступків як тимчасовий запобіжний захід визначено затримання особи на підставах та у порядку, визначених КПК України.

Порядок затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок, визначається статтею 298-2 КПК України.

«Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 208 цього Кодексу, та лише за умови, що ця особа:

- 1) відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;
- 2) намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;
- 3) під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;
- 4) перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим» [44].

Частиною 2 статті 298-2 КПК України визначає, що «затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання» [44].

У разі якщо у ході затримання необхідно ідентифікувати особу (встановити прізвище, ім'я, по батькові, анкетні дані тощо), то строк затримання для цих потреб не повинен перевищувати три години.

Частина 4 статті 298-2 КПК України передбачає, що особу може бути затримано:

- 1) до сімдесяти двох годин - за умов, що особа: відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір, намагається залишити місце вчинення кримінального проступку, під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи), та з дотриманням вимог статті 211 цього Кодексу.

У разі затримання таких осіб до 72 годин затримана без ухвали слідчого судді особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання чи особистої поруки.

2) до двадцяти чотирьох годин - за умови, що особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим [44].

Строк затримання осіб, яких затримано у зв'язку із керуванням транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції не може бути більше ніж три години (у разі якщо відсутні підстави вважати, що особа може завдати шкоди собі чи оточуючим) з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування.

У разі затримання особи, яка перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим особу необхідно направляти на медичне освідування до найближчого закладу охорони здоров'я (незалежно від проходження особою огляду за допомогою спеціальних технічних засобів). При цьому уповноваженій службовій особі, яка здійснила затримання, варто враховувати часові рамки затримання, які не можуть перевищувати 3 години.

Протягом 24 годин здійснити одну із зазначених дій:

1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження та негайне звільнення затриманої особи;

2) повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками та продовженням строку дізнання до 1 місяця та звільнити затриману особу; Строк затримання особи не повинен перевищувати 72 годин з моменту затримання до початку розгляду провадження про кримінальний проступок в суді [44].

3) направити для проведення досудового розслідування (у разі встановлення ознак злочину). Строк затримання особи зарахується до строку тримання особи під варто.

В даному випадку на прокурорів покладається контроль за дотриманням уповноваженою особою, яка здійснила затримання, вимог ст. 213 КПК України щодо повідомлення інших осіб про затримання.

У разі якщо проводився особистий обшук затриманої особи, прокурори повинні перевіряти дотримання порядку його проведення, визначеного ч. 7 ст. 223 КПК України щодо залучення не менше чим двох понять.

Виходячи з проаналізованих нами норм, встановлення законності затримання вимагає від прокурора з'ясування:

1) наявності підстав для затримання, коло яких обмежується передбаченими п. п. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК України [44];

2) наявності додаткових умов затримання, визначених ч. 1 ст. 298-2 КПК України;

3) додержання строків затримання, визначених ч. ч. 2, 4 ст. 298-2 КПК України;

4) додержання порядку особистого обшуку затриманої особи, передбаченого ч. 6 ст. 298-2 та ч. 7 ст. 223 КПК України;

5) законність вилучення речей і документів, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлених під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей (ст. 298-3 КПК України). В іншому перевірка прокурором законності затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального проступку відповідає його аналогічній діяльності у загальному порядку кримінального провадження.

«Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню» [44].

Роль прокурора при затриманні особи, яка вчинила кримінальний проступок, та застосуванні до неї запобіжних заходів є визначальною, оскільки саме прокурор має перевіряти законність затримання та доказувати

наявність підстав для застосування запобіжного заходу і ризиків не забезпечення виконання покладених на підозрюваного у вчиненні кримінального проступку процесуальних обов'язків.

2.3. Прокурорський нагляд за законністю обрання, зміни, скасування інших заходів забезпечення кримінального провадження на стадії досудового розслідування, самостійне їх ініціювання прокурором

Крім розглянутих вище запобіжних заходів, у цьому розділі розглянемо передбачені статтею 131 КПК України інші заходи забезпечення кримінального провадження, які застосовуються на стадії досудового розслідування:

- «1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 4⁻¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна» [44].

Серед заходів забезпечення кримінального провадження важливе місце відведено виклику слідчим, дізнавачем, прокурором та судовому виклику, порядок та підстави здійснення яких передбачено статтями 133-139 КПК України.

Поряд із тим, що ступінь обмеження прав особи «у разі її виклику до слідчого (прокурора, слідчого судді) є незначним порівняно з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, досліджуваний вид заходів є одним із небагатьох, які застосовуються без додаткового судового

дозволу, у зв'язку із чим питання щодо правомірності його застосування покладаються виключно на слідчого та прокурора» [62, с. 197]. При тому, що у разі здійснення виклику слідчий є самостійним, така процесуальна дія не потребує погодження прокурором.

Зокрема, виклик застосовується слідчим, прокурором «якщо є достатні підстави вважати, що певний учасник кримінального провадження може дати показання про обставини вчиненого правопорушення або його участь у процесуальній дії є обов'язковою. Слідчий суддя, суд здійснює виклик певної особи за власною ініціативою або за клопотанням слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника» [32, с. 133].

Перелік осіб, які підлягають виклику досить широкий, зокрема це свідки, потерпілі, підозрювані, цивільні позивачі, цивільні відповідачі, перекладачі, експерти, спеціалісти, законні представники підозрюваного, представники потерпілого та законні представники потерпілого, представники юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, заявник тощо для забезпечення їх участі у допитах або в інших процесуальних діях.

Слушною є думка В.І. Фаринника, що у кримінальному процесуальному законодавстві не визначено процесуального статусу особи після повернення у порядку ст. 314 КПК України прокурору обвинувального акта, який не відповідає вимогам КПК України. Отже, до такої особи не можна застосувати ні виклик, ні привід. Ми погоджуємося з думкою, що статус особи після повернення прокурору обвинувального акта повинен визначатися як підозрюваний [126, с.78].

Слідчий, прокурор здійснюють виклик по телефону або телеграмою без складання повістки. Після інформування особи, що викликається складається рапорт про таке повідомлення.

«Також, виклик здійснюється шляхом складання повістки про виклик, зміст якої повинен відповідати вимогам ст. 137 КПК України» [32, с. 134].

Повістка вручається працівником органу зв'язку, правоохоронного органу, слідчим, прокурором «як правило, не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом, одним із способів, передбачених ч. 1 ст. 135 КПК України, а саме: а) дорослому члену її сім'ї чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи; б) неповнолітньої особи – батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику; в) обмежено дієздатної особи – її піклувальнику; г) особи, яка проживає за кордоном, – згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – через дипломатичне (консульське) представництво» [32, с. 134].

Згідно ч. 1 ст. 135 КПК України надіслання повістки про виклик особи здійснюється поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком.

У світлі новітніх технологій всі державні органи крок за кроком переходять на електронні системи документообігу, у тому числі і прокуратура. Тому на нашу думку, надіслання SMS – повідомлень на номер мобільного телефону про виклик до суду сприятиме прискоренню самого процесу з'явленню особи до слідчого, прокурора. Вже який рік поспіль така практика запроваджена судами, що є на нашу думку позитивним досвідом, оскільки значно економиться час та навіть кошти, які витрачаються на направлення повісток поштовим зв'язком.

При відправленні повістки факсимільним зв'язком підтвердженням про її отримання може бути як пересилання отримувачем корінця з розписом про отримання, так і звіт факсимільного апарату про час та дату відправленого документу телефонному абоненту, який можна отримати використавши налаштування факсимільного апарату.

Підтвердження про отримання особою повістки можливе одним із способів, передбачених ст. 136 КПК України (розпис особи про отримання повістки, у тому числі на поштовому повідомленні; відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші данні, що підтверджують вручення [44]; у разі

застосування відеозапису під час вручення повістки, вважаємо за доцільне запис зберігати на електронному носії (флешкарті або компакт-диску, які зберігати у матеріалах кримінального провадження).

У разі «якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі» визначеному ст. 139 КПК України [44].

Відповідно до вимог ст. 141 КПК України слідчий складає клопотання про здійснення приводу свідка, підозрюваного у разі їх неприбуття на виклик без поважних причин, перелік яких наведено у ст. 138 КПК України. Таке клопотання має бути погоджене з прокурором та надається на розгляд слідчому судді за територіальністю з значенням доводів щодо необхідності застосування приводу.

У судовому засіданні прокурор наділений такими повноваженнями, як заявляти клопотання про здійснення судового виклику осіб для допиту, а також висловлюватися з приводу неявки в судове засідання за викликом свідка, спеціаліста, перекладача і експерта (ст. 327 КПК України).

На сьогоднішній день одним із основних завдань органів прокуратури є захист прав громадян та державних інтересів. При цьому ефективність цієї роботи значною мірою залежить від своєчасного виявлення порушень вимог чинного законодавства України і зокрема під час застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як виклик. Оскільки, наприклад, несвоєчасне інформування про проведення процесуальних дій може мати наслідком порушення прав і свобод людини або ж сприятиме затягуванню проведення таких дій у порушення вимог закону або ж взагалі їх не здійснення.

«У разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого,

припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманій ними особи в порядку, передбаченому статтею 208 цього Кодексу.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- 1) право керування транспортним засобом або судном;
- 2) право полювання;
- 3) право на здійснення підприємницької діяльності;
- 4) право на володіння та носіння зброї» [44].

Проводиться на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, які зобов'язані звернутися до слідчого судді (ч. 1 ст. 150 КПК) не пізніше двох днів з моменту тимчасового вилучення. У разі якщо строк пропущено тимчасово вилучені документи мають бути повернуті.

«Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає у тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх службових (трудових) обов'язків протягом певного строку, який за загальним правилом здійснюється за рішенням слідчого судді, суду з метою припинення кримінального правопорушення підозрюваного, обвинуваченого; запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити або підробити документи чи речі, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню в будь-який інший спосіб» [46, с.408-411].

Частиною 1 статті 154 КПК України передбачено, що «відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину» [44].

Частиною другою вказаної статті передбачено, що відсторонення від посади здійснюється на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження на строк не більше двох місяців. Строк відсторонення від посади може бути продовжено відповідно до вимог статті 158 КПК України [44].

Таким чином, метою відсторонення від посади є:

- припинення кримінального правопорушення підозрюваного, обвинуваченого;
- припинення його протиправної поведінки;
- «запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі чи документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином» [44].

Для застосування такого заходу як відсторонення від посади необхідні певні умови, а саме: 1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для відсторонення від посади; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться у клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертаються із клопотанням [44].

Спеціальними умовами відсторонення від посади є: 1) наявність в особи процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого; 2) перебування особи на посаді.

Правовою підставою застосування цього заходу під час досудового розслідування є ухвала слідчого судді, у судовому провадженні - ухвала суду.

Фактичною підставою застосування відсторонення від посади є наявність достатніх даних, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі, документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження незаконними методами або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Відсторонення від посади під час кримінального провадження слід також відрізнити від позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що є видом покарання і застосовується за вироком суду до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення.

Порядок звернення слідчого, прокурора до слідчого судді під час досудового розслідування та зміст відповідного клопотання регламентовано ст. 155 КПК України.

Порядок відсторонення від посади включає такі етапи:

- складання клопотання про відсторонення від посади;
- погодження клопотання слідчого із прокурором (у разі складення клопотання слідчим);
- звернення слідчого, прокурора з клопотанням про відсторонення від посади до слідчого судді;
- розгляд слідчим суддею, судом клопотання про відсторонення від посади;
- постановлення ухвали слідчого судді, суду та скерування її до виконання.

Якщо говорити про повноваження прокурора при відстороненні особи від посади, варто зауважити, що лише прокурор, відповідно до ст. 154 КПК України, має право звернутись з клопотанням до Президента України про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, а також лише Генеральний прокурор України може звертатися з клопотанням

про відсторонення судді від посади Директора Національного антикорупційного бюро України.

Хоча кримінальним процесуальним законодавством не регламентовано порядку звернення з клопотанням до Президента України, з метою недопущення випадків безпідставного звернення, пропонується підготовлене прокурором – процесуальним керівником у провадженні клопотання про відсторонення від посади службових осіб, яких призначає Президент України, попередньо узгоджувати з керівником обласної прокуратури, після чого, разом з матеріалами, які його обґрунтовують, надсилати його для погодження та перевірки відповідності вимогам закону у відповідне галузеве управління Офісу Генеральної прокуратури. Лише після отримання позитивного висновку Офісу Генеральної прокуратури звертатись з клопотанням до Президента України.

Аналогічний порядок пропонується використовувати при підготовці матеріалів клопотання про відсторонення від посади суддів, яке вноситься Генеральним прокурором.

В ст. 155-1 КПК України виокремлено тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Даний запобіжний захід відрізняється особливою процедурою застосування та самим суб'єктом до якого його може бути застосовано. Зокрема, «рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом» [44].

Як зазначає В.М. Починок «системне тлумачення Закону України «Про Вищу раду правосуддя» дає змогу дійти висновку про наявність певної мети встановлення заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав і фактичних обставин застосування цього заходу

забезпечення в кримінальному провадженні. Зазначений підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання органами правопорядку правом на таке звернення та забезпечення гарантій суддівської незалежності й недоторканності» [83, с. 241].

Глава 15 Кримінального процесуального кодексу України присвячена тимчасовому доступу до речей і документів як одному «із заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку)» згідно ч. 1 ст. 159 КПК України [44].

«Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у ст. 161 КПК України. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором» [44].

Таким чином, законодавцем визначено перелік осіб, які мають право звернутись з відповідним клопотанням, у зв'язку з чим не дотримання такої вимоги може сприяти відмові у задоволенні клопотання.

«Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду» (ч. 2 ст. 159 КПК України), у зв'язку з чим повноваження прокурора полягають у зверненні до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження з відповідним клопотанням самостійно або у погодженні клопотання, з яким звертається слідчий, чи у відмові в погодженні клопотання слідчого. При цьому прокурор повинен переконатися у наявності доказів, які підтверджують, що:

- речі та документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної чи юридичної особи;
- такі речі та документи самі по собі або в сукупності з іншими речами та документами мають суттєве значення для встановлення важливих

обставин у кримінальному провадженні і відомості, які вони містять можливо використати як докази;

- речі та документи не є такими, до яких заборонено доступ згідно ст. 161 КПК України;
- вони не містять охоронювану законом таємницю. В свою чергу, доступ до речей і документів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, може надаватися особі, яка має допуск до державної таємниці.

Не можна звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до документів, які містяться в матеріалах кримінальних справ (проваджень), що перебувають у провадженні органів досудового розслідування, оскільки ці матеріали належать до таємниці досудового розслідування. У разі такої необхідності потрібно звертатися безпосередньо до слідчого, який здійснює досудове розслідування, чи прокурора, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва, щодо надання відповідного дозволу в обсязі, в якому вони визнають за можливе [30, с. 79].

До клопотання додавати будь-які докази щодо необхідності вжиття заходів забезпечення кримінального провадження, матеріали кримінального провадження, які підтверджують необхідність тимчасового доступу до документів і речей, витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Н.М. Деркач зазначила, що «найрозповсюдженішими порушеннями, які допускаються слідчими та прокурорами при зверненні до слідчих суддів з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів є не долучення до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів належним чином засвідченої копії витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання; не зазначення в клопотанні правової кваліфікації кримінального правопорушення, а лише вказівка на статтю (частину статті) КК України» [41]; «відсутність повних та конкретних відомостей про речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати» [16, с. 90].

У більшості випадків з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів звертається сторона кримінального провадження з боку обвинувачення, «незважаючи на те що закріплення в КПК норми, яка надає стороні кримінального провадження з боку захисту таке право, було спрямоване на впровадження механізму реалізації змагальності сторін та свободи в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості» [120, с. 2].

Прокурорам при зверненні до слідчого судді слід враховувати «декілька процесуальних дій, які мають певну схожість. Зокрема, у ст. 159 та п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України передбачено такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до документів, які знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, тощо), маршрути передавання, в той час статтями 263 КПК України та 268 КПК України передбачено такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» [30, с. 80, 44].

Зазначені процесуальні дії слід відмежовувати за такими критеріями, як: суб'єкти надання дозволу на їх проведення та виконавці таких дій; місце їх у структурі КПК України; зміст отриманих відомостей та кінцева мета даних дій.

Слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів розглядається згідно вимог ст. 163 КПК України, однак не регламентовано строк їх розгляду, у зв'язку з чим розгляд клопотань може тривати значний час. Тому на нашу думку ч. 1 ст. 163 КПК України необхідно доповнити положеннями з приводу того, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд упродовж доби з моменту надходження до суду, здійснює судовий виклик особи, у володінні

якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів.

Необхідно також чітко визначити строк розгляду вказаних клопотань, зокрема, що клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчим суддею, судом має бути розглянуто не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду, що на нашу думку позитивно відобразиться на додержанні засади розумних строків розслідування.

«За результатами розгляду клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали, а також якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав, зазначених в ч. 5 ст. 163 КПК України» [44]. Однак законодавче обмеження в строк один місяць призводить до невиконання ухвал про тимчасовий доступ до банківських документів. Наприклад, якщо філії банків, де знаходяться документи, та їх головні офіси знаходяться в різних регіонах України, процедура погодження, підготовки і пересилання документів затягується, у зв'язку з чим одного місяця для цього недостатньо.

Таким чином, порядок застосування тимчасового доступу до речей і документів здійснюється через подання клопотання слідчого погодженого з прокурором або самостійно складеного прокурором до слідчого судді, суду. Прокурором при погодженні або складанні такого клопотання повинні бути виконі вимоги, передбачені ст. ст. 132, 160, 163 КПК України з можливістю довести обґрунтованість клопотання при його безпосередньому розгляді. Поряд з цим, положення КПК України, які стосуються порядку застосування даного заходу є недосконалими та потребують законодавчого урегулювання.

При розгляді клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів слідчі судді, посилаючись на завантаженість, у переважній більшості призначають їх розгляд упродовж місяця, що унеможливорює проведення досудового розслідування у розумні строки. Крім того, навіть після розгляду

у судді вказаних клопотань, ухвала суду зазвичай надається слідчому через тривалий термін, а іноді і за декілька днів до спливу її дії.

Така ситуація призводить не тільки до порушення строків, а і в деяких випадках до неможливості подальшого вилучення необхідних документів, речей (інформації), строк зберігання яких обмежений.

З огляду на викладене, на нашу думку доцільно внести відповідні зміни до статей КПК України щодо спрощення процедури отримання дозволу на вилучення речей та документів, а саме шляхом прийняття відповідної постанови прокурором.

Таким чином, пропонуємо частину 2 статті 159 викласти у такій редакції: «Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі постанови слідчого, за погодженням з прокурором, або прокурора, ухвали слідчого судді або суду під час судового провадження».

Частину 1 статті 160 викласти у такій редакції:

«1. Прокурор самостійно або за клопотанням слідчого під час досудового розслідування, або за клопотанням сторони кримінального провадження, має право винести постанову про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу.

Сторони кримінального провадження мають право звернутися до суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу».

Доповнити статтею 163¹ такого змісту:

«Стаття 163¹. Тимчасовий доступ до речей і документів під час досудового розслідування

1. Слідчий, з погодженням з прокурором, або прокурор виносить постанову про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторони кримінального провадження у своєму клопотанні доведуть або прокурор самостійно встановить наявність достатніх підстав вважати, що речі або документи:

а) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

б) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження мають суттєве значення для встановлення важливих обставин кримінального провадження;

в) не становлять собою або не включають речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю.

Постанова прокурора про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, виноситься, якщо слідчий, сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною першою цієї статті, доведе або прокурор самостійно встановить можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та не можливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів».

Тимчасове вилучення майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт або його повернення.

Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно.

Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом (ст.168 КПК) [44].

Тимчасове вилучення майна може здійснюватися під час обшуку (ст. ст. 235, 237 КПК) та огляду (ст. 237 КПК).

Законодавець наголошує на обов'язку складання відповідного протоколу слідчим, прокурором, іншою уповноваженою службовою особою під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення.

Можна виділити два випадки повернення особі тимчасово вилученого майна: 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним; 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна.

«Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено» [44].

Ухвала про арешт має бути постановлена слідчим суддею, судом «не пізніше 72-х годин із дня знаходження до суду клопотання, інакше таке майно повертається особі, у якої його було вилучено» [44].

Арешт майна проводиться на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – цивільним позивачем (ч.1 ст.171 КПК). Арешт майна поширюється «на майно підозрюваного; обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду завдану їх діями» [44].

«Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено» (ч.5 ст.171 КПК). До клопотання мають бути додані «оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання» [44].

Слід вказати, що існує два способи скасування арешту майна: 1) подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді про арешт майна; 2) подання клопотання про скасування арешту нерухомого майна підозрюваним, обвинуваченим, іншим власником або володільцем майна, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

В свою чергу прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає

спеціальній конфіскації. Відповідно ч. 4 ст. 174 КПК України «суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту майна» [44]. Ця норма, кореспондується з пунктом 12 частини першої статті 368 КПК України, за якою, «ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити питання про те, що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами» [44].

З огляду на наведене «всі питання щодо арешту майна, накладеного як засіб забезпечення кримінального провадження (накладення, зміна, скасування), є кримінально-процесуальними правовідносинами й повинні вирішуватися судом, що розглядає кримінальну справу» [49, с. 371].

У Рішенні Конституційного Суду України від 23 травня 2001 №6рп/2001 роз'яснено, що «кримінальне судочинство – це врегульований нормами Кримінального-процесуального кодексу України порядок діяльності органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду (судді) щодо порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, а також діяльність інших учасників кримінального процесу – підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту своїх конституційних прав, свобод та законних інтересів. Захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури. Але таке оскарження може здійснюватись у порядку, встановленому КПК України, оскільки діяльність посадових осіб, як і діяльність суду, має свої особливості та не належить до управлінської сфери» [100]. Із цього слідує, що органи дізнання, слідства та прокуратури під час здійснення ними досудового розслідування виконують не владні управлінські функції, а владні процесуальні функції. Такі дії не є способом реалізації посадовими особами органів прокуратури та досудового розслідування своїх владних управлінських функцій, а є наслідком виконання ними функцій, обумовлених завданнями кримінального судочинства.

Враховуючи зазначене, прокурор під час вирішення питань, пов'язаних з арештом майна, застосованого ним як засіб забезпечення кримінального провадження, не здійснює публічно-владних управлінських функцій [49, с. 371].

2.4. Вивчення прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження

«Апеляційне оскарження є різновидом оскарження в загальній системі видів оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях, який визначається особливістю приводів, умов, суб'єктів, форми, змісту, строків та порядку оскарження.

Стадія апеляційного провадження не є обов'язковою в кримінальному провадженні, на відміну від усіх попередніх стадій, і залежить тільки від волевиявлення сторін» [67, с. 342].

На думку Н.Р. Бобечко суть апеляційного провадження полягає у перевірці вищою судовою інстанцією (апеляційним судом) як з фактичного погляду (по суті), так і з юридичного погляду (по формі) рішень суду першої інстанції, що не набрали законної сили, на предмет їх законності, обґрунтованості та справедливості, яка здійснюється за ініціативою сторін та у межах заявлених ними процесуальних вимог шляхом дослідження нових доказів, повторного дослідження обставин кримінального провадження з можливістю ухвалення нового рішення, яким повністю або частково замінюється рішення суду нижчого рівня.

Перевірка судових рішень з фактичного погляду (по суті) означає з'ясування повноти та глибини встановлення судом нижчого рівня обставин кримінального провадження, залучення ним необхідної і достатньої сукупності допустимих доказів, що підтверджують їх наявність або

відсутність. Натомість перевірка судових рішень з юридичного погляду (по формі) передбачає визначення дотримання судом першої інстанції норм кримінального процесуального та кримінального (іноді й інших галузей матеріального) права під час кримінального провадження.

При цьому для перевірки рішень суду першої інстанції з фактичного погляду використовуються ті ж способи, якими оперував цей суд для з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами. У цьому аспекті апеляційний розгляд не відрізняється від розгляду в суді першої інстанції, за винятком того, що суд апеляційної інстанції перевіряє судові рішення тільки в тій частині, в якій воно оскаржене, досліджує лише ті обставини кримінального провадження та докази, на які вказали заінтересовані особи, а також у межах висунутого в суді першої інстанції обвинувачення [6, с. 26].

Значення апеляційного провадження полягає в тому, що: 1) воно забезпечує набрання законної сили лише правосудними судовими рішеннями; 2) воно є гарантією дотримання та відновлення прав та законних інтересів учасників судового провадження; 3) в апеляційному провадженні здійснюється судовий контроль за діяльністю суду та органів досудового розслідування.

Серед інших в апеляційному порядку можуть бути також оскаржені ухвали слідчого судді, що стосуються застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема, до таких належать ухвали слідчого судді:

- про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні (п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні (п. 3 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні (п. 4 ч. 1 ст. 309 КПК);

- про продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні (п. 5 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу (п. 5¹ ч. 1 ст. 309 КПК);
- про поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні (п. 6 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні (п. 7 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про арешт майна або відмову в ньому (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК);
- про відсторонення від посади або відмову у ньому (п. 11 ч. 1 ст. 309 КПК);
- продовження відсторонення від посади (п. 11¹ ч. 1 ст. 309 КПК);
- про застосування тимчасового арешту (ч. 7 ст. 583 КПК);
- про застосування екстрадиційного арешту (ч. 9 ст. 584 КПК).

Згідно вимог ч. 3 ст. 309 КПК України скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді [44].

Правом на апеляційне оскарження наділені учасники судового провадження, а також інші особи у випадках, передбачених законодавством.

Стаття 393 КПК передбачає перелік осіб, які мають право подати апеляційну скаргу, серед яких:

«- обвинувачений, стосовно якого ухвалено обвинувальний вирок, його законний представник чи захисник – у частині, що стосується інтересів обвинуваченого;

- обвинувачений, стосовно якого ухвалено виправдувальний вирок, його законний представник і захисник – в частині мотивів і підстав виправдання;
- підозрюваний, обвинувачений, його законний представник чи захисник;
- законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, - в частині, що стосується інтересів неповнолітнього;
- законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- прокурор;
- потерпілий або його законний представник чи представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;
- цивільний позивач, його представник або законний представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
- цивільний відповідач або його представник – у частині, що стосується вирішення цивільного позову;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, - у частині, що стосується інтересів юридичної особи;
- фізична або юридична особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про долю речових доказів, документів, які були надані суду; третя особа - у частині, що стосується її інтересів під час вирішення питання про спеціальну конфіскацію;
- викривач - у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу» [44].

Право апеляційного оскарження мають також і інші особи у випадках, передбачених КПК України.

«Говорячи про прокурора як суб'єкта апеляційного оскарження, слід наголосити, що подання апеляційної скарги у передбачених законом випадках

для нього є обов'язком» [67, с. 344]. Це впливає із завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, щодо «захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження» [44].

Слушним є проведення аналізу, який саме прокурор має право оскаржувати ухвали слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення в апеляційному порядку.

Право на подання апеляційної скарги має прокурор, який брав участь у судовому провадженні (п. 20 ч. 2 ст. 36, п. 6 ч. 1 ст. 393 КПК), а також Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники, керівник обласної прокуратури, його перший заступник та заступники незалежно від їх участі в судовому провадженні (абз. 1 ч. 4 ст. 36 КПК).

Слід зазначити, що керівники окружних прокуратур таким правом не наділені, за винятком випадку, коли вони особисто беруть участь у судовому провадженні.

Оскільки відповідно до вимог КПК оскарженню в касаційному порядку підлягають лише рішення судів першої інстанції, які переглядалися апеляційною інстанцією, особливої актуальності та важливості набуває така функція галузевих підрозділів прокуратур обласного рівня, як здійснення контролю за забезпеченням прокурорами на місцях належного реагування на незаконні судові рішення в апеляційному порядку. У разі неподання апеляційної скарги можливість подальшого оскарження судового рішення буде втрачено.

Більше того, право на подання апеляційних скарг мають прокурори обласного рівня та їх заступники. Підготовку таких документів, доповнень та змін до них, перевірку поданих прокурорами у справах апеляційних скарг на предмет їх відповідності вимогам закону або необхідності відмови від них керівниками прокуратур обласного рівня також повинні забезпечувати працівники прокуратур обласного рівня.

Незважаючи на те, що відмова прокурора від апеляційної скарги прямо передбачена законом, слід пам'ятати, що підготовка неякісних документів реагування, подання безпідставних апеляційних скарг створює зайве навантаження на суди, не сприяє посиленню довіри з боку суспільства до професійної діяльності прокурора та підриває авторитет органів прокуратури загалом. У зв'язку з цим, прокурорам необхідно відповідально ставитися до виконання зазначених обов'язків.

Досить актуальним та цікавим для нас є питання необхідності оскарження рішень слідчих судів, якими при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, визначається розмір застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України, та є недостатнім для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених КПК України.

Відповідно ч. 3 ст. 183 КПК України слідчим суддею, судом при розгляді питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в обов'язковому порядку має визначатися розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених КПК України, за виключенням випадків, передбачених ч. 4 ст. 183 Кодексу.

Згідно ч. 4 ст. 183 КПК «при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя, враховуючи підстави та обставини, передбачені ст. ст. 177, 178 КПК, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: 1) щодо злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; 2) щодо злочину, який спричинив загибель людини; 3) щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею» [44].

«Ухвала слідчого судді, суду, зокрема, має містити обґрунтування обраного розміру застави» (ч. 3 ст. 183 КПК).

Однак, окремими суддями допускаються випадки маніпулювання положеннями кримінального процесуального законодавства при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в частині визначення

розміру застави, який є недостатнім для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, та не є співмірним з обставинами та тяжкістю вчиненого злочину.

З положень ч. 5 ст. 182 КПК України вбачається, що «у виключних випадках, якщо слідчий суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чи триста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб відповідно» [44].

У той же час, мають місце випадки, коли судом не в повній мірі враховуються вищевказані положення КПК України при визначенні розміру застави до осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких або особливо тяжких злочинів, особливо у службових, корупційних злочинах, які отримали значний суспільний резонанс.

У своєму дослідженні О.О. Торбас вказав на суддівський розсуд при визначенні розміру застави слідчими суддями під час досудового розслідування та звернув увагу на те, що частіше до особи обираються тримання під вартою з альтернативою внесення застави, а ні ж застави в якості самостійного запобіжного заходу. Науковцем проаналізовано обставини, які враховувались суддями при визначенні розміру застави, зокрема переховування особи, допомога розслідуванню, асоціальність, подина, майновий стан тощо, та частота врахування таких обставин для нетяжких, тяжких та особливо тяжких злочинів та розмір обраної застави. В результаті отримано висновки, що для нетяжких судді обирали максимальний розмір застави, тяжких – мінімальну заставу, для особливо тяжких – за основу брали мінімальні межі застави, але встановлювали розмір застави, який набагато перевищує визначений законом максимум. Також, О.О. Торбас приходить до висновку, що судді при визначенні розміру застави фактично не враховують майновий стан підозрюваного, хоча КПК зобов'язує їх це робити, можливо це

пояснюється складністю оцінки такої обставини [119, с.118-123]. На нашу думку, в цьому контексті прокурору варто все ж таки звертати особливу увагу слідчого судді на майновий стан особи, що підтверджувати відповідними документами, особливо якщо мова йде про обрання застави як альтернативного заходу при обранні тримання під вартою саме за підозрою осіб у службових та корупційних правопорушеннях, оскільки таким чином особа маючи достатнє фінансове забезпечення виходить під заставу, що в свою чергу викликає значне суспільне обурення.

Відповідно до ч. 3 ст. 392 КПК України «в апеляційному порядку також можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом. Перелік таких ухвал визначено у статті 309 КПК України, згідно частини 1 якої під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді» [44].

Положення ст. 309 КПК України передбачають, що «оскаржити в апеляційному порядку можливо лише ухвали слідчого судді про застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту або відмову у цьому» [44].

Попри це з положень ч. 1 ст. 309 КПК України вбачається відсутність можливості оскарження рішення судді про задоволення клопотання про тримання під вартою, у разі якщо прокурор вважає, що розмір визначеної застави не забезпечить уникнення ризиків за ст. 177 КПК України та оскарження рішення про застосування застави у разі якщо прокурор вважає, що розмір визначеної застави не забезпечить уникнення ризиків за ст. 177 КПК України.

Позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з цього питання відображена в узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.04.2014, згідно підпункту 6 підрозділу 3.5 якого, «застосування слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою передбачає обов'язок слідчого судді визначити в

ухвалі розмір застави, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним обов'язків, передбачених КПК, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 183 КПК. Визначення розміру застави у такому випадку здійснюється у порядку визначеному ст. 182 КПК».

«Оскарження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в частині визначення розміру застави не можна визначати як оскарження запобіжного заходу у вигляді застави. Тому апеляційні суди повинні приймати такі скарги до розгляду як оскарження застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [8].

По суті оскарженню в такому випадку підлягає застава як альтернативний запобіжний захід.

Правозастосовувачі, які заперечують можливість оскарження застави, як альтернативи триманню під вартою, наводять такі аргументи. «По-перше, КПК України не передбачає оскарження застосування застави як самостійного запобіжного заходу, а тому нелогічним є оскарження застави як альтернативи триманню під вартою. По-друге, згідно з ч. 3 ст. 407 КПК України за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити ухвалу без змін; 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу. Тобто, апеляційний суд не вправі змінювати ухвалу слідчого судді (на відміну від його повноважень за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції – п. 3 ч. 1 ст. 407 КПК України). По суті, якщо предметом оскарження в апеляційній скарзі є розмір застави як альтернативи триманню під вартою, то має бути передбачено в КПК України повноваження суду апеляційної інстанції змінити ухвалу слідчого судді» [12, с. 346].

Зрозуміло, що зміна ухвали та постановлення нової ухвали є різними за змістом процесуальними рішеннями апеляційного суду. Втім, «практика свідчить, що у деяких випадках апеляційні суди залишають ухвали слідчого судді без змін, хоча визначають розмір застави як альтернативи триманню під вартою і покладають на підозрюваного конкретні обов'язки» [118, с. 141].

Або, змінюючи розмір застави як альтернативи триманню під вартою, апеляційні суди скасовують ухвалу слідчого судді і постановляють нову ухвалу.

Як приклад, ухвалою слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси частково задоволено клопотання слідчого прокуратури Одеської області про застосування до підозрюваного запобіжного заходу в частині тримання останнього під вартою строком на 2 місяця. Проте, в частині застосування до підозрюваного застави 1 000 000 гривень, слідчому відмовлено, та встановлено заставу у розмірі 150 розмірів мінімальної заробітної плати, що на момент застосування склало 182 700 гривень.

У зв'язку з тим, що при визначенні розміру застави слідчим суддею не враховано всі обставини та ризики, процесуальним керівником у даному кримінальному провадженні на ухвалу суду першої інстанції подано апеляційну скаргу з вимогами постановити нову ухвалу, якою обрати підозрюваному запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, з альтернативою внесення застави у розмірі 821 мінімальних розмірів заробітних плат, що складає 999 978 гривень.

Апеляційний суд Одеської області дійшов висновку, що «апеляція прокурора підлягає частковому задоволенню та ухвалив нову ухвалу щодо застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Розмір застави, як запобіжного заходу, достатнього для забезпечення виконання ним обов'язків, передбачених КПК України, визначив у розмірі 300 розмірів мінімальної заробітної плати, що склало 365 400 гривень» [121].

Враховуючи викладене, вважаємо такими, що «потребують удосконалення на законодавчому рівні положення КПК України, які визначають порядок обрання слідчим суддею, судом запобіжного заходу у вигляді застави як альтернативи триманню під вартою» [12, с. 347].

Зокрема, доцільно доповнити підпункт 2 пункту 1 статті 309 КПК України положенням щодо можливості прокурором оскарження в апеляційному

порядку ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, визначення розміру застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України при застосуванні запобіжного заходу.

Крім того, з метою реалізації прокурором повноважень щодо апеляційного оскарження ухвал про застосування чи відмову у застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження на нашу думку варто передбачити можливість оскарження прокурором ухвал слідчого судді про арешт майна, відмову у ньому, повне або часткове скасування арешту майна, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання або відмову в його застосуванні, застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки, застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи або відмову в його застосуванні. У зв'язку з чим, пропонуємо внести відповідні зміни до ст. 309 КПК України.

Висновки до розділу 2

1. Прокурор є самостійним у здійсненні своєї процесуальної діяльності, в таку діяльність заборонено втручання інших осіб без законних повноважень, що визначено положеннями КПК України. Ключові рішення у кримінальному провадженні приймаються прокурором виключно на підставі повноважень. Аналізуючи конкретні повноваження прокурора, передбачені статтею 36 та деякими іншими статтями нового КПК України, слід зазначити що прокурор, наділений повноваженнями, пов'язаними з необхідністю проведення під час досудового розслідування слідчих та процесуальних дій, що певною мірою обмежують визначені Конституцією України права та свободи учасників кримінального провадження або пов'язані із застосуванням до них визначених новим КПК примусових заходів. Зокрема, це стосується обрання запобіжних

заходів та затримання підозрюваного. При самостійному складанні прокурором клопотання або його погодженні, у разі якщо його складено слідчим, має бути з'ясовано чи наявна обґрунтована підозра у вчиненні кримінального правопорушення особою, щодо якої застосовуються такі заходи, чи існують потреби у здійсненні саме таких дій для виконання завдань кримінального провадження тощо. В обґрунтування своєї правової позиції прокурор має навести відповідні доводи аби судом було прийнято позитивне рішення щодо застосування заходів забезпечення. Таким чином, прокурор здійснюючи визначені законом повноваження, самостійно та повністю несе відповідальність за правильність, законність та обґрунтованість прийнятих рішень та проведених процесуальних дій.

2. У главі 18 КПК України доцільно передбачити, що час затримання особи в адміністративному порядку у загальний час затримання її як підозрюваної в рамках кримінального провадження не входить.

3. Наявна потреба на законодавчому рівні конкретизувати положення ч. 1 ст. 190 КПК України щодо тих відомостей, котрі повинні міститись в ухвалі про дозвіл на затримання з метою приводу, а саме що стосується зазначення в п. 6 вищезазначеної частини статті наступні положення: «строк дії ухвали» або ж «момент втрати ухвалою законної сили».

4. Обґрунтовано доцільність виключення з п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України умови, що затримання особи можливе безпосередньо після вчинення злочину. Аргументовано що п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України потребує внесення змін та доповнень в частині того, що без ухвали слідчого судді можливо затримати особу у разі зібрання під час досудового розслідування достатніх доказів, котрі в сукупності з іншими доказами дають підстави вважати, що особа вчинила чи причетна до вчинення правопорушення, а також наявні підстави вважати, що особа, яка вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин, схильна до втечі аби ухилитися від кримінальної відповідальності.

5. З метою зменшення навантаження прокурорів та суду запропоновано внесення змін до положення ч. 1 ст. 584 КПК України задля того аби прокурор

міг звертатись з клопотанням про екстрадиційний арешт особи до слідчого судді в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана (у разі попереднього отримання клопотання іноземної держави про видачу або у разі перебування під вартою у межах цього ж населеного пункту регіону) або перебуває під вартою (у разі затримання в межах інших населених пунктів регіону).

6. Обрання, зміна чи скасування запобіжних заходів до особи у ході досудового розслідування кримінальних проступків має свої особливості. Відповідно і повноваження прокурора при затриманні особи, яка вчинила кримінальний проступок, та застосуванні таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука мають свої особливості. Прокурор має забезпечити неухильне дотримання дізнавачами вимог закону під час здійснення дізнання кримінальних проступків, перевіряти законність затримання та доказувати наявність підстав для застосування запобіжного заходу і ризиків не забезпечення виконання підозрюваним у вчиненні кримінального проступку покладених на нього процесуальних обов'язків.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ПРОКУРОРОМ ПРИ ОБРАННІ, ЗМІНІ, СКАСУВАННІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ ТА ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

3.1. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовження, зміні та скасування заходів забезпечення кримінального провадження на стадії підготовчого провадження та під час судового розгляду

Згідно із КПК України прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді [44]. Закон України «Про прокуратуру» аналогічно наділяє прокуратуру функцією підтримання державного обвинувачення в суді. [90]. В той же час Конституція України до однієї з функцій прокуратури відносить підтримання публічного повноваження в суді [54]. Така відмінність в термінології стала підставою необхідності її уточнення. Погоджуємось з думкою А.В. Лапкіна, який зазначав, що державне обвинувачення, підтримуване прокурором, за своїм характером завжди було публічним, тому при заміні цієї термінології мова йде скоріше про її уточнення, ніж про радикальну зміну форми й змісту обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні та запропонував залишити існуюче в КПК України визначення державного обвинувачення, доповнивши його вказівкою на мету цієї діяльності як на захист інтересів суспільства і держави від кримінальних правопорушень [58, с. 145].

Для реалізації функції підтримання публічного (державного) обвинувачення прокурор наділений широкими повноваженнями. Розпочату під час досудового розслідування обвинувальну діяльність прокурор продовжує здійснювати і в судовому провадженні, метою якої є доведення висунутого особі обвинувачення. Успішне досягнення вказаної мети цілком

залежить від професійності прокурора, що полягає у досконалому знанні чинного законодавства, вмінні його правильно застосовувати на практиці, правильному обранні тактики надання та дослідження доказів у суді, вільному користуванні наданими йому повноваженнями в кримінальному процесі.

Кримінальний процесуальний кодекс України не виокремлює статтю, яка б зосереджувала норми щодо повноважень прокурора у суді, зокрема на стадії підготовчого судового провадження або ж судового розгляду, що в свою чергу призводить до постійного інтересу з боку науковців та практиків. Недосконалість нормативного регулювання такої діяльності, помилка прокурора у кожному конкретному випадку може потягнути за собою негативні наслідки у вигляді невиконання завдань кримінального провадження або ж порушення прав і законних інтересів конкретних осіб.

Як зазначає О.С. Дворецький розмежувавши процесуальні функції сторін, що діють на засадах змагальності, та визначивши роль суду як неупередженого арбітра у їх правовому спорі, закон наділив сторони обвинувачення і захисту широким колом прав, зробивши їх таким чином активними суб'єктами доказування, що користуються рівними можливостями переконати суд у правильності своєї позиції [15, с. 279].

Кримінальний процесуальний кодекс України запровадив принцип незмінюваності прокурора, що повинен забезпечити ефективність здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, підтримання державного обвинувачення в суді та в цілому досягнення завдань кримінального провадження.

Конституційні функції прокуратури, пріоритетна роль прокурора у кримінальному провадженні, зумовлюють широкий спектр його повноважень, однак Кодекс не передбачає такого учасника судового провадження, як «державний обвинувач». У КПК України вживається термін «прокурор», значення якого розкрито в п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України. «Згідно із вказаною нормою прокурор – особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 17 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень» [90].

У Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні, який затверджено наказом Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 № 51, вживається такі визначення прокурора, як прокурор у кримінальному провадженні та прокурор у провадженні (група прокурорів). Діяльність прокурорів у судовому провадженні винесено в окремий розділ Порядку (розділ V), який в свою чергу детально не регламентує повноваження прокурора при обранні, зміні скасуванні або продовженні заходів забезпечення кримінального провадження.

Пунктом 4 розділу V Порядку передбачено, що прокурори у судовому провадженні відповідно до вимог законодавства серед іншого ініціюють «привід обвинуваченого чи зміну запобіжного заходу на більш суворий, порушують перед судом питання накладення грошових стягнень на учасників судового провадження у разі зловживання ними своїми процесуальними правами, висловлюють мотивовану позицію з приводу клопотань інших учасників судового провадження» [85].

Як сторона кримінального провадження, прокурор є учасником судового провадження – представником сторони обвинувачення в суді (п. п. 19, 26 ч. 1 ст. 3 КПК України) [44].

Підсумовуючи варто зазначити, що прокурор, який здійснює повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні з самого початку до його завершення, крім здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у цьому провадженні, бере участь у судовому провадженні в суді першої інстанції, може брати участь у провадженні у перегляді судового рішення в апеляційному, касаційному порядку, за нововиявленими або виключними обставинами.

У свою чергу, судове провадження кримінального провадження в суді першої інстанції включає підготовче судове провадження, судовий розгляд, ухвалення та проголошення судового рішення.

Усе кримінальне провадження, у тому числі його складова – судове провадження, побудовано на основі принципу змагальності, що «передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими Кодексом» (ч. 1 ст. 22 КПК України) [44].

Однак лише на прокурора покладено обов'язок підтримання державного обвинувачення в суді, під яким розуміється його процесуальна діяльність, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 22, п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України) [44].

Вимогами ч. 3 ст. 36 КПК України передбачено, що участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК.

Питання, пов'язані з підготовкою до судового розгляду, зазначені у ст. 315 КПК України, вирішуються судом після того, як він переконається у відсутності будь-яких перешкод для проведення судового розгляду. Вирішення цих питань вимагає від прокурора активних дій. Серед іншого, прокурор повинен висловити свою позицію стосовно того чи слід обрати, змінити або скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (арешту майна, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, запобіжних заходів) повинні подаватися прокурором у письмовій формі.

Відповідно до ч. 3 ст. 315 КПК України «під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II КПК» [44].

Аналіз вищевказаних положень ст. 315 КПК України свідчить про їх певну недосконалість та неузгодженість між собою. По-перше, відсутнє

повноваження суду щодо продовження дії заходів забезпечення кримінального провадження. По-друге, з однієї сторони суд розглядає лише ті клопотання учасників судового провадження, визначені п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України, з іншої – може розглядати також клопотання про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження згідно ч. 3 ст. 315 КПК України.

З метою уникнення неоднозначного тлумачення норм права, вважаємо за доцільне положення п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України доповнити нормою, що серед інших суд розглядає клопотання про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого.

Крім того, положення ч. 3 ст. 315 КПК України про те, що «за відсутності клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженням, втратило чинність як таке, що не відповідає Конституції України (є неконституційним)», згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 23.11.2017 № 1-р/2017 [97].

Так, Конституційний Суд України дійшов висновку, що термін дії запобіжних заходів (домашнього арешту та тримання під вартою), які обмежують гарантоване ч. 1 ст. 29 Конституції України право людини на свободу та особисту недоторканність, обраних на стадії досудового розслідування, може бути продовжено на новій процесуальній стадії – стадії судового провадження, зокрема під час підготовчого судового засідання, лише за наявності клопотання прокурора.

Тобто «зміна процесуального статусу особи з підозрюваного на обвинуваченого (підсудного) та початковій стадії судового провадження у суді першої інстанції виключають автоматичне продовження застосування запобіжних заходів, обраних слідчим суддею до такої особи на стадії досудового розслідування як до підозрюваного» [24, с. 164].

Така позиція Конституційного Суду України узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який у рішенні від 15.12.2016 у справі «Ігнатов проти України» вказав, що «судовий контроль на новій процесуальній стадії при продовженні дії запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, має відбуватися з обґрунтуванням підстав такого продовження» (пункт 36) [97].

З цього приводу в іншому дослідженні раніше вже зауважувалось на необхідності виключити існуючу норму про «автоматичне продовження» та внести зміни до ч. 3 ст. 315 КПК України, оскільки її існування сприяє безпідставному звільненню обвинувачених осіб з під-варти [27, с. 80].

Кваліфікаційна-дисциплінарна комісія прокурорів у своєму рішенні від 19.06.2019 за № 261дп-18, з посиланням на рішення Конституційного Суду України від 23.11.2017 № 1-р/2017, зазначила, що не звернення прокурора під час підготовчого судового засідання у кримінальному провадженні з клопотання про обрання запобіжного заходу обвинуваченому за наявності ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, є бездіяльністю, у зв'язку з чим, судом у підготовчому судовому засіданні звільнено з-під варти особу, яка обвинувачувалась у вчиненні особливо тяжкого злочину. Прокурора у кримінальному провадженні притягнуто до дисциплінарної відповідальності, у зв'язку з невиконання посадових обов'язків щодо підтримання державного обвинувачення в суді [96].

У продовження розгляду піднятого питання зауважимо, що згідно з ч. 2 ст. 131 КПК України до заходів забезпечення кримінального провадження, клопотання щодо обрання (скасування) яких можуть бути заявлені в підготовчому судовому провадженні, належать: 1) судовий виклик за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника; привід за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого; 2) накладення грошового стягнення за клопотанням прокурора. Водночас, у підготовчому судовому засіданні цей захід може бути застосовано лише в окремих випадках, пов'язаних із невиконанням учасником

підготовчого судового провадження своїх процесуальних обов'язків (наприклад, якщо учасник судового провадження, участь якого є обов'язковою, не з'явився в підготовче судове провадження, що призвело до його відкладення); 3) відсторонення від посади або продовження цього строку за клопотанням прокурора; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; скасування відсторонення від посади за клопотанням прокурора, обвинуваченого; 4) тимчасовий доступ до речей і документів за клопотанням сторін кримінального провадження; 5) арешт майна за клопотанням прокурора, цивільного позивача з метою забезпечення цивільного позову може бути предметом вирішення у підготовчому судовому засіданні як у випадку пред'явлення позову на стадії досудового розслідування, коли питання забезпечення цивільного позову залишилось невирішеним, так і у випадку прийняття позову під час підготовчого судового провадження; скасування арешту майна за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна; 6) запобіжні заходи.

У підготовчому судовому провадженні не можуть бути заявлені клопотання про заходи, застосування яких можливе лише під час досудового розслідування. Наприклад, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом застосовується під час досудового розслідування як один із засобів припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, а також як засіб припинення чи запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню.

За змістом ч. ч. 1, 2 ст. 172, п. 2 ч. 1 ст. 169 КПК України клопотання прокурора про арешт тимчасово вилученого майна може бути предметом розгляду судом у судовому провадженні, однак практичне застосування цього інституту під час підготовчого судового засідання є проблематичним. Слід мати на увазі, що у ч. 5 ст. 171, ч. 1 ст. 172 КПК України встановлено обмежені строки подання такого клопотання слідчим або прокурором («не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути

негайно повернуто особі, у якої його було вилучено») та розгляду його судом (не пізніше двох днів з дня його надходження до суду). Такий порядок не відповідає приписам ч. 1 ст. 314 КПК України щодо порядку призначення та проведення підготовчого судового засідання. Окремий розгляд клопотання про арешт тимчасово вилученого майна після направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру в підготовчому судовому провадженні законом не передбачено. Таким чином, ці питання повинні вирішуватися в межах досудового розслідування або безпосередньо під час судового розгляду, якщо виникне така необхідність.

Формуючи свою позицію щодо власного звернення до суду з відповідним клопотанням або висловлення думки щодо клопотань інших учасників судового провадження, прокурор повинен керуватися положеннями розділу II КПК України з урахуванням особливостей, передбачених ст. 333 цього Кодексу. Так, заявляючи клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, прокурор повинен навести причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування. Якщо зазначене клопотання суд задовольнить, судовий розгляд має бути відкладений на строк, достатній для виконання відповідних процесуальних дій та ознайомлення учасників судового провадження з його результатами згідно з правилами ст. 290 КПК України.

В свою чергу, проблематику розгляду клопотань в порядку ст. 333 КПК України, особливості доказування та вирішення досліджував В.А. Завтур, який прийшов до висновку необхідності виключення з КПК України положення ч. 2 ст. 333 КПК України, про те «що під час розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів суд також враховує причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування, мотивуючи тим, що суттєвого значення для прийняття рішення про надання тимчасового доступу до речей і документів такі положення не мають» [35, с. 245].

Іншим питанням, яке потребує вирішення на законодавчому рівні є можливість сторони обвинувачення оскаржувати в апеляційному порядку рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань щодо обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного стосовно обвинуваченого.

Вказане пов'язано з тим, що ухвали, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судових рішень у порядку ч. 1 ст. 392 КПК України, оскарженню не підлягають, крім випадків, визначених Кодексом (ч. 2 ст. 392 КПК України). В свою чергу у випадку постановлення судом ухвал у підготовчому судовому засіданні з порушенням норм матеріального та процесуального законів, оскарження у визначеному КПК України порядку для прокурора набуває особливо важливого значення, оскільки реагування прокурорів в апеляційному порядку є найголовнішим елементом забезпечення законності судових рішень.

Право на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні виступає однією із загальних засад кримінального провадження та допомагає попередити набрання законної сили неправосудними рішенням суду, швидко виправити допущені судом першої інстанції помилки і цим самим забезпечити охорону прав, свобод і законних інтересів суб'єктів процесу, а також сприяє поліпшенню якості роботи судів і прокуратур нижчого рівня та формування судової і прокурорської практики відповідно до вимог матеріального і процесуального закону.

Можливість оскарження прокурором рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань щодо обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного стосовно обвинуваченого, сприятиме забезпеченню законності такого рішення суду першої інстанції.

На нашу думку, відсутність інституту перевірки законності таких рішень суду в апеляційній інстанції створює підґрунтя до можливих зловживань, у зв'язку з тим, що відсутній подальший вищестоящий судовий контроль.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 13.06.2019 за № 4-р/2019 визнав «таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини другої статті 392 Кодексу, щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті.

Конституційний Суд України зазначає, що обмеження доступу до суду апеляційної інстанції, як складової права на судовий захист, можливе лише з обов'язковим дотриманням конституційних норм і принципів, а саме пріоритетності захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, а також принципу верховенства права, відповідно до якого держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду, яка забезпечить ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема дасть можливість відновлювати порушені права і свободи особи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції» [98].

На думку Конституційного Суду України «положення ч. 2 ст. 392 Кодексу в частині неможливості окремого апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою не гарантують особі ефективної реалізації її конституційного права на судовий захист, не відповідають критеріям справедливості та співмірності (пропорційності), не забезпечують справедливого балансу інтересів особи та суспільства, а тому суперечать вимогам статей 1, 3, 8, 21, 29, ч. 1 ст. 55 Основного Закону України» [54, 98].

За змістом ч. ч. 1, 2 ст. 331 КПК України «під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого.

Вирішення судом питання щодо запобіжного заходу відбувається в порядку, передбаченому главою 18 КПК України» [44].

За імперативними приписами ч. 2 ст. 177 КПК України прокурору заборонено ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав. Заявляючи відповідне клопотання, прокурор повинен довести таку необхідність та вказати мету обрання запобіжного заходу.

Клопотання про зміну запобіжного заходу може заявлятися не лише прокурором, а й стороною захисту – підозрюваним чи обвинуваченим, до якого застосовано запобіжний захід, його захисником (ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 201 КПК України). Зміна може полягати у застосуванні як більш суворого, так і менш суворого запобіжного заходу. Якщо клопотання про зміну запобіжного заходу заявлено прокурором, то відповідно до ч. 2 ст. 200 КПК України у ньому «обов'язково зазначаються обставини, які: 1) виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу; 2) існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які прокурор на той час не знав і не міг знати» [44].

Аналогічно клопотання про скасування запобіжного заходу може заявлятися як прокурором, так і іншою стороною судового провадження, якщо відпали відповідні підстави для його застосування (ч. 1 ст. 331 КПК України).

Повноваження прокурора як сторони обвинувачення у судовому провадженні викладені у ст. ст. 331-333, 336, 337-341, 344, 347, 349-364, 380, 381-382, 383, 384, 387, 468-470, 472-476, 477, 500, 512, 516 КПК України.

Окремої статті, якою б передбачалися права та обов'язки прокурора у судовому засіданні під час судового розгляду у чинному КПК України не має. В свою чергу це пояснюється тим, що прокурор, як й інші учасники судового провадження, користується рівними правами на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України, є вільним у використанні своїх прав у межах та способах, передбачених КПК України [44].

Разом з тим, аналіз норм КПК України, присвячених судовому розгляду, дозволяє визначити, що прокурор в судовому засіданні має право заявляти клопотання, висловлюватися з приводу клопотань інших учасників, подавати заперечення (ст. 350 КПК України). Клопотання прокурора в судовому засіданні можуть стосуватися таких питань, як обрання, скасування або зміну запобіжного заходу обвинуваченому в суді (ст. 331 КПК України); застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ч. ч. 1, 2 ст. 333 КПК України).

Положення ч. 3 ст. 331 КПК України передбачає, що «незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців.

До спливу продовженого строку суд зобов'язаний повторно розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судові провадження не було завершене до його спливу» [44].

Аналізуючи положення ч. 3 ст. 331 КПК України не зрозуміло на кого покладено тягар доказування доцільності продовження строку тримання під вартою.

Крім того, на нашу думку вказані положення досить суперечливі, оскільки при зверненні до суду з клопотанням про продовження строків тримання під вартою прокурор має викласти обставини, які доводять, що заявлені раніше ризики не зменшилися або з'явилися нові ризики, які виправдовують продовження тримання особи під вартою, а застосування більш м'яких запобіжних заходів не гарантує запобігання цим ризикам.

Згідно з практикою застосування Європейським судом з прав людини пункту 3 статті 5 Конвенції «після спливу певного проміжку часу існування лише обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші підстави для продовження тримання особи під вартою; до того ж такі підстави мають бути чітко наведені національними судами» [53, 94].

Отже, «обґрунтованість застосування запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням права особи на свободу та особисту недоторканність, зокрема домашнього арешту та тримання під вартою, має піддаватися судовому контролю через певні проміжки часу, періодично об'єктивним та неупередженим судом на предмет перевірки наявності чи відсутності ризиків, за яких вказані запобіжні заходи застосовуються, у тому числі при закінченні досудового розслідування, коли деякі ризики вже можуть зникнути» [97].

Незважаючи на те, що такі положення викладено у рішенні Конституційного Суду України від 23.11.2017 № 1-р/2017 щодо вирішення питань під час обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження під час підготовчого судового засідання, вважаємо, що вони є слушними і при здійсненні судового розгляду в частині продовження запобіжних заходів у суді, зокрема тримання під вартою.

На думку Завтура В.А. п. 1 ч. 3 ст. 331 КПК України необхідно викласти у такій редакції: «Незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний ініціювати розгляд питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою....» [33, с. 167].

Однак, погоджуючись з думкою Конституційного Суду України, вважаємо, що положення ст. 331 КПК України варто доповнити нормою, щодо зобов'язання саме прокурором заявляти клопотання з приводу продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з метою обґрунтування доцільності такого продовження.

Попри те, що з моменту набрання чинності КПК України пройшло майже дев'ять років, враховуючи практичні потреби, окремі питання участі

прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді під час вирішення судом питань, пов'язаних з обранням, зміною, скасуванням та продовженням заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, здійснення ним повноважень з цих питань, потребують вирішення, у зв'язку з чим, пропонується:

1. Передбачити окремою нормою повноваження прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді.

2. Внести зміни до п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України доповнивши нормою, що серед інших суд розглядає клопотання про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого.

3. Доповнити ст. ст. 315, 392 КПК України нормою щодо можливості сторони обвинувачення оскаржувати в апеляційному порядку рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань щодо обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного стосовно обвинуваченого.

4. Зміст ст. 331 КПК України доповнити нормою з приводу зобов'язання прокурора заявляти клопотання щодо продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з метою обґрунтування доцільності такого продовження.

3.2. Особливості доказування прокурором при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх та неосудних осіб

Реформа кримінального судочинства спрямована на гуманізацію та підвищення гарантій захисту прав особи. КПК України, передбачає, що під час кримінального провадження неповнолітні користуються додатковими гарантіями.

У кримінальному провадженні щодо неповнолітніх мають виконуватись загальні завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК) і «застосовуватися загальні правила кримінального процесуального закону з урахуванням норм, які містять особливі правила досудового розслідування і судового розгляду щодо неповнолітніх» (глава 38 КПК) [44]. Зазначені норми не змінюють, а доповнюють і конкретизують загальні правила кримінального провадження.

Виокремлення особливостей зумовлено, зокрема, тим, що неповнолітні, через свій вік, фактично обмежені у правосуб'єктності. Компенсація цих обмежень має здійснюватись завдяки запровадженню державою у кримінальному провадженні додаткових механізмів захисту прав і законних інтересів дітей.

Визначну роль у цій сфері має прокурор, якого наділено процесуальними повноваженнями, необхідними для забезпечення прийняття законних процесуальних рішень та виконання процесуальних дій щодо неповнолітніх [69, с. 229].

При отриманні достовірної інформації, що кримінальне правопорушення вчинено неповнолітнім, а досудове розслідування проводиться неуповноваженим слідчим, дізнавачем, процесуальний керівник має негайно звернутись до керівника підрозділу досудового розслідування з вимогою заміни слідчого, дізнавача у провадженні на уповноваженого здійснювати досудові розслідування щодо неповнолітніх, інформувати керівника відповідного органу прокуратури про наявність причини, що унеможлиблює його участь у кримінальному провадженні. Після цього повноваження прокурора у кримінальному провадженні стосовно неповнолітнього покладаються керівником органу прокуратури на прокурора, на якого за розподілом обов'язків відповідної прокуратури покладено повноваження щодо захисту прав і свобод дітей.

Слушною є думка І.В. Ольшанецького, яким у своєму дисертаційному дослідженні вивчено інститут ювенальної прокуратури та необхідність його існування на виконання міжнародних зобов'язань України, а також

запропоновано авторське визначення поняття інституту ювенальної прокуратури як спеціальної єдиної структури в системі органів прокуратури, яка відповідно до Конституції та законів України, здійснює від імені держави визначені функції з метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх, які потрапили у конфлікт із законом [74, с. 170].

На нашу думку, з метою розбудови Української держави у європейському напрямку, існування поняття ювенального прокурора сприятиме додержанню забезпечення інтересів неповнолітніх, адже повноваження прокурора у кримінальних провадженнях щодо таких осіб мають здійснювати лише прокурори, які спеціально уповноважені керівником органу прокуратури на участь у кримінальних провадженнях зазначених категорій та мають найбільшу професійну кваліфікацію та життєвий досвід. У зв'язку з чим, на нашу думку, слушним є конкретизація в КПК України поняття ювенального прокурора та його повноважень щодо захисту прав і свобод неповнолітньої особи, оскільки дане поняття вже наявне в наказах Офісу Генерального прокурора.

Так, згідно вимог наказу Офісу Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509 «Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству» «перші заступники та заступники Генерального прокурора, заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (з урахуванням вимог частини 5 статті 8 Закону України «Про прокуратуру»), керівники обласних, місцевих (окружних) прокуратур, відповідних структурних підрозділів мають забезпечувати здійснення процесуальних та інших дій, спрямованих на захист інтересів держави у сфері охорони дитинства, додержання прав і свобод дітей, гарантованих Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини, Кримінальним процесуальним кодексом України та законами України, іншими міжнародно-правовими актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Безпосереднє виконання функцій прокуратури щодо захисту інтересів дітей та протидії насильству має бути доручено прокурорам, які мають високі моральні, ділові та професійні якості (ювенальні прокурори)».

Ураховуючи особливий статус неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, наказ Офісу Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509 встановив додаткову гарантію запобігання порушенню прав дітей у кримінальному провадженні. Пунктом 6.1 наказу закріплено вимогу щодо необхідності «приділення особливої уваги законності та обґрунтованості затримання неповнолітніх, застосування до них запобіжних заходів. Процесуальним керівникам особисто допитувати неповнолітніх перед вирішенням питання про застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [88].

«З метою виведення дітей із кримінального процесу та ресоціалізації їх у суспільне життя на всій території України запроваджено пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Такий проєкт реалізується на базі системи надання безоплатної правової допомоги. Спільний наказ про продовження та поширення на національному рівні принципу відновного правосуддя для неповнолітніх, які є вперше підозрюваними у вчиненні злочинів невеликої або середньої тяжкості, підписано 21.01.2019 за № 172/5/10 Міністерством юстиції України та Офісом Генерального прокурора» [89].

Ключовим аспектом у запровадженні відновного правосуддя для неповнолітніх є тісна взаємодія та координація не лише ювенальних прокурорів із правоохоронцями та психологами, а й інших учасників, зокрема осіб, що вчинили правопорушення та потерпілих.

У кримінальному провадженні прокурор має враховувати вимоги закону, якими регламентовано права неповнолітніх незалежно від їхнього процесуального статусу.

Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються для забезпечення кримінального провадження з метою досягнення дієвості цього провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України).

В КПК України заходам забезпечення кримінального провадження законодавцем присвячено Розділ 2, яким передбачено перелік та урегульовано порядок їх застосування.

Перелік заходів забезпечення визначено у ч. 2 ст. 131 КПК України. Стаття 176 КПК України передбачає, які запобіжні заходи застосовуються.

Якщо говорити про запобіжні заходи, які можуть бути застосовані лише до неповнолітніх, то вони визначені в окремих статтях, а саме ст. 493 КПК України передбачено, що «до неповнолітніх може бути застосований такий запобіжний захід як передання їх під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи», в ст. 495 КПК передбачено тимчасове видалення неповнолітнього обвинуваченого із залу судового засідання, ст. 499 КПК України врегульований «порядок поміщення у приймальник-розподільник для дітей осіб, які скоїли суспільно небезпечне діяння у віці від одинадцяти років і до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність» [44].

З метою узагальнення всіх запобіжних заходів, на нашу думку ст. 176 КПК України має бути доповнена положеннями щодо передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд та поміщення у приймальник-розподільних для дітей.

На думку В.В. Романюка з аналізу міжнародно-правових актів «впливають додаткові умови застосування заходів забезпечення кримінального провадження до неповнолітнього. Це зокрема: виключність застосування примусу як заходу впливу, дотримання при цьому честі та гідності неповнолітнього, відповідність заходу примусу до тяжкості та обставин кримінального правопорушення, врахування особливостей особистості неповнолітнього, якнайкраще забезпечення інтересів дитини, обґрунтованість застосування» [104, с. 116].

Вивчаючи положення КПК України можливо дійти висновків, що до неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених можуть бути застосовані всі заходи забезпечення кримінального провадження, однак їх вжиття має певні особливості.

Зокрема, «виклик неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого здійснюється шляхом вручення повістки про виклик батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику (ст. ст. 135, 489 КПК). Інший порядок допускається лише у разі, якщо це зумовлено обставинами, встановленими під час кримінального провадження (ст. 489 КПК), у тому числі якщо неповнолітній проживає окремо» [44].

«Якщо неповнолітній підозрюваний (обвинувачений) перебуває у спеціальній виховній або медичній установі, повістка чи повідомлення вручається керівникові цієї установи за три дні до проведення процесуальної/судової дії. Такими установами можуть бути приймальник-розподільник для дітей, школа соціальної реабілітації та професійне училище соціальної реабілітації органів освіти, центр медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я, спеціальна виховна установа Державної кримінально-виконавчої служби України, притулок для дітей, центр соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційний центр (дитячі містечка)» [60].

Якщо неповнолітня особа є свідком, привід до неї застосований бути не може (ч. 3 ст. 140 КПК). Однак, якщо неповнолітній є підозрюваним чи обвинуваченим та був у встановленому КПК України порядку викликаний, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього може бути застосовано привід (ч. 2 ст. 139 КПК).

«Рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи» (ч. 2 ст. 140 КПК) [44].

Таким чином, прокурор може не чекати клопотання від слідчого та з власної ініціативи прийняти рішення про привід неповнолітнього.

Що стосується тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, до яких відносяться: право керування транспортним засобом або судном, право полювання, право на здійснення підприємницької діяльності, право на володіння та носіння зброї. В даному випадку у разі необхідності суд може позбавити неповнолітнього правом керування транспортним засобом (мопедами або мотоциклами, оскільки неповнолітнім дозволяються лише ними керувати) та право на здійснення підприємницької діяльності (за наявності того, що неповнолітній займається підприємницькою діяльністю). Враховуючи, що дозвіл на зброю видається з 21 років, а право на полювання можливе лише з 18 років, такі заходи забезпечення кримінального провадження застосовані до неповнолітніх не можливі.

Аналогічним чином до неповнолітніх осіб, які перебувають у трудових відносинах, може бути застосовано відсторонення від посади. Зрозуміло, що неповнолітні не можуть бути суддями, у зв'язку з чим тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя неможливо.

Відсутні в КПК України обмеження щодо застосування до неповнолітніх таких заходів забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Що стосується арешту майна, то такий захід забезпечення кримінального провадження має бути застосований до неповнолітнього у разі якщо майно є саме у його власності.

З клопотаннями про відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор самостійно або ж слідчий за погодженням з прокурором.

Відповідно до ст. 168 КПК України «тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208, 298-2 цього Кодексу» [44].

Одна з основних засад здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх закріплена в статті 484 КПК. Відповідно до цієї імперативної норми «слідчий, прокурор зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати суть процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи та вживати інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього» [44].

Реалізація цієї норми має стати запорукою захисту прав дитини. Наприклад, якщо неповнолітній підозрюваний навчається, здійснювати процесуальні дії за його участю необхідно у вільний від навчання час, тощо.

Додержання права неповнолітнього на захист має бути у постійному полі зору прокурора. Щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, участь захисника обов'язкова з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (пункти 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України) [44].

З метою запобігти негативному впливу процесу кримінального провадження на неповнолітніх має стати більш виваженим підхід до їхнього затримання та обрання запобіжних заходів.

Варто погодитись з думкою О.В. Керевич, що «обираючи запобіжний захід щодо неповнолітнього, слідчі та судові органи повинні враховувати не лише загальні положення закону, а й норми кримінального та кримінально-процесуального законодавства, які підлягають застосуванню в кожному конкретному випадку – ті, що регулюють умови відповідальності неповнолітніх і порядок здійснення кримінального провадження. Поряд із віковими особливостями слід досліджувати обставини, які стосуються особистості неповнолітнього, а також обставини, що становлять кримінологічну характеристику вчинених ними кримінальних правопорушень. Особливо варто звертати увагу на з'ясування умов життя та

виховання неповнолітнього, повних і всебічних відомостей про його особу тощо» [51, с. 182].

Варто конкретизувати, що саме прокурор при ініціюванні питання про обрання запобіжних заходів та при погодженні клопотань слідчого, має враховувати всі особливості, що стосуються неповнолітнього, оскільки як нами вивчалось раніше, тягар доказування існування обставин КПК України покладає на прокурора, який полягає в перевірці законності і обґрунтованості застосування конкретного заходу під час кримінального провадження.

До неповнолітнього підозрюваного з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора може бути застосовано один із запобіжних заходів, визначених ст. 176 КПК України (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою) [44].

Слід мати на увазі, що у разі ініціювання обрання неповнолітній особі, яка є підозрюваним, запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, відповідно до вимог ст. 489 КПК він має викликатися слідчим, прокурором через його батьків або інших законних представників.

Передання під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи передбачає письмове зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку. Передання під нагляд можливе лише за згоди батьків та інших осіб, які попереджаються про характер підозри і про їхню відповідальність у разі порушення зобов'язання.

На нашу думку виникає необхідність внесення змін до ч. 5 ст. 493 КПК України щодо відповідальності адміністрації дитячої установи за порушення взятих на себе зобов'язань, оскільки порушення зобов'язання батьками, опікунами, піклувальниками щодо встановленого нагляду, тягне за собою грошове стягнення у розмірі від 2 до 5 мінімальних заробітних плат, у свою

чергу адміністрація дитячої установи не несе ніякої відповідальності за порушення взятих на себе зобов'язань.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням прокурора за правилами обрання запобіжного заходу або за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу.

Слід зазначити, що про передання під нагляд може клопотати тільки прокурор або сторона захисту, а при обранні інших запобіжних заходів – також слідчий за погодженням із прокурором.

Відповідно до пункту 6 наказу Офісу Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509 «перед зверненням до суду з клопотанням про передання неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених під нагляд осіб, визначених у ч. 1 ст. 493 КПК України, прокурор має доручати слідчим з'ясування відомостей про особу батьків, опікунів або піклувальників та їхні стосунки з неповнолітніми. Такі клопотання надсилати до суду лише за наявності даних про те, що вказані особи можуть належно здійснювати нагляд за неповнолітніми, раніше не притягувалися до відповідальності за невиконання обов'язків щодо виховання та догляду за дітьми і за інші правопорушення стосовно дітей» [88].

КПК України передбачає, що затримання та застосування до неповнолітнього такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, можливе лише за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. 2 ст. 492 КПК). При цьому обов'язковими умовами є наявність обґрунтованої підозри про вчинення саме цим неповнолітнім злочину та застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, визначеним у ст. 177 КПК України, перелік яких є вичерпним.

Прокурорам необхідно вимагати суворого додержання органами досудового розслідування вимог закону щодо негайного повідомлення про

затримання чи взяття під варту неповнолітніх, їхніх батьків, усиновителів, опікунів чи піклувальників (ч. 2 ст. 213, ч. 3 ст. 492 КПК).

Крім того, прокурор має постійно перевірити чи не порушуються ці вимоги чинного законодавства органами досудового розслідування.

До особи, яка у віці від 11 років до досягнення віку з якого настає кримінальна відповідальність, вчинила суспільно-небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років може бути застосовано запобіжний захід у вигляді поміщення до приймального-розподільника для дітей. «Рішення про поміщення неповнолітнього до приймального-розподільника на строк до 30 днів приймається на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» [41, 44].

При цьому саме на прокуророві лежить обов'язок довести наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК, та те, що «жоден з більш м'яких заходів не може запобігти цьому». «Строк тримання у приймальнику-розподільнику може бути продовжено до 30 днів у порядку, встановленому для продовження строків тримання під вартою» (ч. 4 ст. 499 КПК).

Окреслюючи питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження до неповнолітніх, на нашу думку неможливо лишити без уваги питання застосування до вагітних жінок і жінок, які мають дітей дошкільного віку, оскільки вони теж є вразливою в правовому сенсі категорією.

М. Панасюк зауважував, що під час обрання заходів забезпечення кримінального провадження жінці-матері (вагітній або такій, що виховує дітей дошкільного віку) повинні враховуватися права дітей, адже питання виживання, виховання та навчання дитини повинні бути пріоритетними й становлять вищий суспільний інтерес, особливо під час застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою. Слідчому, прокурору, слідчому судді варто взяти до уваги під час обрання запобіжних заходів вищезазначені

обставини й по можливості здійснювати заміну такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, домашнім арештом [77, с. 209].

Крім того, І.Г. Голуб та М. Панасюк пропонують доповнити ст. 178 КПК України пунктом 4-а: «Вагітність або наявність дітей дошкільного віку в обвинуваченої, підозрюваної та дотримання прав дітей особи, щодо якої обирається запобіжний захід», мотивуючи тим, що виділення цієї обставини є важливим у зв'язку з виконанням жінкою своїх сімейних прав та обов'язків матері щодо своєї малолітньої дитини (дитини дошкільного віку), у тому числі ще ненародженої, а також сприяє захист прав дитини [11, с. 164].

Відповідно до ст. 508 КПК «до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом такі запобіжні заходи:

- 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку» [44].

«Такі запобіжні заходи є засобами впливу на особу, яка має психічний розлад (обмеження свободи або встановлення нагляду залежно від рівня суспільної небезпеки хворого), з метою запобігти подальшій суспільно небезпечній поведінці до вирішення судом питання про застосування примусових заходів медичного характеру по суті, з одночасним наданням їй невідкладної психіатричної допомоги, якщо вона того потребує» [108, с. 179].

Питання забезпечення додержання законності при застосуванні запобіжних заходів до неосудних осіб є одним із пріоритетних напрямків діяльності прокурора, оскільки психічно хворі особи є особливою категорією учасників кримінального провадження.

Запобіжні заходи до неосудних осіб застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби, а саме за висновком стаціонарної психіатричної експертизи.

Необхідно мати на увазі, що застосуванню запобіжних заходів до неосудних осіб передують необхідність зміни порядку досудового розслідування слідчим, дізнавачем, прокурором.

Застосування передбачених запобіжних заходів здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими главою 18 КПК України.

Втім виникає питання чи можливе застосування до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, запобіжні заходи передбачені для загальної категорії правопорушників (особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою). П.С. Елькінд констатує, що «застосування запобіжних заходів до неосудних є неможливим» [19, с. 60-61]. На думку, Т.Г. Фоміної до зазначеної категорії осіб можуть бути обрані лише два види запобіжних заходів, визначених в ст. 508 КПК [131, с. 170]. Л.І. Петрухін вважає, що «до душевнохворих, які представляють небезпеку для себе та оточуючих може бути застосований лише один запобіжний захід – взяття під варту (у лікарняних умовах), адже зміст та значення інших запобіжних заходів для душевнохворого є незрозумілими і вони не утримають його від суспільно небезпечної поведінки» [79, с. 119].

Ми в свою чергу погоджуємось з думкою Г.К. Тетерятник, що у кримінальному процесі запобіжні заходи є, в першу чергу, засобами досягнення конкретних цілей, визначених у ч. 1 ст. 148 КПК України, які, в свою чергу, виступають умовами для реалізації завдань кримінального судочинства. Тому застосування, вибір виду запобіжного заходу, повинен відповідати критеріям оптимальності відносно цілей та допустимості, відносно суб'єкта та тієї правової ситуації, у якій цей захід застосовується [115, с. 978].

Однак слід звернути увагу, що «слідчому, прокурору при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу у вигляді передання на піклування опікунам, близьким родичам або членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом доцільно зібрати відомості про особу опікунів, близьких

родичів та членів сім'ї, їхні стосунки, щоб бути впевненим у тому, що вони зможуть виконати покладені на них обов'язки у зв'язку із застосуванням відповідного запобіжного заходу. Такі особи мають бути сумлінними, викликати у слідчого, прокурора довіру, оскільки саме така особа, на яку покладаються обов'язки, повинна бути здатною постійно контролювати поведінку особи, яка має психічне захворювання або розклад психічної діяльності» [132, с. 103].

Погоджуємось з думкою В.В. Смирнкової-Бартенєвої, що прокурор «особливу увагу повинен приділяти законності вирішення питання щодо застосування запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку» [108, с. 179].

У клопотанні про обрання запобіжного заходу в порядку ст. 508 КПК України або зміну раніше обраного запобіжного заходів варто зазначати:

- дані щодо проведеної судово-психіатричної експертизи;
- позицію щодо можливості участі особи у судовому засіданні;
- лікувальну установу, яка буде здійснювати лікарський нагляд або до якої має бути поміщена особа.

Доцільно вказувати у клопотанні про обрання запобіжного заходу у виді поміщення до психіатричного нагляду в умовах, що виключають її небезпечну поведінку лікувальний заклад тієї категорії нагляду, який показано особі згідно висновку судово-психіатричної експертизи.

Під час складання клопотання про застосування запобіжного заходу в порядку ст. 508 КПК, прокурор крім загальних даних, передбачених ст. ст. 184, 200 КПК України, повинен указати дані щодо проведеної психіатричної експертизи, її висновок [132, с. 103].

У ході досудового розслідування при необхідності направлення особи до медичного закладу для того щоб провести психіатричну експертизу рішення ухвалюється слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, а під час судового провадження – ухвалою суду.

Відповідні клопотання подаються сторонами у порядку, який визначено для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу.

Висновки до розділу 3

1. Прогалиною в законодавстві є відсутність в КПК окремої норми, яка регулює повноваження прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді, що потребує удосконалення та внесення відповідних змін.

2. Положення п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України доцільно доповнити нормою, що серед інших клопотань учасників кримінального провадження з метою підготовки до судового розгляду суд розглядає клопотання про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження.

3. Положення ст. ст. 315, 392 КПК України доцільно доповнити можливістю прокурором оскаржувати в апеляційному порядку рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів.

4. Доведено необхідність передбачити в змісті ст. 331 КПК України обов'язку прокурора заявляти клопотання про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з обґрунтуванням доцільності такого продовження.

5. Необхідність внесення змін до ч. 5 ст. 493 КПК України щодо відповідальності адміністрації дитячої установи за порушення взятих на себе зобов'язань, оскільки порушення зобов'язання батьками, опікунами, піклувальниками щодо встановленого нагляду, тягне за собою грошове стягнення у розмірі від 2 до 5 мінімальних заробітних плат, у свою чергу адміністрація дитячої установи не несе ніякої відповідальності за порушення взятих на себе зобов'язань.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження наведено нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні особливостей здійснення доказування прокурора при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом.

1. Налагоджена взаємодія та уніфікація трактування порядку застосування положень КПК сприяє здійсненню чіткої та ефективної процесуальної діяльності, уникненню необґрунтованого порушення норм КПК України, як з боку правоохоронних органів так і суду. В свою чергу на прокурора покладено забезпечення охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, законність здійснення дізнавачами та слідчими діяльності у кримінальному процесі, оскільки прокурор визначає напрямок досудового розслідування, має доступ до процесуальної інформації, обізнаний про ключові рішення, що приймаються дізнавачами та слідчим.

Заходи забезпечення кримінального провадження обмежують права та інтереси особи, у зв'язку з чим, прокурор має сприяти своєчасному усуненню порушень закону та забезпечувати в кожному конкретному випадку належну правову процедуру. Прокурор повинен належним чином перевіряти клопотання дізнавача чи слідчого або самостійно його складати у відповідності до вимог КПК, у разі ініціювання зміни ЗЗ з обґрунтуванням необхідності такої зміни та неможливості запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, особливо якщо це стосується саме зміни на більш суворий запобіжний захід.

2. З метою підвищення значущості роль прокурора в застосуванні ЗЗКП та уникнення порушень обмежують прав та інтересів особи запропоновано визначити в ст. 36 КПК серед інших конкретне повноваження прокурора щодо нагляду за додержанням законів під час обрання, зміни та скасування ЗЗКП. Також, доцільно окремою нормою визначити повноваження прокурора у підготовчому судовому провадженні та судовому розгляді.

3. Запропоновано всі 33 узагальнити в ст. 176 КПК, зокрема тих, що можуть застосовуватись до неповнолітніх.

4. Доведено необхідність викладення ст. 179 викласти у новій редакції, що стосується саме того, що прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків та за результатом надання оцінки обставинам, які передбачені статтями 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. Визначено, що саме має зазначатись прокурором у постанові про застосування запобіжного заходу, а також те, що винесена прокурором постанова про застосування до особи запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання, може бути оскаржена до слідчого судді.

5. Обґрунтовано, що такий запобіжний захід як особиста порука може бути застосований за постановою прокурора, у зв'язку з чим, статтю 180 доповнити частиною 1¹ такого змісту: «Прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків, які передбачені ст.ст. 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистої поруки. Копія постанови про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному та поручителям негайно під розпис». У частині 2 статті 180 перед словами «слідчий суддя» доповнити словом і знаком «прокурор»,».

6. Запропоновано положення ч. 1 ст. 584 КПК України доповнити, що прокурор звертається з клопотанням про екстрадиційний арешт особи до слідчого судді в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана (у разі попереднього отримання клопотання іноземної держави про видачу або у разі перебування під вартою у межах цього ж населеного пункту регіону) або перебуває під вартою (у разі затримання в межах інших населених пунктів регіону).

7. Доведено необхідність змінити формулювання редакції ч. 10 ст. 584 КПК та зазначення, що екстрадиційний арешт застосовується до вирішення

питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі на дванадцять місяців.

8. Спрощення процедури отримання дозволу на вилучення речей та документів, а саме шляхом прийняття відповідної постанови прокурором, сприятиме економії часу слідчого та дізнавача, зниженню завантаженості слідчих суддів та прискоренню здійснення доступу до необхідних речей та документів.

9. Запропоновано розширити перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені прокурором з приводу арешту майна, відмову у ньому, повного або часткового його скасування, зняття арешту з майна, про повернення тимчасово вилучених речей і документів, застосування окремих запобіжних заходів або відмову в їх застосуванні (особисте зобов'язання, особиста порука), у тому числі тих, які стосуються неповнолітніх.

10. Визначено доцільність доповнення підпункту 2 пункту 1 статті 309 КПК положеннями щодо можливості прокурором оскаржувати в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, визначення розміру застави та не врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України при застосуванні такого запобіжного заходу.

11. Запропоновано зміст ст. 331 КПК України доповнити нормою щодо обов'язку прокурора заявляти клопотання щодо продовження тримання під вартою та обґрунтувати доцільність такого продовження.

12. З метою уникнення неоднозначного тлумачення норм права, запропоновано положення п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України доповнити нормою, що серед інших суд розглядає клопотання про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження.

13. Запропоновано внесення змін до ч. 5 ст. 493 КПК України щодо відповідальності адміністрації дитячої установи за порушення взятих на себе зобов'язань, оскільки порушення зобов'язання батьками, опікунами, піклувальниками щодо встановленого нагляду, тягне за собою грошове

стягнення у розмірі від 2 до 5 мінімальних заробітних плат, у свою чергу адміністрація дитячої установи не несе ніякої відповідальності за порушення взятих на себе зобов'язань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агакерімов О.Н. Домашній арешт в системі запобіжних заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. Універ. «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 246 с.
2. Агакерімов О.Н. Підстави обрання як запобіжних заходів взагалі, так і домашнього арешту зокрема, у світлі сучасного вітчизняного кримінального провадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 3. С. 56-61.
3. Азаров Д.С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. С. 129-133. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2013_144-145_32.
4. Аленін Ю.П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року. *Юридичний часопис НАВСУ*. 2013. № 1. С. 198–203.
5. Аленин Ю.П. О двоякой правовой природе задержания лица в уголовном процессе. *Актуальні проблеми держави та права: збірник наукових праць*. Вип. 27 / Редкол.. С.В. Ківалов (голов. ред. Та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса : Юридична література, 2006. – С. 7-13.
6. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України.: дис. д. ю. н. 12.00.09 / Львівськ. нац. унів. Імені Івана Франка. Львів, 2016. 498 с.
7. Вакулік О.А., Ю.І. Азаров Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.
8. Витяг з узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2004. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

9. Геселев О. В. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 78-92

10. Гловюк І.В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. 2014. №10. С. 97-105.

11. Голуб І.Г. Проблеми питання застосування запобіжних заходів щодо жінок у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-2 (2). С. 163-165. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-2%282%29__49

12. Гультай П. М. Роль прокурора в механізмі застосування запобіжних заходів у досудовому кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 338–342.

13. Громова М.Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 2 (27). С. 40-43.

14. Грошевий Ю.М., Шило О.Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 220-226.

15. Дворецький О.С. Прокурор як суб'єкт, на якого покладено обов'язок доказування у кримінальному провадженні. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. Ужгород. 2017. Вип. 4. С. 278-280.

16. Деркач Н.М. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 5. С. 89-96. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2013_5_10.

17. Дрозд В.Г., Климчук В.П. Підстави та порядок застосування неізоляційних запобіжних заходів. *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 251–257.
18. Єні О.В. Діяльність прокурора при підготовці клопотань про застосування запобіжних заходів. *Вісник прокуратури*. 2016. № 5. С. 50–59.
19. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. Л. Изд-во Ленингр. ун-та., 1976. 143 с.
20. Завертайло І.О. Деякі аспекти прокурорського нагляду при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт). *Правове життя сучасної України*: матер. міжнар.наук.-практ. конфер. 15 травня 2020 року. Одеса, 2020. Том 3. С. 281-284.
21. Завертайло І.О. Здійснення прокурором доказування при обранні деяких заходів забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичні та кримінальні-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування*: матер. III дистанц. конф. 11 грудня 2017 року. Одеса, 2017. Том 1. С. 218-222.
22. Завертайло І.О. Оскарження розміру застави, визначеної судом при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 18 травня. 2018 року. Одеса, 2018. Том 2. С. 344-347.
23. Завертайло І.О. Нагляд прокурора при обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2019. № 4. 332–335.
24. Завертайло І.О. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовженні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження в суді першої інстанції. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 16-169.

25. Завертайло І.О. Повноваження прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Верховенство права очима правників-початківців*: матер. Всеукр. наук. конфер. 18 листопада 2017 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 246-248.

26. Завертайло І.О. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 3. Vol. 1. Р. 128-132.

27. Завертайло І.О. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановленні ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія : Право*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. Т.3 Вип. 34. С. 79-83.

28. Завертайло І.О. Процесуальні порушення при складанні обвинувального акта та підстави повернення його судом для усунення недоліків, в тому числі з угодою. Точка зору практичного працівника. *Вісник Академії митної справи. Серія : Право*. 2015. № 1 (14). С. 127-133.

29. Завертайло І.О. Припинення дії запобіжних заходів. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. семін. 06 грудня 2019 року. Івано-Франківськ : редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. С. 23-26.

30. Завертайло І.О. Про окремі аспекти звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. 26-27 червня 2020 року. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 78-81.

31. Завертайло І.О. Роль прокурора в доказуванні обставин при затриманні підозрюваного та обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та*

практика правозастосування: колективна монографія / за заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 551-573.

32. Завертайло І.О. Щодо здійснення виклику слідчим, прокурором та судового виклику у кримінальному провадженні. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. 26-27 черв. 2020 р. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 132-136.*

33. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. Універ. «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. - 237 с.

34. Завтур В.А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 140-146.

35. Завтур В.А. Розгляд клопотань в порядку ст. 333 КПК України: особливості доказування та вирішення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №2. С. 242–245.

36. Задерако К.В. Иные меры процессуального принуждения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ростов на Дону, 2005. 25 с.

37. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Інформаційного листа від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>.

38. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.05.2013 № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до

Кримінального процесуального кодексу України» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>.

39. Каліновська М.О. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №1. С. 243-248.

40. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073¹-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

41. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

42. Кримінальний процес України : підруч. / Л.Д.Удалова, Д.П. Письменний, О. І. Галаган та ін.; за ред. В. В. Коваленка та ін. 2013. 544 с.

43. Кримінальний процес : підручник. / Тацій В.Я., Грошевий Ю.М., Капліна О.В., Шило О.Г. Харків : Право, 2013. 824 с.

44. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

45. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. Харків, 2012. 664 с.

46. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М.Бандурка, Є.М.Блажівського, Є.П.Бурдоль та ін.; заг. ред. В.Я.Тація, В.П.Пшонки, А.В.Портнова. Харків : Право, 2012. 768 с.

47. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

48. Кримінально-процесуальне право України : підручник / за заг. ред. Ю.П. Аленіна; ОНЮА, рец.: В.Є. Загородній, Л.Д. Удалова, М.Є. Шумило. Одеса, 2009. 816 с.

49. Кримінальний процесуальний кодекс України : постатейна систематизація окремих правових позицій Верховного Суду / наук. ред.: І.В. Гловюк, М.І. Пашковський, Д.В. Пономаренко; (уклад.: О.Є. Блащук, І.В. Гловюк, В.П. Кедик, М.І. Пашковський, Д.В. Пономаренко, О.С. Троян). Одеса, 2019. 960 с.

50. Керевич О.В. Здійснення провадження по кримінальних проступках за новим КПК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 525-532. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_4_77.

51. Керевич О. В. Методологічні аспекти обрання запобіжних заходів щодо неповнолітніх. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2. С. 179-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_2_17.

52. Ковтун І.В. Проблема запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 230 - 240.

53. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковано від 09.11.1995 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n39

54. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

55. Коріняк О.М. Захист прав і свобод людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні України : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України; Запоріжжя, 2013. 196 с.

56. Корнуков В.М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1978. 170 с.

57. Кудин Ф. М. Принуждение в уголовном судопроизводстве. Красноярск. Изд-во Красноярского ун-та, 1985. 136 с.

58. Лапкін А.В. Деякі проблеми визначення термінології щодо діяльності прокурора у кримінальному провадженні у зв'язку зі зміною

конституційної регламентації функцій прокуратури. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., 18 листопада 2016 року. Харків, 2016. С. 142–145.

59. Лапкін А. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1 (34). С. 58–63.

60. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1134740-13#Text>

61. Лобойко Л. М., Банчук О.А. Кримінальний процес : навчальний посібник. К.: Ваіте, 2014. 280 с.

62. Лялюк Є. Загальні правила здійснення виклику слідчим, прокурором та судового виклику як заходів забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 197-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_40.

63. Макаренко Є.І. Затримання підозрюваного у вчиненні злочину: вимоги чинного КПК України та євростандарти. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 222-230.

64. Маліновський О.А. Узагальнення про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження. URL: www.apcourtkiev.gov.ua/wp-content/.../07/UZZZZZ.doc.

65. Марчук Н. Основні напрями участі прокурора в кримінальному провадженні на досудових стадіях. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4. С. 57–62.

66. Мельников В. Ю. Понятие мер уголовно-процессуального принуждения и его виды. *Северо-Кавказский юридический вестник*. 2006. № 2. С. 126-138.

67. Мерімеріна І.О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну,

скасування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2021. №64. С. 341-345.

68. Мерімеріна І.О. Прокурор як суб'єкт доказування при зміні запобіжних заходів. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 11–12 червня 2021 року. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 53-56.

69. Мерімеріна І.О. Реалізація повноважень прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №5. С. 228-234.

70. Мироненко О.В. Зміна запобіжних заходів у досудовому провадженні: проблеми й недоліки процесуального порядку. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2(3). С. 223-229.

71. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1 (22). С. 70-76.

72. Москалюк Ю.Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2015. 200 с.

73. Нор В. Т., Шевчук М. І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. №6-2. С. 173-187.

74. Ольшанецький І.В. Конституційно-правові засади інституту ювенальної прокуратури в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2019. 223 с.

75. Осадча О. С. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів : монографія. Харків : Панов, 2016. 224 с.

76. Палюх А.І. Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 206 с.

77. Панасюк М. Проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження до вагітних жінок і жінок, які мають дітей дошкільного віку. *Підприємництво, господарство і прав.* 2017. №9. С. 207-2010. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/43.pdf>

78. Патрелюк Д. А. Електронне кримінальне провадження як напрям подолання протидії кримінальному переслідуванню. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2018. № 15. С. 167-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2018_15_26.

79. Петрухин Л.С. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М. : Наука. 1989. 256 с.

80. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затверджене наказом Генерального прокурора України № 139 від 06.04.2016 (із змінами, внесеними згідно з наказами Генеральної прокуратури № 147 від 22.05.2017, № 16 від 31.01.2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.

81. Постанова Пленуму Верховного суду України від 25.04.2003 №4 «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-03#Text>

82. Постанова Пленуму Верховного суду України від 26.03.1999 № 6 «Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-99#Text>

83. Починок В. Судова практика застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 2. С. 240-243.

84. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII (в редакції

Закону України від 20.12.2019 № 321-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.

85. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України від 28.03.2019 № 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0363-19>

86. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

87. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 № 4 гн. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

88. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству : наказ Офісу Генерального прокурора від 04.11.2020 № 509. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/gn>

89. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : наказ Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора від 21.01.2019 № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

90. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

91. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про взяття під варту до суду» від 27 червня 1980 року №11. URL: <http://www.coe.kiev.ua/>

92. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року № R (2000) 19 «Комітет міністрів – державам-членам про роль прокуратура в системі кримінального правосуддя». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf.

93. Рекомендація Res Комітету Міністрів державам-учасникам щодо застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань від 27 вересня 2006 року №13. URL: <https://rm.coe.int/16806f40e5>

94. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Слоєв проти України» 17283/02 від 6 листопада 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_433#Text

95. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Чеботар проти Молдови» № 35615/06, від 13 листопада 2007 року. URL: <https://khpg.org/1359449527>

96. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів від 19.06.2019 за № 261дп-18. URL: <https://www.kdkp.gov.ua/decision/2018/06/19/441>

97. Рішення Конституційного суду у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23.11.2017 № 1-п/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17>

98. Рішення Конституційного суду у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13.06.2019 № 4-п/2019. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/4p.pdf>

99. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Татькова Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17.03.2020 № 5-п/2020. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2020.pdf

100. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни, Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 №6рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01#Text>

101. Рогатюк І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 604 с.

102. Рожнова В. В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09. 2003. 27 с.

103. Рожнова В. В. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина). НАВС, 2012. С.333–334.

104. Романюк В.В. Заходи забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 114-122.

105. Руденко М. В. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. С. 160–168.

106. Сапін О.В. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні за законодавством України й пострадянських країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 331-336.

107. Сачко О.В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Актуальні проблеми теорії держави і права*. 2018. С. 127–133. URL: <http://www.apdp.in.ua/v81/20.pdf>
108. Смирнова-Бартенєва, В. В. Забезпечення прокурором законності при застосуванні запобіжних заходів до неосудних осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право*. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 178–181
109. Смоков С. М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Форум права*. 2012. № 2. С. 628-632. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_100
110. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_9_28.
111. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора за 2011, 2019-2021 роки. *Офіс Генерального прокурора* : вебсайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>
112. Столітній А.В. Автоматизований кримінальний процесуальний контроль. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (49). С. 89-93.
113. Столітній А., Каланча І. Обліково-реєстраційна дисципліна за кримінальним процесуальним законодавством України. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 143-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2015_1_27.
114. Столітній А. В. Документи реагування за новим Законом України «Про прокуратуру». *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 171-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29__32.
115. Тетерятник Г. К. Проблеми застосування ізоляційних запобіжних заходів до осіб, щодо яких здійснюється провадження по застосуванню примусових заходів медичного характеру. *Форум права*. 2012. № 1. С. 977-982. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_155

116. Тищенко О.І. Домашній арешт як запобіжний захід: окремі питання правозастосовних реалій. *Форум права*. 2017. № 3. С. 215-220.
117. Тищенко О.І. Зміна запобіжного заходу у кримінальному провадженні: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 325-328.
118. Тищенко О.І. Окремі аспекти застосування запобіжного заходу у вигляді застави (за матеріалами судової практики). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 140–141.
119. Торбас О.О. Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації : монографія. Одеса : Юридична література, 2020. 284 с.
120. Тютюн Т.М. Узагальнення проблемних питань, які виникають при розгляді клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів. URL : <http://www.apcourt.gov.ua/wp-content/uploads/2015/07/12014-kr.pdf>
121. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 08.07.2015 у справі 522/13877/15-К. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68866266>
122. Ухвала Ірпінського міського суду Київської області від 29.04.2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43860926>.
123. Ухвала Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 15.06.2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44843355>.
124. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 04.07.2014 у справі № 520/3826/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44305270>.
125. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 10.03.2015 у справі № 522/1041/15-К. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43178779>.

126. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 77–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_14.
127. Фаринник В.І. Міжнародний досвід застосування заходів процесуального примусу. *Митна справа*. Спеціальний випуск. 2014. С. 8-18.
128. Фаринник В.І. Підстави та процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. *Форум права*. 2015. № 1. С. 329-336.
129. Федотова Г.В. Щодо поняття «кримінальний проступок» у кримінальному праві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016 № 19. С. 103–105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_19_28
130. Фірман О.В. Поняття та підстави для застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 2 (3). С. 122–128.
131. Фоміна Т.Г. Процесуальний порядок обрання запобіжного заходу до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 169 – 177.
132. Фоміна Т. Г. Процесуальна характеристика запобіжних заходів, що обираються до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. *Право і безпека*. 2017. № 2. С. 101-107.
133. Фоміна Т. Сутність процесуального порядку застосування запобіжного заходу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 207-211.
134. Фулей Т.І. Застосування Європейської конвенції з прав людини при здійсненні правосуддя в Україні: навч.-метод. посіб. для суддів. К. : ТОВ «Гешальт Консалтінг груп», «Прок-бізнес», 2009. 200 с.

135. Хавронюк М.І. Проступок, його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду: новітні середньоазійські підходи у порівнянні із вже відомими. *Право України*. 2020. № 02. 19 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19388>

136. Хитра А. Я., Дашак Я. О. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2016. Вип. 3. С. 292-302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_3_33

137. Ципишук К.В. Поняття «Кримінальний проступок» у кримінальному праві України Збірники наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів). *Актуальні проблеми кримінального права*. 2019. С. 308-311. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/15292/1/%D0%97%D0%91%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_2019_p309-312.pdf

138. Шило О.Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. № 25. С. 269–273.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові статті, у яких опубліковано основні результати дисертаційного дослідження:

1. Завертайло І. О. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановлення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2015. Випуск 34 (3). С. 79-83.

2. Завертайло І. О. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовженні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження в суді першої інстанції. *Журнал східноєвропейського права.* 2019. № 64. С. 160-169.

3. Завертайло І. О. Повноваження прокурора під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020. № 3. Vol. 1. P. 128-132.

4. Мерімеріна І. О. Реалізація повноважень прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 5. С. 228-234.

5. Мерімеріна І.О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийнятих слідчим суддею рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник УжНУ. Серія : Право.* 2021. № 64. С. 341-345.

Список публікацій здобувача, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

6. Завертайло І. О. Процесуальні порушення під час складання обвинувального акта і підстави повернення його судом для усунення недоліків, в тому числі з угодою (погляд практичного працівника). *Вісник Академії митної справи. Серія : Право*. 2015. № 1 (14). С. 127-133.

7. Завертайло І. О. Роль прокурора в доказуванні обставин під час затримання підозрюваного та обрання запобіжних заходів під час досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна; відпов. за вип. І. В. Гловюк. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 551-573.

8. Завертайло І. О. Повноваження прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Верховенство права очима правників-початківців* : матеріали Всеукр. наук. конф., 18 листопада 2017 року. Т. 1. Одеса, 2017. С. 246-248.

9. Завертайло І. О. Здійснення прокурором доказування при обранні деяких заходів забезпечення кримінального провадження. *Криміналістичні та кримінальні-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування* : матер. III дистанц. конф., 11 грудня 2017 року. Одеса, 2017. Т.1. С. 218-222.

10. Завертайло І. О. Оскарження розміру застави, визначеної судом при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18 травня 2018 року. Одеса, 2018. Т. 2. С. 344-347.

11. Завертайло І. О. Нагляд прокурора при обліку заходів забезпечення кримінального провадження в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 332-335.

12. Завертайло І. О. Припинення дії запобіжних заходів за КПК України. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. семін. 06 грудня 2019 року. Івано-

Франківськ : редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. С. 23-26.

13. Завертайло І.О. Деякі аспекти прокурорського нагляду при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт). *Правове життя сучасної України* : матер. міжнар.наук.-практ. конфер., 15 травня 2020 року. Одеса, 2020. Т. 3. С. 281-284.

14. Завертайло І. О. Щодо здійснення виклику слідчим, прокурором та судового виклику у кримінальному провадженні. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 26-27 червня 2020 року. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 132-136.

15. Завертайло І.О. Про окремі аспекти звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 26-27 червня 2020 року. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 78-81.

16. Мерімеріна І.О. Прокурор як суб'єкт доказування при зміні запобіжних заходів. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції* : матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 11–12 червня 2021 року. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2021. С. 53-56.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію обговорено та схвалено на міжкафедральному семінарі кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності та кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження оприлюднено на: Всеукраїнській науковій конференції «Верховенство права очима правників-початківців» (м. Одеса, 18 листопада 2017 р.), III дистанційної конференції «Криміналістичні та кримінальні-процесуальні засоби оптимізації досудового розслідування» (м. Одеса, 11 грудня 2017 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах Європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.), VIII Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, 06 грудня 2019 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина». (м. Запоріжжя, 26-27 червня 2020 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 26-27 червня 2020 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції». (м. Одеса, 11-12 червня 2021 р.).

**Пропозиції щодо внесення змін і доповнень
до Кримінального процесуального кодексу України**

1. Доповнити ч. 2 ст. 36 пунктом 22 у редакції:

«22. перевіряти законність обрання, зміни, скасування заходів забезпечення кримінального провадження».

2. Доповнити ст. 131 пунктом 3 у редакції:

«3. Відомості про застосування заходів забезпечення кримінального провадження вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань у визначений законодавством строк».

3. Викласти ч. 2 ст. 159 у такій редакції:

«Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі постанови слідчого, за погодженням з прокурором, або прокурора, ухвали слідчого судді або суду під час судового провадження».

4. Викласти ч. 1 ст. 160 у такій редакції:

«1. Прокурор самостійно або за клопотанням слідчого під час досудового розслідування, або за клопотанням сторони кримінального провадження, має право винести постанову про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу.

Сторони кримінального провадження мають право звернутися до суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу».

5. Викласти ч. 1 ст. 163 у наступній редакції:

«Після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд упродовж доби з моменту надходження до суду, здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, за винятком випадку, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів».

6. Доповнити ст. 163¹ такого змісту:

«Стаття 163¹. Тимчасовий доступ до речей і документів під час досудового розслідування

1. Слідчий, з погодженням з прокурором, або прокурор виносить постанову про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторони кримінального провадження у своєму клопотанні доведуть або прокурор самостійно встановить наявність достатніх підстав вважати, що речі або документи:

а) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

б) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження мають суттєве значення для встановлення важливих обставин кримінального провадження;

в) не становлять собою або не включають речей і документів, що містять охоронювану законом таємницю.»

7. Викласти ст. 170 у наступній редакції:

«Стаття 179. Особисте зобов'язання

1. Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього прокурором, слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені статтею 194 цього Кодексу.

2. Прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків та за результатом надання оцінки обставинам, які передбачені статтями 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.

3. У постанові про застосування запобіжного заходу прокурор зазначає відомості про:

1) кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність), у якому підозрюється особа;

2) обставини, які свідчать про існування ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу;

3) посилення на докази, які обґрунтовують ці обставини;

4) запобіжний захід, який застосовується;

5) конкретні обов'язки, передбачені частиною п'ятою статті 194 цього Кодексу, що покладаються на підозрюваного.

4. Копія постанови про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному негайно під розпис.

5. Підозрюваному, обвинуваченому письмово під розпис повідомляються покладені на нього обов'язки та роз'яснюється, що в разі їх невиконання до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення в розмірі від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

6. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор.

7. Постанова прокурора про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання, може бути оскаржено слідчому судді у порядку, передбаченому цим Кодексом».

8. Доповнити ст. 180 частиною 1-1 у редакції:

«1-1. Прокурор під час досудового розслідування, за наявності ризиків, які передбачені ст. ст. 177, 178 цього Кодексу, має право своєю постановою застосувати до підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистої поруки. Копія постанови про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному та поручителям негайно під підпис».

9. Доповнити ч. 2 ст. 180 перед словами «слідчий суддя» словом і знаком «прокурор».

10. Викласти п. 6 ч. 1 ст. 190 КПК у наступній редакції:

«6. строк дії ухвали або момент втрати ухвалою законної сили».

11. Викласти ст. 203 у наступній редакції:

«Ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу, ухвалення виправдувального вироку чи закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому цим Кодексом, та в інших випадках, коли сплинули обставини застосування запобіжного заходу, на підставі відповідної постанови».

12. Виключити з п. 2 ч. 1 ст. 208 умову, при якій можливо здійснити затримання:

«безпосередньо після вчинення злочину».

13. Внести зміни та доповнити п. 3 ч. 1 ст. 208 у редакції:

«3. особу можливо затримати без ухвали слідчого судді якщо під час розслідування зібрано достатньо доказів, які в сукупності з іншими доказами дають підстави вважати, що саме вона його вчинила чи причетна до його вчинення, а також є підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину».

14. Доповнити п. п. 2 п. 1 ст. 309 у редакції:

«2. застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, визначення розміру застави без врахування вимог ч. 5 ст. 182 КПК України при застосуванні запобіжного заходу».

15. Доповнити п. 4 ч. 2 ст. 315 підпунктом 4 у редакції:

«про обрання, зміну, скасування або продовження заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого».

16. Доповнити ст. ст. 315, 392 нормою щодо:

«можливості сторони обвинувачення оскаржувати в апеляційному порядку рішення суду, прийнятого під час підготовчого судового засідання з питань щодо обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення

кримінального провадження, у тому числі запобіжного заходу, обраного стосовно обвинуваченого».

17. Доповнити ч. 1 ст. 331 нормою:

«Прокурор зобов'язаний заявляти клопотання щодо продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з обґрунтування доцільності такого продовження».

18. Доповнити ч. 5 ст. 493 у редакції:

«Адміністрація дитячої установи несе відповідальність за порушення взятих на себе зобов'язань».

19. Доповнити ч. 1 ст. 584 після слів» «прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді» словами:

«... в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана (у разі попереднього отримання клопотання іноземної держави про видачу або у разі перебування під вартою у межах цього ж населеного пункту регіону) або перебуває під вартою (у разі затримання в межах інших населених пунктів регіону)».

20. Викласти ч. 10 ст. 584 у наступній редакції:

«10. Екстрадицій арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичної передачі на дванадцять місяців».

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Керівник Одеської обласної
 прокуратури

С. Костенко

Вересень 2021 року

АКТ

**впровадження в практичну діяльність Одеської обласної прокуратури
 результатів дисертаційного дослідження аспірантки кафедри
 кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової
 діяльності Національного університету “Одеська юридична академія”
 Мерімеріної Інги Олександрівни на тему “Прокурор як суб’єкт
 доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення
 кримінального провадження слідчим суддею, судом” за спеціальністю
 081 “Право”**

Комісія у складі:

1. Костенка С.К.
2. Химченка О.С.
3. Вербицького Д.А.

склала цей акт про те, що положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні аспірантки кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету “Одеська юридична академія” Мерімеріної Інги Олександрівни є вагомим внеском у розвиток діяльності органів прокуратури, а також юридичної науки, мають практичне значення для вирішення низки проблемних питань, які виникають у прокурорів під час здійснення ними своїх повноважень.

Сформульовані в ній положення та висновки є наукового обґрунтованими й впроваджені в практичну діяльність Одеської обласної прокуратури та можуть бути використані при підвищенні кваліфікації прокурорів.

Члени комісії:

- Костенко С.К.
 Химченко О.С.
 Вербицький Д.А.

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Керівник Одеської обласної
 прокуратури

С. Костенко

2021 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження Мерімеріної Інги
 Олександрівни на тему «Прокурор як суб'єкт доказування при обранні,
 зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження
 слідчим суддею, судом» за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: керівника Одеської обласної прокуратури Костенка С.К., першого заступника керівника Одеської обласної прокуратури Химченка О.С., заступника керівника Одеської обласної прокуратури Вербицького Д.А., уклала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Мерімеріної Інги Олександрівни на тему «Прокурор як суб'єкт доказування при обранні, зміні, скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею, судом», підготовленого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» використовуються під час підвищення кваліфікації прокурорів та були враховані в практичній діяльності органів прокуратури.

Рекомендовано до використання наступні наукові роботи:

1. Завертайло І.О. Проблемні аспекти застосування норм КПК України в практичній діяльності при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та постановлення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Випуск 34 (3). С.79-83.

2. Завертайло І.О. Нормативне регулювання повноважень прокурора при обранні, продовженні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження в суді першої інстанції. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 64. С. 16-169.

3. Завертайло І.О. Повноваження прокурора при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 3. Vol. 1. 2020. Р. 128-132.

4. Завертайло І.О. Роль прокурора в доказуванні обставин при затриманні підозрюваного та обранні запобіжних заходів під час досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / за заг.*

ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 551-573.

5. Мерімеріна І.О. Перевірка прокурором законності та обґрунтованості прийняття слідчим суддею рішень про обрання, зміну, скасування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2021. №64. С. 341-345.

6. Мерімеріна І.О. Реалізація повноважень прокурора при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №5. С. 228-234.

Члени комісії:

Костенко С.К.

Химченко О.С.

Вербицький Д.А.

